

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: Обліково-аналітичне забезпечення моніторингу фінансового стану

ДП «Шахта ім. М.С. Сургая»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0719-з
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»
спеціалізації облік і аудит у підприємстві

Т.С. Котолевець

Керівник: к.е.н., доцент Скорнякова Ю.Б.

Рецензент: к.е.н., доцент Саєнко О.Р.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і аудит»
Спеціалізація облік і аудит у підприємстві

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри _____ Н.М. Проскуріна
«_____» _____ 2020 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Котолевець Тетяні Сергіївні

1. Тема роботи: Обліково-аналітичне забезпечення моніторингу фінансового стану ДП «Шахта ім. М.С. Сургая»
керівник роботи Скорнякова Юлія Борисівна, к.е.н., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від 18.06.2020 р., № 810-с.
2. Строк подання студентом роботи 02 грудня 2020 р.
3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, облікові дані та дані фінансової звітності підприємства.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): розглянути проблематику економічної сутності, основних елементів і типів фінансового стану підприємства, систематизувати питання облікового забезпечення моніторингу фінансового стану, а також організаційні елементи аналітичного дослідження фінансового стану підприємства, дослідити наявну систему обліку та порядок формування фінансової звітності ДП «Шахта ім. М.С. Сургая», виконати аналіз фінансового стану та діагностику банкрутства ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними його фінансової звітності та розробити пропозиції щодо поліпшення фінансового стану підприємства.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
10 рис., 29 табл. та 17 формул.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	к.е.н., доцент Скорнякова Ю.Б.	19.08.2020	19.08.2020
2	к.е.н., доцент Скорнякова Ю.Б.	16.09.2020	16.09.2020
3	к.е.н., доцент Скорнякова Ю.Б.	07.10.2020	07.10.2020

7. Дата видачі завдання 08 липня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	липень 2020	виконано
2.	Написання вступу	липень 2020	виконано
3.	Виконання першого розділу	серпень 2020	виконано
4.	Виконання другого розділу	вересень 2020	виконано
5.	Виконання третього розділу	жовтень 2020	виконано
6.	Написання висновків	листопад 2020	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	листопад 2020	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	грудень 2020	виконано

Студентка _____ Т.С. Котолевець
(підпис)

Керівник роботи _____ Ю.Б. Скорнякова
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ В.В. Сьомченко
(підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 132 с., 3 розділи, 10 рис., 29 табл., 2 додатки, 75 джерел.

ФІНАНСОВИЙ СТАН, ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ, ЛІКВІДНІСТЬ, ПРИБУТОК, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ, ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ, ОБЛІК, ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ, АНАЛІЗ, МОНІТОРИНГ, БАНКРУТСТВО

Об'єкт дослідження – процес облікового забезпечення та методи аналізу фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая».

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая».

Методи дослідження: системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів. Під час виконання дослідження використано загальнонаукові методи пізнання: методи наукового узагальнення, діалектичний метод, методи індукції та дедукції, класифікації, порівняння, наукової абстракції, системного та комплексного аналізу, синтезу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з обліково-аналітичним забезпеченням моніторингу фінансового стану підприємства. У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

набули подальшого розвитку:

– питання визначення категорії «фінансовий стан підприємства» за рахунок її ідентифікації як характеристики стану підприємства від банкрутства як найгіршої оцінки до цілком позитивного стану, у якому

підприємство здатне розвиватися та відповідно забезпечувати отримання прибутку та збільшення таким чином власного капіталу в майбутньому, а також шляхом визначення основних елементів, що інтегрують категорію «фінансовий стан підприємства»;

– організаційне забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства за рахунок визначення основних елементів такого моніторингу.

За підсумками проведеного дослідження розроблена форма оперативної внутрішньої звітності «Звіт про кредиторську заборгованість за строками погашення», впровадження якої в практику управління дозволить підвищити якісний рівень інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю та сприятиме підвищенню дисципліни платежів, обґрунтована доцільність масштабної дооцінки основних засобів підприємства до реальної вартості, а також розроблені пропозиції щодо забезпечення прибуткової роботи та поліпшення фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» шляхом впровадження програми державної закупівлі вугілля за регульованими цінами, а також шляхом укладання договорів на прямі поставки вугілля на теплові електростанції у розрахунок за спожиту шахтою електроенергію.

Застосування на практиці запропонованих автором рекомендацій дозволить підвищити якісний рівень обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства. Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення якісного рівня обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства з метою забезпечення його на стійкому (стабільному) рівні і поліпшення (відновлення) у випадках кризових ситуацій.

SUMMARY

Qualifying work contains 132 pp., 3 sections, 10 fig., 29 tab., 2 annex, 75 references.

FINANCIAL CONDITION, SOLVENCY, LIQUIDITY, PROFIT, PROFITABILITY, BUSINESS ACTIVITY, ACCOUNTING FINANCIAL STATEMENTS, ANALYSIS, MONITORING, BANKRUPTCY

The object of study is the process of information support and methods of analysis of the financial condition of SE «S.M. Surgai Mine».

The purpose of the qualification work is to justify of the theoretical provisions and work out practical recommendations to improve the accounting and analytical support for monitoring the financial condition of SE «S.M. Surgai Mine».

Methods of research: a systematic approach to the study of economic events and processes. During research performance scientific methods of cognition were used: methods of scientific analysis, the dialectical method, methods of induction and deduction, classification, comparison, abstraction, systematic and comprehensive analysis, synthesis, simulation.

Scientific novelty of the results is theoretical and methodical substantiation and solving complex issues related to the accounting and analytical support of monitoring the financial condition of the enterprise. The study yielded the following scientific results, which are characterized by scientific innovation:

Got further development:

– the question of defining the category «financial condition of the enterprise» by identifying it as a characteristic of the enterprise from bankruptcy as the worst assessment to a very positive state in which the company is able to develop and thus ensure profit and increase equity in the future, as well as by

determining basic elements that integrate the category «financial condition of the enterprise»;

– organizational support for monitoring the financial condition of the enterprise by determining the main elements of such monitoring.

According to the results of the research was developed a form of operational internal reporting «Report on accounts payable by maturity», the introduction of which into management practice will improve the quality of information support for accounts payable and help increase payment discipline. The expediency of large-scale revaluation of fixed assets of the enterprise to the real value is substantiated, and also the offers on maintenance of profitable work and improvement of a financial condition of SE «S.M. Surgai Mine» by implementing a program of state procurement of coal at regulated prices, as well as by concluding contracts for direct supplies of coal to thermal power plants at the expense of electricity consumed by the mine.

The application of proposed recommendations in practice will increase the quality of accounting and analytical support for monitoring the financial condition of the enterprise. The results of the study are aimed at improving the quality of accounting and analytical monitoring of the financial condition of the enterprise in order to ensure it at a stable level and improvement (recovery) in crisis situations.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

РЕФЕРАТ

SUMMARY

ВСТУП..... 10

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Економічна сутність, основні елементи і типи фінансового стану
підприємства 15

1.2 Фінансова звітність як інформаційне забезпечення моніторингу
фінансового стану підприємства 28

1.3 Методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства... 44

РОЗДІЛ 2 ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ДП «ШАХТА ІМ. М.С. СУРГАЯ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства..... 53

2.2 Система обліку як основа інформаційного забезпечення
моніторингу фінансового стану підприємства 63

2.3 Порядок формування фінансової звітності та питання підвищення
її інформативності 77

РОЗДІЛ 3 АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ДП «ШАХТА ІМ. М.С. СУРГАЯ»

3.1 Оцінка рівня ділової активності та фінансових результатів
діяльності..... 89

3.2 Аналіз фінансового стану та діагностика банкрутства підприємства 101

3.3 Шляхи покращення фінансового стану підприємства 111

ВИСНОВКИ..... 116

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ..... 121

ДОДАТОК А Баланс (Звіт про фінансовий стан) ДП «Шахта

ім. М.С. Сургая» станом на 31 грудня 2019 року.....	129
ДОДАТОК Б Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	
ДП «Шахта ім. М.С. Сургая» за 2019 рік	131

ВСТУП

Системне отримання прибутку та збільшення таким чином вартості бізнесу є метою діяльності будь-якого підприємства, але можливим це стає лише за умови стабільного існування та розвитку підприємства. В той же час в умовах жорсткої конкуренції сучасних ринків функціонуванню підприємства реально загрожує потрапляння в зону збитків, втрата платоспроможності та в підсумку банкрутство. Навіть за умови прибуткової роботи прорахунки в управлінні активами та безконтрольне зростання зобов'язань можуть призвести до втрати платоспроможності та відповідно банкрутства.

Попередження негативних тенденцій щодо зміни стану підприємства є можливим тільки за умови постійного забезпечення менеджменту підприємства інформацією про його фінансовий стан, поточну платоспроможність та здатність фінансувати поточну діяльність та розвиток. Саме тому невід'ємною складовою стратегічного і тактичного управління будь-яким сучасним підприємством має бути моніторинг його фінансового стану. Ключовими складовими такого моніторингу є якісна інформаційна підтримка і аналіз фінансового стану, адже без інструментарію аналітичних досліджень прийняття обґрунтованих управлінських рішень є неможливим, що й актуалізує питання інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства.

Розв'язанню теоретичних, методичних та практичних питань дослідження фінансового стану підприємства присвячені праці багатьох іноземних та вітчизняних вчених-економістів, таких, Е. Альтман, І. Бланк, Р. Брейлі, Д. Ірвін, В. Ковальов, М. Крейніна, О. Лахтіонова, Г. Савицька, К. Салига, М. Спрінгейт, О. Терещенко, Е. Хелферт, А. Череп, А. Шермет та багатьох інших. В той же час проблематика ідентифікації, інформаційної підтримки та аналітичного інструментарію моніторингу фінансового стану

підприємства, його відновлення до задовільного рівня у кризових ситуаціях і запобігання банкрутства підприємства є багатогранною, окремі питання залишаються остаточно не визначеними, потребують систематизації, уточнень та розвитку, що й актуалізує доцільність подальших досліджень.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая».

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені і вирішувалися такі завдання:

- розглянути проблематику визначення економічної сутності, основних елементів і типів фінансового стану підприємства;
- систематизувати питання облікового та аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану;
- дослідити наявну систему обліку та порядок формування фінансової звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», як систему інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства;
- проаналізувати фінансовий стан ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними його фінансової звітності;
- розробити пропозиції щодо поліпшення фінансового стану підприємства.

Об'єкт дослідження – процес облікового забезпечення та методи аналізу фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая».

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства.

Для досягнення поставленої мети були використані наукові методи, які застосовуються при вивченні соціально-економічних процесів і явищ, а саме: методи наукового узагальнення (при дослідженні проблематики визначення економічної сутності, основних елементів і типів фінансового стану

підприємства), діалектичний метод (при дослідженні теоретичних засад облікового та методичного забезпечення моніторингу фінансового стану), методи індукції та дедукції, класифікації, порівняння, наукової абстракції, системного і комплексного аналізу та синтезу (при дослідженні наявної на підприємстві системи організації обліку та порядку формування його фінансової звітності), методи системного та комплексного аналізу (при виконанні аналізу фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності), метод синтезу (при розробці пропозицій щодо вдосконалення інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану та пропозицій щодо поліпшення фінансового стану підприємства) та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з обліково-аналітичним забезпеченням моніторингу фінансового стану підприємства.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

– розроблена форма оперативної внутрішньої звітності «Звіт про кредиторську заборгованість за строками погашення», впровадження якої в практику управління ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» дозволить підвищити якісний рівень інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю, що сприятиме підвищенню дисципліни платежів і позитивно вплине на фінансовий стан підприємства;

– обґрунтована доцільність масштабної дооцінки основних засобів підприємства до реальної вартості з метою адекватного відображення вартості таких активів у фінансовій звітності підприємства та збільшення таким чином власного капіталу підприємства шляхом визнання наявного капіталу в дооцінках;

– розроблені пропозиції щодо забезпечення прибуткової роботи та поліпшення фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» шляхом впровадження програми державної закупівлі вугілля за регульованими

цінами, а також шляхом укладання договорів на прямі поставки вугілля на теплові електростанції у розрахунок за спожиту шахтою електроенергію;

набули подальшого розвитку:

– питання визначення категорії «фінансовий стан підприємства» за рахунок її ідентифікації як характеристики стану підприємства від банкрутства як найгіршої оцінки до цілком позитивного стану, у якому підприємство здатне розвиватися та відповідно забезпечувати отримання прибутку та збільшення таким чином власного капіталу в майбутньому, а також шляхом визначення основних елементів, що інтегрують категорію «фінансовий стан підприємства»;

– організаційне забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства за рахунок визначення основних елементів такого моніторингу.

Теоретичною та методичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань ідентифікації фінансового стану, інформаційної підтримки та аналітичного інструментарію моніторингу фінансового стану підприємства, а також його відновлення до задовільного рівня у кризових ситуаціях і запобігання таким чином банкрутства підприємства.

Застосування на практиці запропонованих автором рекомендацій дозволить підвищити якісний рівень обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства. Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення якісного рівня обліково-аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства з метою забезпечення його на стійкому (стабільному) рівні і поліпшення (відновлення) у випадках кризових ситуацій.

Основні результати дослідження, що викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом обговорення та отримали позитивну оцінку науковців на двох міжнародних науково-практичних конференціях. Окрім того за підсумками проведеного дослідження була надрукована наукова стаття «Актуальні питання ідентифікації та аналітичного дослідження фінансового стану підприємства».

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилання і додатків. Основний зміст викладено на 132 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Економічна сутність, основні елементи і типи фінансового стану підприємства

Фінансовий стан підприємства як економічна категорія або певна характеристика є одним з центральних об'єктів дослідження в площині економічного та фінансового аналізу, а також важливим поняттям системи управління підприємством. У сучасних жорстких конкурентних умовах жодне підприємство не є безперечно захищеним від можливого банкрутства, саме тому власники підприємства мають бути зацікавлені не лише в отриманні прибутку, а й у забезпеченні задовільного фінансового стану підприємства, що суттєво підвищить вірогідність отримання прибутків та капіталізації у майбутньому.

Підприємства, як самостійні суб'єкти господарської та відповідно підприємницької діяльності, здійснюючи фінансову діяльність, в повному обсязі несуть фінансові зобов'язання перед постачальниками, підрядниками, найманими працівниками щодо оплати праці, перед бюджетом щодо сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, а також перед іншими кредиторами. Несвоєчасне виконання фінансових зобов'язань загрожує підприємству втратою платоспроможності та відповідно банкрутством. Саме це й обумовлює жорстку необхідність якісного управління фінансовою діяльністю і забезпечення стійкого фінансового стану.

Фінансовий стан як економічна категорія є багатогранною або комплексною, що в певному сенсі пояснює відсутність її однозначної ідентифікація. Загалом, змістовна характеристика категорії «фінансовий

стан», за думкою М.П. Денисенко, О.В. Зазимко, має подаватися «як результат взаємодії всіх елементів фінансових відносин, визначатися сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників та індикаторів, які відображають наявність, розміщення і використання економічних ресурсів суб'єкта господарювання» [15, с. 25].

В таблиці 1.1 систематизовані визначення, сформовані для ідентифікації економічної категорії «фінансовий стан», різними науковцями.

Таблиця 1.1 – Ідентифікація категорії «фінансовий стан» науковою спільнотою

Визначення	Автор та джерело
1	2
Фінансовий стан – рівень збалансованості окремих елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання	І.О. Бланк [7, с. 476]
Фінансовий стан – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика діяльності підприємства в певному періоді, що відображає рівень його фінансової конкурентоспроможності, ступінь забезпеченості підприємства власними та залученими фінансовими ресурсами, ступінь їх співвідношення між собою та раціональності розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за зобов'язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому.	Л.В. Івченко, О.С. Федоренко [21, С. 201-202]
Фінансовий стан суб'єкта господарювання – характеристика його фінансової конкурентоспроможності, ефективність використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання	Л.О. Коваленко, Л.М.Ремньова [26, с. 411]
Фінансовий стан – показник фінансової конкурентноздатності підприємства, тобто платоспроможності, кредитоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими кредиторами	А.О. Пітінова [44, с. 384]
Фінансовий стан – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів	А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, А.М.Павліковський [45, С. 282-283]
Фінансовий стан – спроможність фінансувати свою діяльність, тобто характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, фінансовими взаємовідносинами з іншими фізичними та юридичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю	Г.В. Савицька [52, с. 409]

Продовження таблиці 1.1

1	2
Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії усіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських чинників і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.	К.С. Салига [53, с. 205]
Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів; характеризує ділову активність і надійність підприємства, його конкурентоспроможність, потенціал у діловому партнерстві.	А.Д. Шеремет [68, С. 9-10]

Особливу увагу варто звернути на тісний логічний зв'язок між категорією «фінансовий стан підприємства» і можливістю підприємства своєчасно в повному обсязі виконувати фінансові зобов'язання перед кредиторами, тобто із платоспроможністю підприємства. Втрата платоспроможності, тобто фінансова нездатність своєчасно виконати фінансові зобов'язання перед кредиторами, є безпосередньою причиною ідентифікації фінансового стану підприємства як критичного або незадовільного, а в подальшому і банкрутства. З іншого боку втрата платоспроможності є зазвичай підсумком поступової дії інших чинників та наслідком прийняття неефективних управлінських рішень. Саме тому дослідження фінансового стану підприємства не обмежується лише безпосередньою оцінкою його платоспроможності.

Рівень платоспроможності в свою чергу залежить від структури активів та пасивів підприємства, адже на рівень платоспроможності однозначно негативно впливає як збільшення долі зобов'язань в загальній сумі пасивів, так й зменшення рівня ліквідності активів підприємства. Іншим важливим фактором формування фінансового стану підприємства є його прибутковість та рентабельність. Підприємство, діяльність якого є збитковою, не може бути, на нашу думку, визнане фінансово стійким, адже збитки за своєю

економічною природою однозначно призводять до зменшення власних активів підприємства, що беззаперечно в подальшому негативно впливає на структуру капіталу, призводить до збільшення долі зобов'язань і відповідно до зменшення рівня фінансової незалежності та до втрати платоспроможності. Важливим негативним фактором, що безперечно заслуговує на особливу увагу під час аналізу фінансового стану, є також істотне зменшення рівня рентабельності власного капіталу підприємства, адже збереження такої тенденції може призвести до потрапляння в зону збитків.

Фінансовий стан підприємства може бути оцінений як стабільний за умови, якщо діяльності підприємства є прибутковою, рівень рентабельності власного капіталу істотно не зменшується, підприємство переважно за рахунок власних коштів фінансує активи (як оборотні, так і необоротні), уникає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості та у відповідні терміни розраховується за своїми зобов'язаннями. Таким чином фінансовий стан є комплексним результатом взаємодії таких економічних елементів як прибутковість та рентабельність діяльності підприємства, рівень ділової активності, фінансова стійкість, що визначається структурою активів та пасивів, ліквідність активів та платоспроможність. Варто звернути увагу на специфічний взаємний вплив зазначених елементів, схематично зображений на рисунку 1.1.

Так, з одного боку прибутковість та рентабельність суттєво впливають на фінансову стійкість та платоспроможність, а з іншого боку, на що надзвичайно доречно звертають увагу Л.В. Івченко і О.Є. Федоренко, «систематичний аналіз фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідний ще й тому, що доходність будь-якого підприємства, розмір його прибутку багато в чому залежить від його платоспроможності» [21, с. 200]. Тобто елементи, що визначаються фінансовий стан, знаходяться у певному логічному взаємозв'язку.

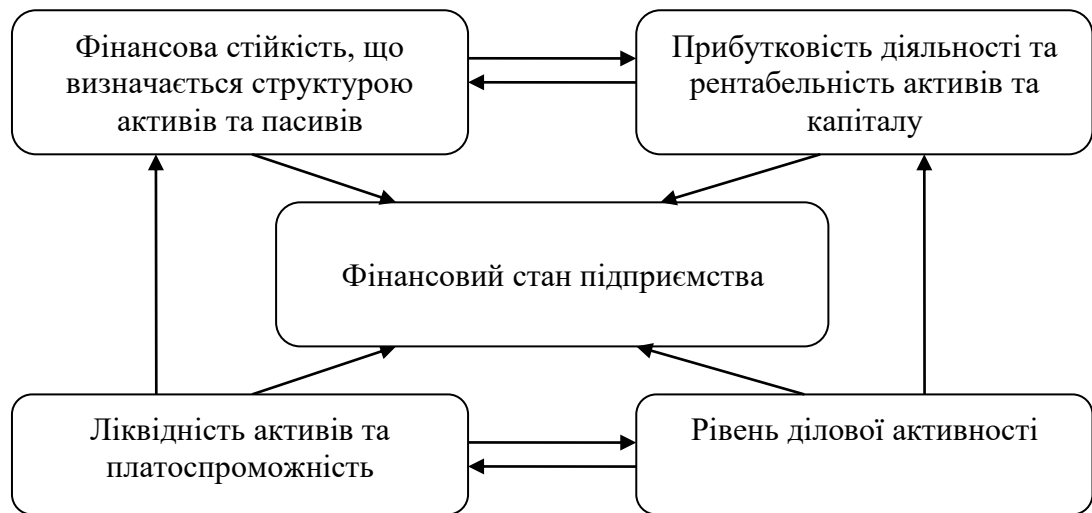

Рисунок 1.1 – Елементи, що інтегрують категорію
«фінансовий стан підприємства»

Важливими елементами, що інтегрують категорію «фінансовий стан підприємства» є платоспроможність підприємства та ліквідність активів. Так, розглядаючи питання дослідження фінансового стану підприємства, науковці М.Б. Кулинич і Н.І. Коваль акцентують увагу на те, що «оцінка фінансового стану підприємства в умовах ринкових відносин особливо важлива для вирішення конкуренції і фінансової стабільності, надійності підприємства як партнера. У значній мірі втрачає значення контроль виконання планів, які регламентують діяльність підприємств, зростає потреба в оцінці фінансового стану та аналізі ліквідності (платоспроможності) підприємств» [33, с. 371].

Саме тому, важливим етапом ідентифікації категорії «фінансовий стан підприємства» є дослідження економічної природи категорій «ліквідність» та «платоспроможність».

Так, визначенням ознак ліквідності та платоспроможності присвячені дослідження О.Ф. Томчук, В.Ю. Фабіянської, Г.О. Довгополук, метою яких є уточнення сутності зазначених економічних категорій. Відповідно науковці стверджують, що «ознакою ліквідності є перевищення оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями, тобто наявність чистого робочого капіталу (власного оборотного капіталу). Чим більше це перевищення, тим

сприятливіший фінансовий стан підприємства». Основними ознаками платоспроможності є «наявність готівкових і безготівкових коштів; відсутність простроченої кредиторської заборгованості» [60, с. 346].

В.З. Бугай і В.М. Вовк із визначеного питання зазначають, що «ліквідність та платоспроможність характеризує здатність перетворення фінансових активів у грошові кошти з метою своєчасного повернення зобов'язань, де ліквідність розуміється як здатність активу швидко перетворитися на грошові кошти, а платоспроможність – достатність коштів для погашення в будь-який момент усіх короткотермінових зобов'язань перед кредиторами» [9, с. 170]. Н.М. Давиденко в свою чергу під ліквідністю вважає за доцільне розуміти «механізм перетворення фінансових або матеріальних активів у грошові кошти для своєчасного виконання зобов'язань», а платоспроможність характеризує як «наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, що потребує негайного погашення» [12, с. 37].

В цілому ж таким чином ліквідність підприємства може бути визначена як «спроможність підприємства перетворювати свої активи в гроші для покриття всіх необхідних платежів у міру їх настання» [60, с. 346], а під платоспроможністю варто розуміти «здатність підприємства в достатніх обсягах розраховуватися за своїми зобов'язаннями» [42, с. 36]. Зазначені категорії є однозначно логічно взаємопов'язаними та в певному сенсі близькими за економічним сенсом. Одна також варто визнати, що поняття «ліквідність» є більш змістовним та комплексним, адже саме «від ступеня ліквідності залежить платоспроможність» [5, с. 45] або іншими словами «чим більш ліквідними активами володіє підприємство, тим вищий рівень його платоспроможності» [42, с. 36].

Особливої уваги із зазначеного питання заслуговують ся висновки О.О. Олійника і С.М. Рогового, які відповідно стверджують, що «під ліквідністю варто розуміти спроможність підприємства реалізувати активи й

одержувати кошти для оплати зобов'язань, як відповідне спів відношення величини ліквідних активів і поточної заборгованості, тобто здатність активів підприємства швидко перетворюватись на грошові кошти. Звідси платоспроможність є здатністю підприємства в достатніх обсягах і вчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями. В цьому випадку простежується взаємозв'язок між ліквідністю і платоспроможністю, по-перше – це відповідний пошук активів для погашення зобов'язань, по-друге – вчасне погашення таких зобов'язань» [42, с. 36].

На думку І.П. Райковської «для того, щоб дати оцінку стійкості фінансового стану підприємства на довгострокову перспективу, слід відобразити структуру джерел фінансування інвестицій, ступінь залежності суб'єкта від зовнішніх інвесторів і кредиторів, а також привести динаміку інвестицій за попередні роки і на перспективу з визначенням їх ефективності» [50, с. 154].

Складність аналізу та управління фінансовим станом підприємства полягає також в тому, що визначити його еталонний, оптимальний варіант практично неможливо. Особливо проблемним є визначення рівня оптимальної структури активів за ліквідністю і оптимальної фінансової стійкості. Так, «з одного боку, недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності підприємства та відсутності в нього коштів для розвитку діяльності і в цілому для здійснення діяльності як такої. З іншого боку, зайва фінансова стійкість також негативно впливає на господарську діяльність, адже є гальмом її розвитку, збільшуючи витрати підприємства на формування зайвих запасів та резервів» [35, С. 132-133].

Аналогічною є ситуація із визначенням рівня оптимальної структури активів за ліквідністю, адже найліквіднішими з активів є грошові кошти, але активи у такому втіленні для підприємств реального сектору економіки не продукують доданої вартості; в умовах нормальної господарської діяльності переважна більшість коштів спрямовується на формування основних засобів, виробничих або товарних запасів, а також на формування дебіторської

заборгованості, що є складовою нормального господарського обороту для більшості підприємств.

Моніторинг фінансового стану потребує виокремлення певних типів оцінки або характеристики фінансового стану. Саме тому варто виокремити такі типи фінансового стану підприємства як стійкий (стабільний) фінансовий стан, нестійкий фінансовий стан, кризовий фінансовий стан і стан банкрутства. Коротка характеристика зазначених типів фінансового стану підприємства представлена на рисунку 1.2.

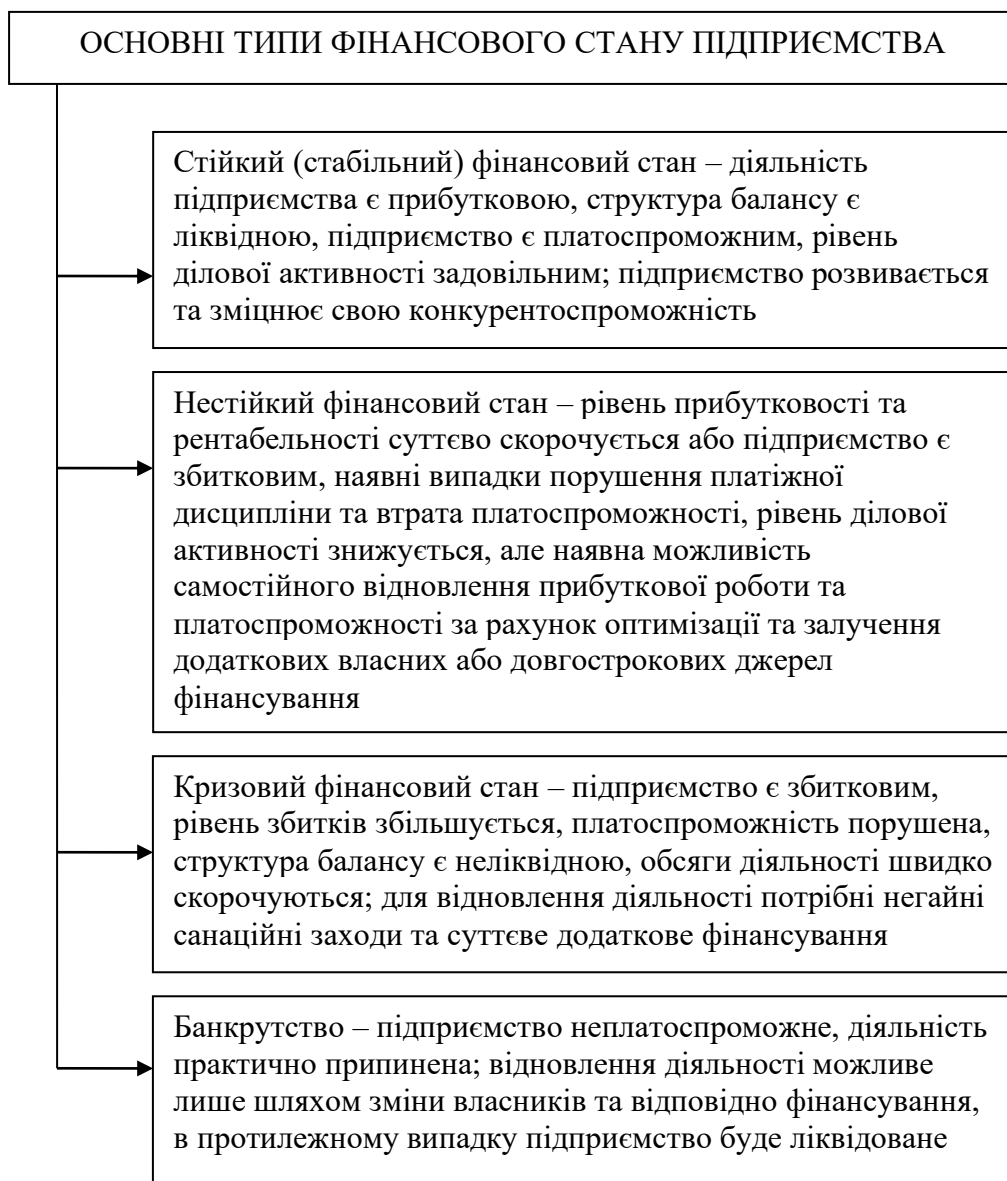

Рисунок 1.2 – Характеристика типів фінансового стану підприємства

У стійкому фінансовому стані знаходиться підприємство, яке здатне своєчасно в повному обсязі здійснювати платежі на виконання зобов'язань, а також фінансувати свою діяльність на розширеній основі. Діяльність такого підприємства є прибутковою, а підприємство відповідно конкурентоспроможним як на ринку продукції (товарів, робіт, послуг), так і на ринку капіталів. Стійкий фінансовий є комплексним результатом виробничої (або торгової), комерційної та відповідно фінансової діяльності підприємства.

Стабільний фінансовий стан підприємства може мати місце лише за умови стабільної та прибуткової основної діяльності підприємства, тобто за умови коли коштів, що надходять від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, достатньо для виконання усіх поточних зобов'язань перед кредиторами – постачальниками, підрядниками, найманими працівниками з оплати праці, бюджетом за обов'язковими платежами, податками та зборами. Окрім того підприємство, стан якого оцінюється як стабільний, має розвиватися, розширювати, а за потреби диверсифікувати свою діяльність, зміцнювати конкурентоспроможність, здійснювати соціально-культурні програми для працівників, забезпечувати стимулювання їх ефективності праці.

Внутрішньою ознакою стабільного фінансового стану є перевищення доходів над витратами, тобто прибуткова діяльність, а також можливість вільного маневрування коштами і забезпечення таким чином їх ефективного використання в процесі безперервної діяльності щодо виробництва та реалізації продукції, торгової та інших видів діяльності. Зовнішнім проявом стабільного фінансового стану є платоспроможність підприємства, тобто здатність своєчасно в повному обсязі виконувати зобов'язання перед кредиторами.

Інтегральним проявом стабільного фінансового стану підприємства є фактично його здатність розвиватися та зміцнювати конкурентоспроможність. Для цього підприємство має мати гнучку

структуру фінансових ресурсів і при цьому за необхідності мати змогу залучати позикові кошти на вигідних засадах, тобто бути кредитоспроможним. Саме на кредитоспроможність як на невід'ємну складову стабільного фінансового стану підприємства звертає увагу О.С. Іванілов, стверджуючи, що «кредитоспроможним є підприємство за наявності в нього передумов для отримання кредиту і спроможності своєчасно повернути позику із сплатою належних відсотків за рахунок отриманих доходів або інших фінансових ресурсів. За рахунок доходів підприємство не лише погашає своє зобов'язання перед банками, постачальниками, підрядниками, найманими працівниками, бюджетом та позабюджетними цільовими фондами, а й інвестує кошти в капітальні витрати. Для підтримки стабільного фінансового стану важливий не лише ріст абсолютної величини прибутку, але й зростання його рівня щодо вкладеного капіталу або витрат підприємства, тобто рентабельності» [20, с. 382].

Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан пов'язаний із нестачею власних оборотних коштів, у тому числі для фінансування запасів підприємства, відсутністю довгострокових пасивів, порушенням фінансової дисципліни, збоями у надходженні грошових коштів на поточний рахунок підприємства, зниженням рівня прибутковості та рентабельності або вже потраплянням у зону збитків. Загострення зазначених негативних тенденцій означає подальше погіршення фінансового стану. В той же час підприємство у нестійкому (передкризовому) фінансовому стані ще зберігає реальну можливість покращення фінансового стану шляхом відновлення платоспроможності за рахунок поповнення власного капіталу та збільшення власних оборотних коштів, а також за рахунок додаткового залучення довгострокових кредитів. Важливими елементами відновлення стабільного фінансового стану для таких підприємств є також оптимізація витрат та структури активів, активізація діяльності і збільшення обсягів реалізації, а також відновлення рівня ділової активності.

Кризовий фінансовий стан підприємства характеризується практично повною втратою платоспроможності – джерелом фінансування запасів для таких підприємств є переважно поточна кредиторська заборгованість. Діяльність таких підприємств є збитковою, причому зазвичай ситуацію із часом лише погіршується. Фактично таке підприємство знаходиться на межі банкрутства. Варто зазначити, що кризовий фінансовий стан зазвичай є наслідком ігнорування негативних факторів стану підприємства, адже процес розгортання фінансової кризи на підприємстві є поступовим і зазвичай триває істотний період. Але якщо управлінський персонал ігнорує збитки як такі, ігнорує погіршення та фактичну втрату платоспроможності, не звертає уваги на зниження рівня ділової активності або прийняті управлінські рішення не є ефективними, то ситуація поступово погіршується. За таких умов менеджмент та власники підприємства, а іноді й представники кредиторів вдаються до санаційних заходів задля стабілізації та відновлення господарської діяльності підприємства.

З метою уникнення погіршення фінансового стану варто здійснювати його постійний моніторинг, що є важливим завданням насамперед менеджменту та власників підприємства.

Завдяки постійному моніторингу фінансового стану підприємства можна забезпечити:

- комплексну оцінку рівня ефективності діяльності підприємства та рівня його ділової активності, а також виявлення факторів і причин формування наявного стану справ;
- визначення тенденцій розвитку підприємства за показниками його фінансового стану;
- оцінку рівня кредитоспроможності підприємства як позичальника фінансових ресурсів для фінансування господарської діяльності;
- якісне планування, прогнозування, бюджетування, визначення потреби і забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів;
- ефективне управління рухом грошових коштів або потоків

підприємства;

- організацію та впровадження своєчасних заходів, спрямованих на підвищення фінансової стійкості, платоспроможності та прибутковості (рентабельності) підприємства;

- обґрунтування політики розподілу і використання прибутку підприємства, у тому числі на фінансування розвитку та виплату дивідендів;

- оцінку рівня підприємницького потенціалу в частині погашення зобов'язань, здатності до збільшення чистих активів, залучення інвестицій та кредитних коштів, а також оцінку ефективності прийняття управлінських рішень.

У якісному моніторингу фінансового стану підприємства зацікавлені досить різноманітні суб'єкти управління, а саме:

- менеджмент підприємства, управлінські дії якого мають забезпечувати стабільний фінансовий стан, прибуткову високорентабельну діяльність підприємства, а також створювати усі умови для розвитку підприємства та зміцнення його конкурентоспроможності;

- власники підприємства, які зацікавлені в прибутковій високорентабельній роботі підприємства та забезпечення його стабільного фінансового стану, адже банкрутство підприємства означатиме для власників втрату інвестованого капіталу;

- кредитори підприємства – постачальники, підрядники, банківські установи, що мають бути впевнені у платоспроможності підприємства;

- покупці та замовники підприємства, що мають бути впевнені у стабільній роботі підприємства;

- наймані працівники підприємства та відповідні профспілкові організації, що мають бути впевнені у платоспроможності підприємства та перспективах його стабільної роботи;

- інвестори підприємства, які приймають рішення щодо доцільності інвестування коштів у розвиток підприємства;

- органи державної влади, насамперед органи Державної податкової

служби, які зацікавлені в платоспроможності та стабільній роботі підприємства – платника податків та зборів.

Підсумовуючи питання ідентифікації категорії «фінансовий стан підприємство» зазначимо, що, на нашу думку, фінансовий стан підприємства є складною економічною категорією, сутність якої полягає у визначенні характеристики стану підприємства від банкрутства як найгіршої оцінки до цілком позитивного стану, у якому підприємство здатне розвиватися та відповідно забезпечувати отримання прибутку та збільшення таким чином власного капіталу в майбутньому.

Варто визнати, що фінансовий стан підприємства може бути оцінений як стабільний за умови, якщо діяльності підприємства є прибутковою, рівень рентабельності власного капіталу істотно не зменшується, підприємство переважно за рахунок власних коштів фінансує активи (як оборотні, так і необоротні), уникає не виправданої дебіторської та кредиторської заборгованості та у відповідні терміни розраховується за своїми зобов'язаннями. Таким чином фінансовий стан є комплексним результатом взаємодії таких економічних елементів як прибутковість та рентабельність діяльності підприємства, рівень ділової активності, фінансова стійкість, що визначається структурою активів та пасивів, ліквідність активів та платоспроможність.

Моніторинг фінансового стану здійснюється досить широким переліком зацікавлених осіб. Саме тому річна фінансова звітність підприємств, що є основним інформаційним джерелом такого моніторингу, є відповідно до норм діючого законодавства відкритою, публічною, тобто не конфіденційною інформацією. Якісний рівень такої звітності певним чином впливатиме на управлінські рішення суб'єктів, що здійснюють моніторинг фінансового стану підприємства, саме тому дослідження особливостей формування фінансової звітності є важливим елементом дослідження теоретичних основ моніторингу фінансового стану підприємства.

1.2 Фінансова звітність як інформаційне забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства

Оцінка та аналіз фінансового стану підприємства потребують якісного та неупередженого інформаційного забезпечення, джерелом якого в сучасних умовах є так звана фінансова звітність підприємств, що формується за певними правилами на підставі даних бухгалтерського обліку.

Фінансова звітність є обов'язковою складовою звітності будь-якого сучасного підприємства, а її формування є певним логічним підсумком ведення бухгалтерського обліку. З даного питання варто зазначити, що Закон України від 16.07.1999. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» з фактично сприймає формування фінансової звітності у поєднанні із бухгалтерським обліком як таким. Так, відповідно до статті 3 даного нормативного документу «метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства» [46]. Показовим, що вже на даному етапі нормативного регулювання у якості мети як ведення бухгалтерського обліку, так й формування фінансової звітності згадується надання користувачам якісної інформації про фінансовий стан підприємства.

Поняття фінансової звітності є важливим елементом організації та ведення сучасного бухгалтерського обліку. Дослідження економічної та облікової сутності категорії «фінансова звітність» є актуальним для багатьох науковців. Так, в таблиці 1.2 систематизовані визначення, представлені у різних наукових працях.

Нормативне визначення категорії «фінансова звітність» передбачене в статтю 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», де зазначено, що «фінансова звітність – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства»

[46].

Таблиця 1.2 – Ідентифікація категорії «фінансова звітність» у наукових дослідженнях

Визначення	Автор та джерело
Фінансова звітність – система узагальнюючих показників бухгалтерського обліку, структурованих у формі звітності, які надають користувачам інформацію про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та зміни у власному капіталі підприємства за звітний період для прийняття цими користувачами відповідних рішень	В. Андрієнко [3, с. 154]
Фінансова звітність – це система таблиць і показників звітів, які відображають фінансове і майнове становище організації, результати її господарської діяльності за визначений період	А.К. Борисов, Б.А. Райзберг [8, с. 78]
Фінансова звітність – це спосіб узагальненого відображення у грошовій оцінці стану господарських засобів, фінансових ресурсів та джерел їх формування на певну дату в формі звітних таблиць, складених для внутрішніх та зовнішніх користувачів з метою прийняття ними управлінських та інвестиційних рішень	В.В Кириченко, В.І. Сафонова [25, с. 120]
Фінансова звітність – звітність, складена за результатами діяльності підприємства, що надає можливість користувачам фінансової звітності ознайомитися з його майновим та фінансовим станом.; фінансова звітність є своєрідною інформаційною моделлю господарюючого суб'єкта	А.І. Малишкін [36, с. 37]
Фінансова звітність – сукупність реєстрів генералізованих (зведених, згрупованих, узагальнених) показників за певний період, що характеризують статику та динамік об'єктів бухгалтерського обліку	М.С. Пушкар [49, с. 561]
Фінансова звітність – сукупність форм звітності, складених на основі даних бухгалтерського обліку з метою одержання користувачем узагальненої інформації про підприємство	Н.М. Ткаченко [59, с. 28]
Фінансова звітність – самостійна система подання даних, необхідних для інформаційного забезпечення менеджменту, яка не є складовим елементом бухгалтерського обліку	П.Я. Хомин [65, с. 14]

Фінансова звітність як підсумок облікової роботи та джерело інформації для аналітичних досліджень, у тому числі й аналізу фінансового стану підприємства з'явилась не відразу, а у наслідок тривалого розвитку. Так, О. Смірнова та М. Стадник, досліджуючи появи та історії розвитку фінансової звітності, зазначають, що «найбільшого розвитку питання формування звітності набули у ХІХ ст. Саме в цей період закріпилися правила подання фінансової звітності» [56, с. 117].

О.М. Мінаєва, розглядаючи історичний генезис становлення фінансової звітності, виокремлює таких три основних етапи:

– «перший – поч. XIX ст. – поява бухгалтерського балансу і подвійного запису. Формується юридичний напрям ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, в основу якого було покладено, що облік – це реєстрація прав та обов'язків власника, причому центром такої системи є рахунок капіталу. Саме в цей період фінансова звітність юридично пов'язується з реалізацією функції контролю за рухом коштів;

– другий – друга половина XIX – поч. XX ст. – складовою частиною бухгалтерського законодавства стає звіт про прибутки і збитки. При цьому висуваються вимоги належного ведення рахунків, складання та перевірки балансу. Однак питання уніфікації фінансової звітності з огляду на різні індивідуальні особливості окремих підприємств залишалось не вирішеним;

– третій – XX ст. – перегляд змісту та методології формування фінансової звітності відповідно до загальносвітової тенденції у формуванні глобальної економіки в умовах конкуренції. Виникають передумови формування міжнародних стандартів, розвитку глобальної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності» [38, С. 37-41].

Розробка Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) починається в 60-і роки XX ст. під егідою Центра ООН з транснаціональних корпорацій [18, с. 15]. МСФЗ були розроблені з метою гармонізації стандартів бухгалтерського обліку і облікових політик, які застосовуються в різних країнах, а також для досягнення можливості порівняння різних підприємств. Так, за думкою Є.О. Торшина «глобалізація господарського життя та відкритість більшості економік світу зумовлює необхідність встановлення загальновизнаних правил відображення фінансових операцій та господарських фактів у бухгалтерському обліку і звітності, що можливо реалізувати з використанням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності» [61, с. 67].

Основні етапи становлення міжнародних стандартів фінансової

звітності представлені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Етапи становлення Міжнародних стандартів фінансової звітності [18, с. 15]

Етап	Назва етапу	Період	Тлумачення
I	Виникнення	1959 – 1978 рр.	Винесення питань регулювання бухгалтерського обліку на міжнародний загаль, при чому створено спеціальну групу з питань бухгалтерського обліку, Об'єднану канадську міжнародну групу, Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, експертну групу при ООН, Міжнародну федерацію бухгалтерів.
II	Становлення	1979 – 1989 рр.	Налагодження конструктивних зв'язків між міжнародними організаціями, що займаються розробкою та тлумаченням гострих питань щодо обліку та виокремлення двох домінуючих систем бухгалтерського обліку – МСФЗ та GAAP.
III	Розквіт	1990 – н.ч.	Поступове визнання МСФЗ урядами країн ЄС, Китаю, Австралії та міжнародними організаціями, а саме: СОТ – Світовою організацією торгівлі; МВФ – Міжнародним валютним фондом; IOSCO – Міжнародною організацією комісій з цінних паперів; OESD – Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Розглядаючи питання місця міжнародних стандартів фінансової звітності у генезисі фінансової звітності як такої, варто також відзначити, що «міжнародні стандарти фінансової звітності належать до англосаксонської традиції фінансового обліку та характеризуються як стандарти, що ґрунтуються на принципах (principles based standards), на відміну, наприклад, від прийнятої у США системи GAAP – стандарти, що ґрунтуються на правилах (rules based standards). Це означає, що МСФЗ не деталізують всі процедури та етапи фінансового обліку, надаючи перевагу довірі до професійної самостійності бухгалтерів, службовому сумлінню та особистим професійним судженням» [56, с. 118].

Стандартна фінансова звітність є практично єдиним джерелом інформації щодо господарської та фінансової діяльності підприємства для

користувачів, що не мають доступу до іншої облікової інформації та внутрішньої звітності підприємства. Саме тому Ф.Ф. Бутинець звертає особливу увагу на те, що «фінансова звітність повинна задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їх конкретних інформаційних вимог» [10, с. 134].

Варто зазначити, що потреби в інформації щодо контрагентів із розвитком ринкових відносин лише підвищується, вимоги до такої інформації підвищуються також. Є.О. Торшин з даного питання слушно зазначає, що «у ринковій економіці всі суб'єкти господарювання зацікавлені отримувати повну та відкриту інформацію про дії одне одного. Ринкові відносини породжують зацікавленість позичальників і кредиторів, емітентів і інвесторів, банків і вкладників, директорів і акціонерів, держави у прозорій фінансовій звітності, де можна виявити ефективність рішень і визначити відповідальність тих, хто їх приймає» [61, с. 67].

З питання доступності інформації фінансової звітності для широко кого кола користувачів, варто зазначити, що відповідно до статті 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» «фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, не є конфіденційною інформацією та не належить до інформації з обмеженим доступом, крім випадків, передбачених законом. Підприємства зобов'язані надавати копії фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності за запитом юридичних та фізичних осіб у порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [46].

Обов'язковою умовою формування фінансової звітності є забезпечення адекватного якісного рівня, адже у протилежному випадку сформована звітність не здатна буде забезпечити користувачів якісною інформацією для прийняття обґрунтованих та ефективних управлінських рішень. Саме тому А.І. Малишкін звертає особливу увагу на те, що «головні вимоги до звітності – це реальність, ясність, своєчасність, єдність методики звітних показників, порівнянність звітних показників з минулими. Якісні характеристики

фінансової звітності такі: інформація, що надається у фінансових звітах, повинна бути зрозуміла та розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації» [36, с. 73].

Питанню забезпечення якісного рівня фінансової звітності присвячений розділ III «Якісні характеристики фінансової звітності та принципи її складання» Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». На рисунку 1.3 схематично представлені основні якісні вимоги до фінансової звітності.

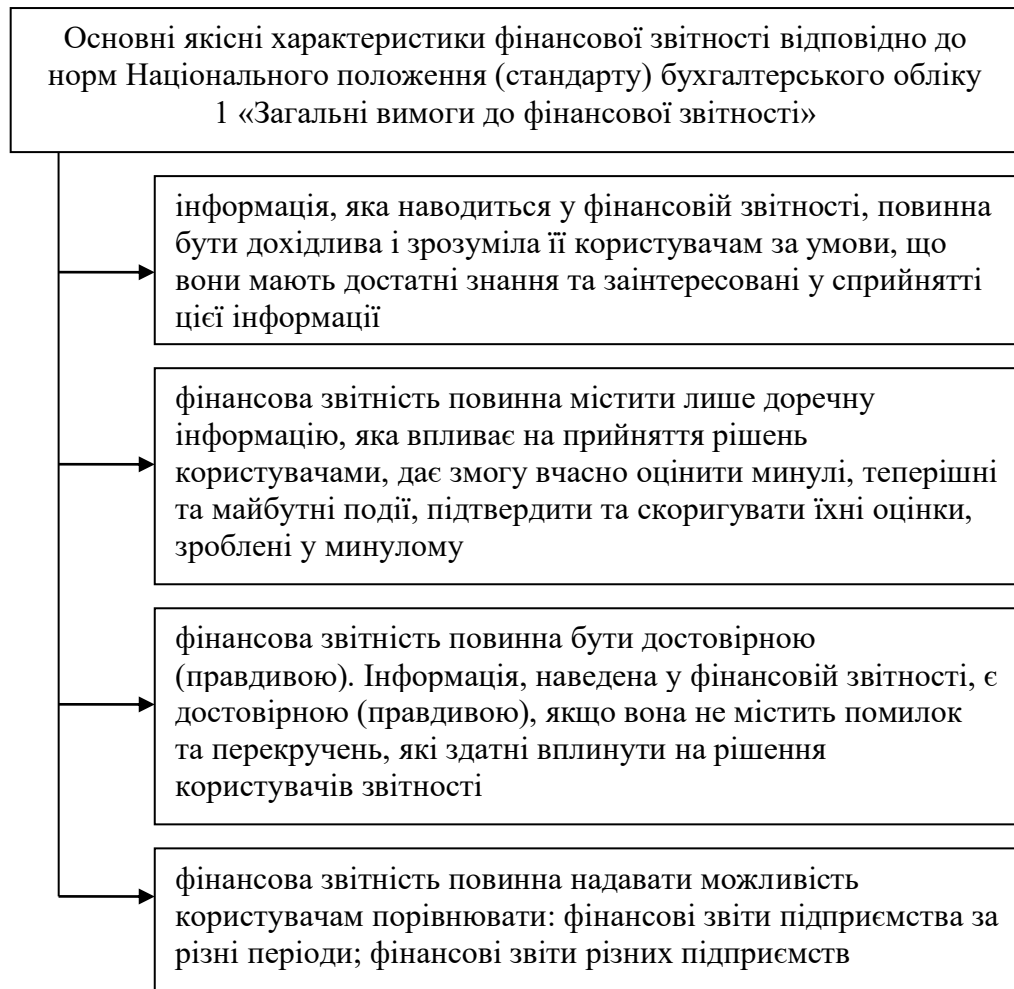

Рисунок 1.3 – Основні якісні вимоги до фінансової звітності
(складено автором за джерелом [40])

систематизацію основних вимог до фінансової звітності. Так, стверджуючи, що «метою звітності є забезпечення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації під час прийняття економічних рішень» [48, с. 141], науковці виокремлюють такі основні вимоги до звітності з метою забезпечення її достовірності, як повнота, своєчасність та передбачуваність [48, с. 141]. На рисунку 1.4 презентовані основні вимоги до складання звітності, виокремленні Г.М. Пузій і Т.В. Греджевою.

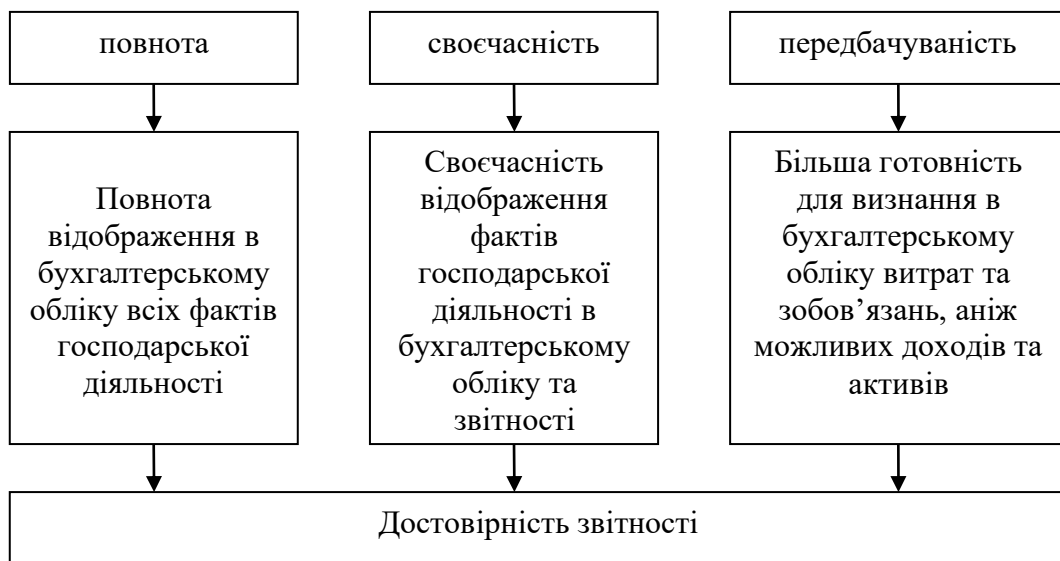

Рисунок 1.4 – Основні вимоги до складання звітності [48, с. 141]

На думку Л.В Івченко в О.Є. Федоренко «основна вимога до інформації, представленої у звітності полягає в тому, щоб вона була інформативною для користувачів, тобто, щоб відомості, що містяться у фінансовій звітності, можна було використати для прийняття обґрунтованих рішень. Основні критерії, яким повинна відповідати інформація, це: доречність, порівнянність, вірогідність, зрозумілість, правдивість, нейтральність» [21, с. 204].

Відповідно до норм НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» фінансова звітність підприємства «формується із дотриманням

таких принципів:

– автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників; тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства;

– безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;

– періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності;

– історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;

– нарахування, згідно з яким доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від часу надходження або сплати грошових коштів (грошей);

– повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

– послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;

– обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

– превалювання сутності над формою, за яким операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

– єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці» [40].

Формування фінансової звітності на підставі даних бухгалтерського обліку за загальноприйнятою практикою здійснюється для задоволення інформаційних потреб користувачів, тобто «фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень» [46]. Розуміння складу користувачі – внутрішніх та зовнішніх – даних фінансової звітності є важливим для характеристики фінансової звітності як такої.

В таблиці 1.4. представлені основні групи користувачів фінансової звітності із зазначенням їх основних інформаційних потреб.

Таблиця 1.4 – Характеристика основних користувачів фінансової звітності [16, с. 224]

Користувачі фінансової звітності	Характеристика основних інформаційних потреб
Наявні власники (учасники, акціонери) підприємства	Прийняття рішень щодо подальшого володіння власністю, прийняття рішень щодо виплати дивідендів (за наявності прибутку), оцінка якості управління та за потреби прийняття рішення щодо зміни керівництва підприємства, прийняття інших рішень стратегічного управління
Потенційні власники, інвестори	Прийняття рішень щодо доцільності придбання акцій або долі підприємства, прийняття рішень щодо доцільності інвестицій
Менеджмент підприємства	Прийняття різноманітних оперативних та тактичних управлінських рішень щодо забезпечення діяльності підприємства
Державна податкова служба	Перевірка відповідності визнаних податкових зобов'язань підприємства результатам його роботи, оцінка перспектив роботи підприємства для потреб податкового прогнозування та планування
Державна служба статистики	Подальша систематизація інформації щодо діяльності підприємств на галузевому, регіональному та національному рівні
Приватні кредитори – банки, постачальники тощо	Оцінка можливості підприємства своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання
Покупці (замовники)	Оцінка можливості підприємства своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання (у тому числі гарантійні)
Наймані працівники, профспілкові організації	Оцінка можливості підприємства своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання щодо оплати праці; оцінка стабільності роботодавця з позиції подальшого працевлаштування

Формування фінансової звітності у вітчизняній обліковій практиці

стандартизовано національними положенням (стандартами) бухгалтерського обліку, але варто звернути увагу на те, що склад та порядок формування фінансової звітності залежить від розмірів юридичної особи.

Так, відповідно до норм статті 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» для врегулювання питань, пов'язаних із організацією та веденням бухгалтерського обліку та формуванням фінансової звітності, «підприємства (крім бюджетних установ) можуть належати до мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств» [46]. У таблиці 1.5. представлені критерії ідентифікації підприємств за розмірами відповідно до зазначеного закону.

Таблиця 1.5 – Критерії ідентифікації підприємств за розміром за Законом України № 996-XIV (складом автором за джерелом [46])

Критерії ідентифікації		Типи підприємств			
		мікро	мали	середні	великі
показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, мають відповідати щонайменше двом із зазначених критеріїв	балансова вартість активів	до 350 тис. євро	до 4 млн. євро	до 20 млн. євро	понад 20 млн. євро
	чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	до 700 тис. євро	до 8 млн. євро	до 40 млн. євро	понад 40 млн. євро
	середня кількість працівників	до 10 осіб	до 50 осіб	до 250 осіб	понад 250 осіб

Юридичні особи, що належать до великих та середніх підприємств за вищенаведеними критеріями, під час формування та подання фінансової звітності керуються нормами Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та складають відповідно повний пакет фінансової звітності.

Фінансова звітність великих та середніх підприємств або так званий повний пакет фінансової звітності, що формується відповідно до норм НП(с)БО 1 складається з:

- балансу (звіту про фінансовий стан);
- звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід);
- звіту про рух грошових коштів;
- звіту про власний капітал;
- приміток до фінансової звітності.

Основні показники фінансової звітності, що складається відповідно до норм НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» формуються у тисячах гривень без десяткового знаку. Вважається, що у звітності як джерелі підсумкової згрупованої інформації, увага користувачів не має відкликатися дрібними несуттєвими сумами.

Фінансова звітність мікропідприємств та малих підприємств формується за окремими правилами як так звана спрощена фінансова звітність. Складається така спрощена фінансова звітність відповідно до норм Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність». Даним нормативним документом передбачено формування фінансової звітності за формою Фінансової звітності малого підприємства (форми 1-м, 2-м) і Фінансової звітності мікропідприємства (форми 1-мс, 2-мс). Спрощена фінансова звітність складається в тисячах гривень з одним десятковим знаком.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» «звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік» [46]. Окрім того передбачене таке поняття як проміжна фінансова звітність, що «складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців» [46]. Проміжна фінансова звітність формується крупними та середніми підприємствами у складі балансу (звіту про фінансовий стан) і звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід).

Важливими користувачами фінансової звітності є органи державної влади, насамперед, Державна служба статистики і Державна податкова служба.

Відповідно до п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2000. № 419 «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» до органів Державної служби статистики проміжна фінансова звітність (І квартал, перше півріччя, дев'ять місяців) подається не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом, а річна – не пізніше 28 лютого наступного за звітним року [47]. До органів Державної податкової служби фінансову звітність подають лише платники податку на прибуток підприємств. Фінансова звітність у таких випадках визнається обов'язковим додатком до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств.

Окремої уваги заслуговує регулювання питання конфіденційності або публічності фінансової звітності. Так, ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено, що «фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, не є конфіденційною інформацією та не належить до інформації з обмеженим доступом, крім випадків, передбачених законом. На фінансову звітність не розповсюджується заборона щодо поширення статистичної інформації. Підприємства зобов'язані надавати копії фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності за запитом юридичних та фізичних осіб у порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [46].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено, що «підприємства, що становлять суспільний інтерес (крім великих підприємств, які не є емітентами цінних паперів), публічні акціонерні товариства, суб'єкти природних монополій на загальнодержавному ринку та суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, зобов'язані не пізніше ніж до 30 квітня року, що настає за звітним періодом, оприлюднювати річну фінансову звітність та річну консолідовану фінансову звітність разом з аудиторським висновком на своїй веб-сторінці (у повному обсязі) та в інший спосіб у випадках, визначених законодавством. Великі підприємства, які не є

емітентами цінних паперів, та середні підприємства зобов'язані не пізніше ніж до 1 червня року, що настає за звітним періодом, оприлюднювати річну фінансову звітність разом з аудиторським висновком на своїй веб-сторінці (у повному обсязі)» [46].

Вітчизняна звітна практика передбачає формування фінансової звітності як за національними положення (стандартами) бухгалтерського обліку, так і за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Так, відповідно до ст. 12¹ Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» «підприємства, що становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами» [46]. Тут варто зазначити, що до підприємств, що становлять суспільний інтерес, зокрема, належать банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які належать до великих підприємств.

Відповідно до п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2000. № 419 «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» «фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності формують підприємства, які провадять господарську діяльність за такими видами:

- надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення (розділ 64 КВЕД ДК 009:2010);
- недержавне пенсійне забезпечення (група 65.3 КВЕД ДК 009:2010);
- допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування (розділ 66 КВЕД ДК 009:2010, за винятком допоміжної діяльності у сфері страхування та пенсійного забезпечення(група 66.2 009:2010)» [47].

Варто також звернути увагу на те, що підприємства, на яких не поширюється вимога формувати фінансову звітність за міжнародними стандартами, мають право самостійно визначатися щодо доцільності застосування міжнародних стандартів для складання фінансової звітності.

Основними формами фінансової звітності, що є інформаційним забезпеченням аналізу фінансового стану підприємства, варто визнати Баланс (Звіт про фінансовий стан) і Звіт про фінансові результати.

У балансі підприємства традиційно відображається інформація щодо грошової оцінки активів, власного капіталу і зобов'язань підприємства. Саме баланс таким чином надає користувачам інформацію та є інформаційним забезпеченням майново-фінансового стану підприємства.

За стандартним визначення бухгалтерський баланс є «прийом бухгалтерського обліку, що представляє собою спосіб групування та порівняння грошової оцінки господарських засобів і джерел їх формування на певну дату» [55, с. 32]. За своєю обліковою суттю баланс є результатом дотримання в обліку принципу подвійного запису і відповідно підсумок Активу балансу, де наведена грошова оцінка активів (господарських засобів), має дорівнювати підсумку Пасиву балансу, де наведена інформація щодо власного капіталу і зобов'язань підприємства.

Як вже зазначалось вище за вітчизняною звітною практикою юридичні особи, що належать до категорії великих та середніх підприємства, формують баланс у складі повного пакету фінансової звітності відповідно до норм Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Відповідно йдеться про так звану форму 1 – Баланс (Звіт про фінансовий стан), загальна структура якого відповідно до норм НП(с)БО 1 представлена на рисунку 1.5.

Варто також зазначити, що вітчизняній системі обліку форма балансу як така визначена нормативно, а в системі міжнародних стандартів фінансової звітності – ні. «Бухгалтерський баланс за МСФЗ має вид горизонтального або вертикального звіту, в якому назви статей і розділів

балансу можуть відрізнятися в залежності від структури побудови балансу, а статті групуються на економічні блоки» [72, с. 541].

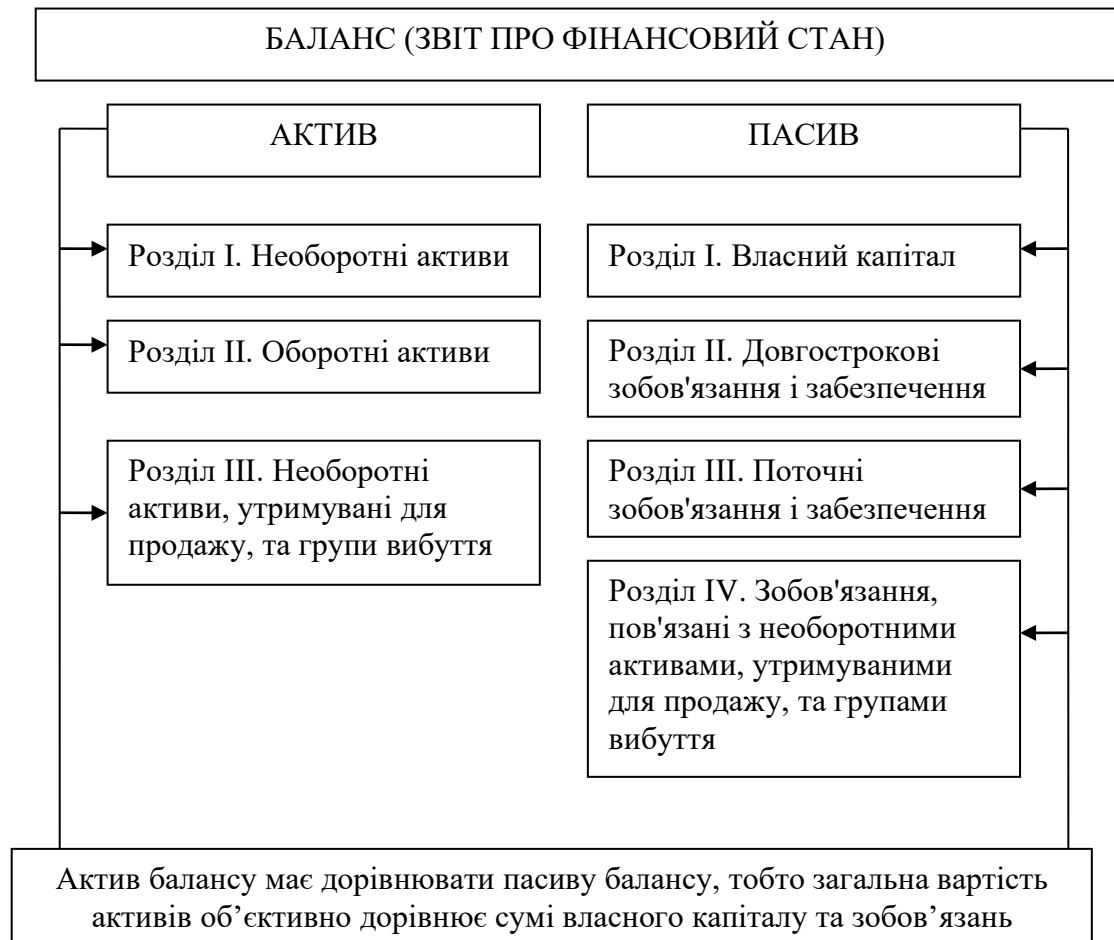

Рисунок 1.5 – Структура Балансу (Звіту про фінансовий стан) за нормами НП(с)БО 1

За твердженням Є.О. Торшина «мінімальна інформація, яку слід показати, – основні засоби, нематеріальні та фінансові активи, інвестиції, грошові кошти, дебіторська і кредиторська заборгованість, запаси, податкові зобов'язання, резерви, капітал, довгострокові зобов'язання і так далі. Наскільки детально будуть відображені дані бухгалтерського обліку у фінансовій звітності залежить від самого господарюючого суб'єкта та від рівня значущості економічних показників» [61, с. 541].

Поруч з балансом важливим джерелом інформаційного забезпечення аналізу фінансового стану підприємства є звітність щодо доходів, витрат і

фінансовий результатів – Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Йдеться про так звану форму 2 повного пакета фінансової звітності, що формується відповідно до вимог НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» великими та середніми підприємствами.

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) складається з таких чотирьох інформаційних розділів: «Фінансові результати», «Сукупний дохід», «Елементи операційних витрат», «Розрахунок показників прибутковості акцій».

Основну інформацію щодо доходів, витрат та фінансового результату діяльності підприємства надає перший розділ звіту «Фінансові результати», структура якого представлена на рисунку 1.6.

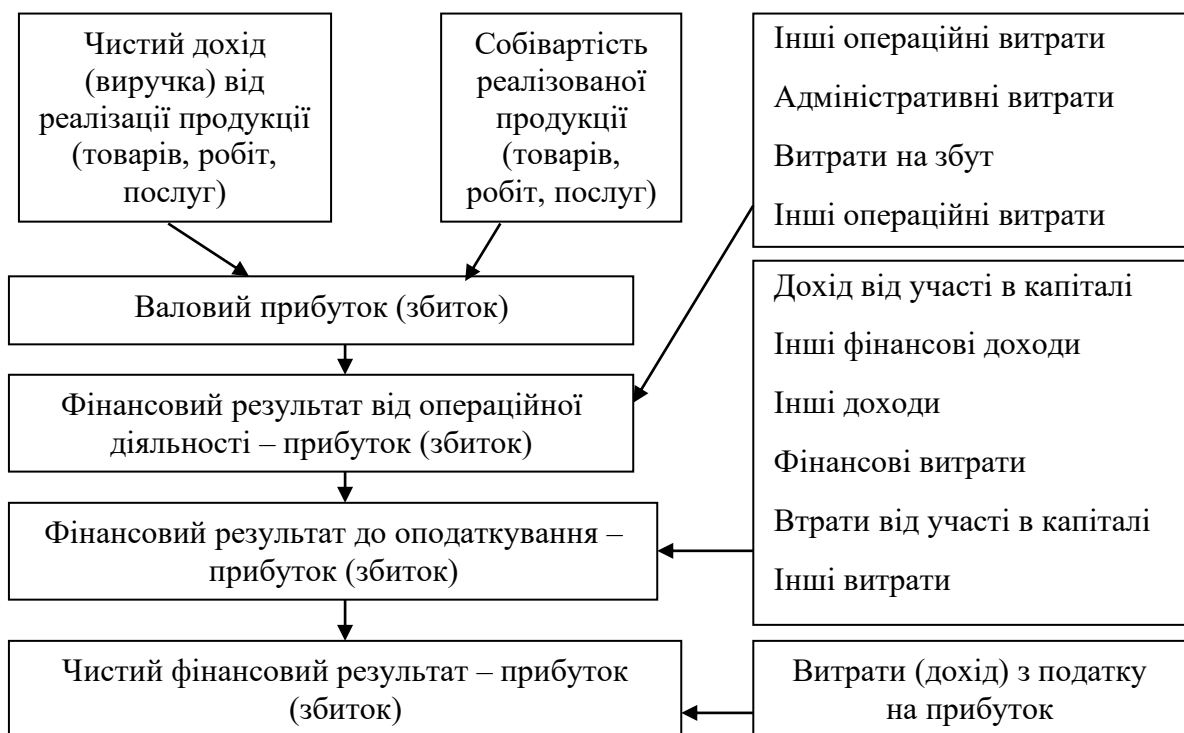

Рисунок 1.6 – Схема Розділу I. «Звіту про фінансові результати» відповідно до норм НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Саме інформація Звіту про фінансові результати дозволяє оцінити вплив таких елементів як прибутковість, рентабельність та рівень ділової активності на формування фінансового результату та визначити тенденції

його зміни.

Підсумовуючи варто відзначити, що інформаційне забезпечення аналізу та відповідно моніторингу фінансового стану підприємства не обмежується лише даними фінансової звітності, адже для виконання аналізу залучаються також окремі облікові та статистичні дані, але такі дані є доступними лише для окремих категорій користувачів, зокрема для менеджменту та власників підприємства.

1.3 Методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства

Основною складовою моніторингу фінансового стану підприємства варто визнати аналітичне дослідження або аналіз фінансового стану підприємства. Фактично моніторингом фінансового стану підприємства є системний регулярний аналіз фінансового стану підприємства із подальшою розробкою та реалізацією відповідних управлінських дій.

Враховуючи, що моніторинг фінансового стану підприємства здійснюється різними суб'єктами, фактична мета такого моніторингу та відповідно управлінських дій, що мають бути обґрунтовані та впроваджені, є різною.

Так, для менеджменту та власників підприємства метою моніторингу фінансового стану має бути забезпечення стійкого (стабільного) фінансового стану підприємства, а за умови іншої оцінки фінансового стану та особливо виявлення негативних тенденцій щодо зміни фінансового стану прийняття негайних дієвих заходів щодо поліпшення фінансового стану підприємства.

Для сторонніх суб'єктів здійснення моніторингу фінансового стану підприємства, якими варто насамперед визнати кредиторів підприємства – постачальників, банківські установи, а також для покупців (замовників), що мають справи із підприємством, у тому числі здійснюють попередню оплату,

основною метою моніторингу фінансового стану контрагента є розробка власної політики відносин із таким підприємством.

В цілому ж метою аналізу фінансового стану підприємства за визначенням О.М. Козлянченко є «аналіз фінансової спроможності підприємства, а також розробка і реалізація заходів, направлених на швидке відновлення платоспроможності, відновлення достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, встановлення можливості підприємства продовжувати свою господарську діяльність, можливості подальшого розвитку, забезпечення прибутковості і зростання виробничого потенціалу і ухвалення відповідних рішень» [27, с. 183].

Н.П. Шморгун і В.І. Головка визначають такі основні завдання аналізу фінансового стану підприємства:

- «аналіз ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- аналіз стану та динаміки ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- аналіз рентабельності підприємства та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз стану підприємства на фінансовому ринку;
- пошук резервів рентабельності виробництва» [69, с. 74].

Т. Кучеренко, акцентуючи увагу на аналітичному дослідженні фінансового стану підприємства, звертає увагу на рішення такого «взаємозалежного набору аналітичних задач:

- визначення фінансового стану підприємства на момент проведення аналізу;
- виявлення тенденцій і закономірностей розвитку підприємства;
- визначення моментів, які негативно впливають на фінансовий стан підприємства;
- виявлення резервів, які підприємство може використовувати для поліпшення фінансового стану» [34, с. 16].

У науковій статті М.Ю. Аверіної наведена досить цікава схема основних напрямків проведення аналізу фінансового стану підприємства, що акцентує увагу на певних методичних відмінностях аналізу фінансового стану підприємства у вітчизняній науці та економічній практиці і відповідно у в площині закордонного досвіду. Зазначені напрямки проведення аналізу фінансового стану за М.Ю. Аверіною представлені на рисунку 1.7.

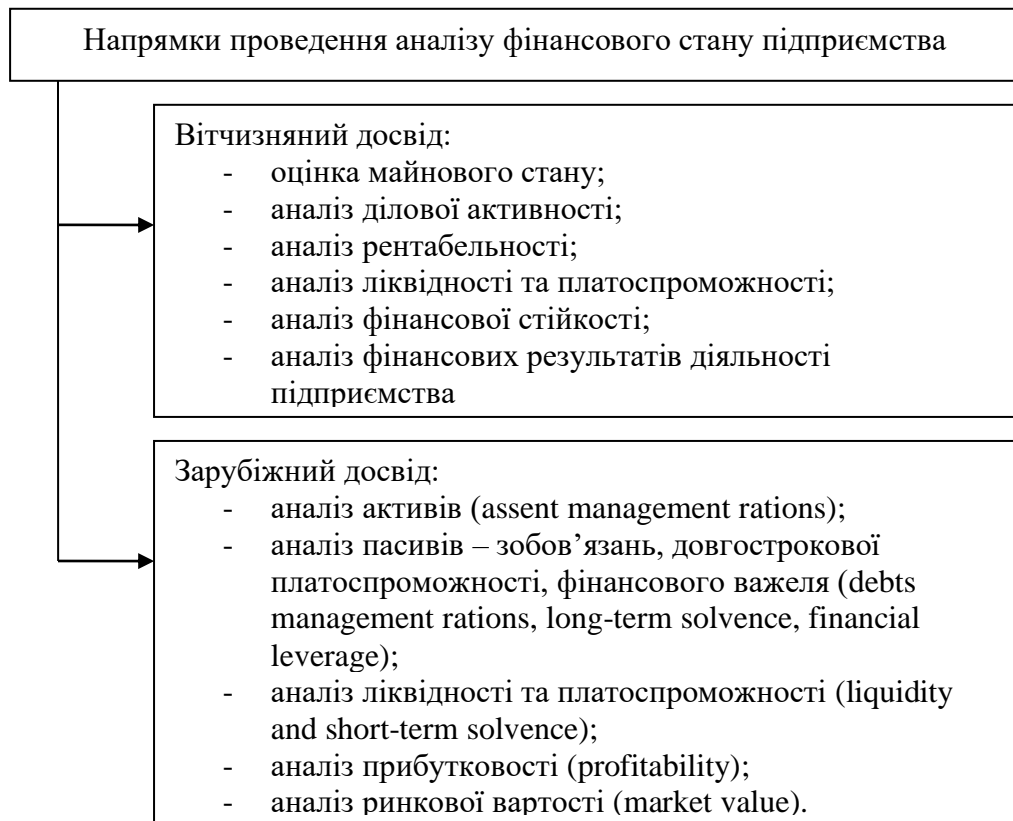

Рисунок 1.7 – Напрямки проведення аналізу фінансового стану підприємства [1, с. 94]

Досліджуючи основні напрями проведення аналізу фінансового стану підприємства варто зазначити, що моніторинг в цілому та аналітичне дослідження як його частина не мають обмежуватися констатацією факту відносно оцінки поточного фінансового стану підприємства. Так, К.В. Ізмайлова звертає особливу увагу на те, що «фінансовий стан визначає місце підприємства в економічному середовищі та наскільки ефективними і без ризикованими можуть бути ділові відносини з ним комерційних банків,

постачальників, потенційних інвесторів і позичальників та ін. Для підприємства, як і для його партнерів, становить інтерес не тільки фактичний стан справ, тобто те, що було, а й очікуваний фінансовий стан» [23, с. 101].

Саме тому важливими елементами моніторингу фінансового стану підприємства є його прогнозування на майбутнє, а також обґрунтування та реалізація відповідних управлінських рішень. Основні елементи моніторингу фінансового стану підприємства представлені на рисунку 1.8.

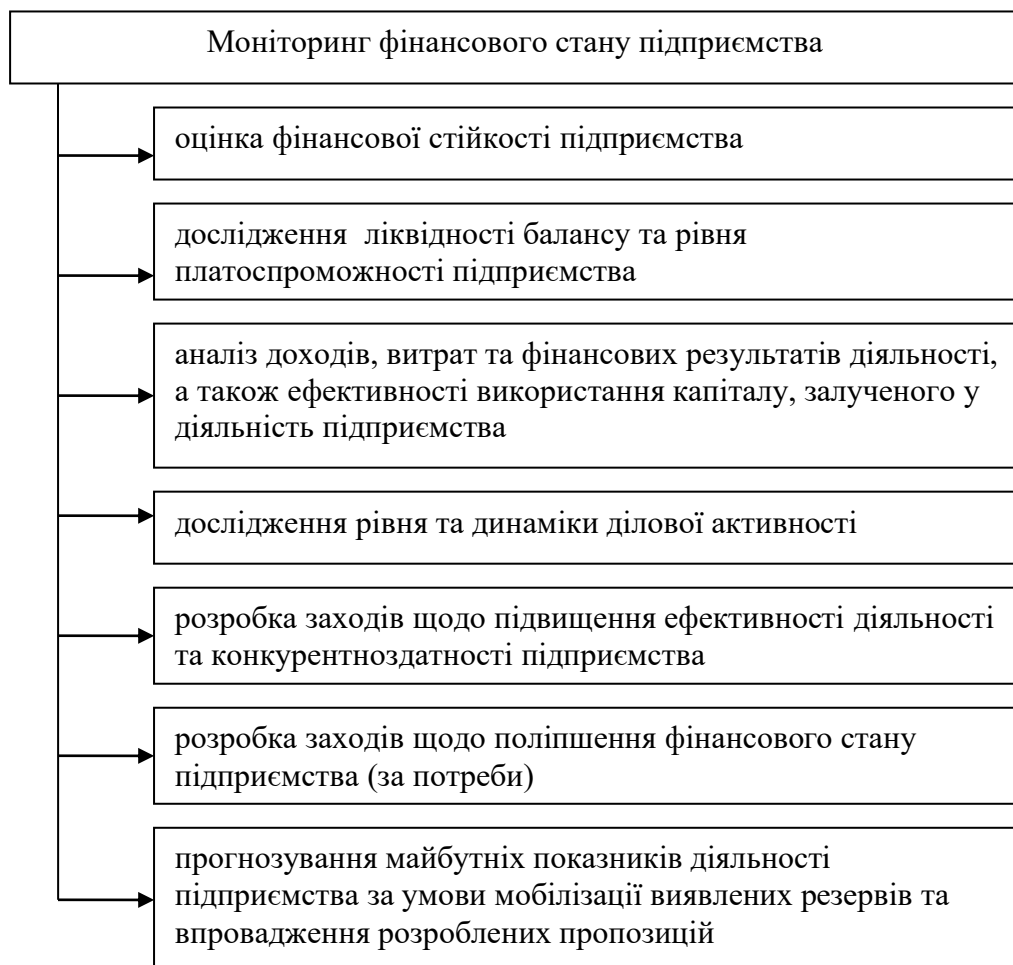

Рисунок 1.8 – Основні елементи моніторингу фінансового стану

Окремо варто зазначити, що схема основних елементів моніторингу фінансового стану підприємства, представлена на рисунку 1.8., сформована для моніторингу фінансового стану підприємства, що здійснюється менеджментом та власниками підприємства, тобто суб'єктами моніторингу,

які уповноважені втілювати у практику заходи, що впливають в подальшому на фінансовий стан підприємства. Якщо ж моніторинг здійснюють сторонні суб'єкти (кредитори, постачальники тощо), то за підсумками виконаного аналітичного дослідження та прогнозування такі суб'єкти моніторингу розробляють власну політику господарських та фінансових відносин із даним підприємством, але приймати заходи щодо покращення його фінансового стану такі суб'єкти моніторингу не вповноважені.

Для виконання аналізу фінансового стану підприємства використовується надзвичайно широкий комплекс різноманітних способів та прийомів, що складає метод фінансового аналізу. У процесі аналізу фінансового стану підприємства активно застосовують традиційні методи економічної статистики (середні та відносні величини, групування, індексний метод, методи обробки рядів динаміки, графічний і табличний методи), а також математично-статистичні методи – методи кореляційного аналізу, методи дисперсійного аналізу, метод головних компонентів тощо.

Здійснення аналізу фінансового стану підприємства передбачає застосування певних моделей, що дозволяє ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками, що визначають фінансовий стан підприємства. Використовуються насамперед дескриптивні моделі, що оцінюють наявний фінансовий стан, предикативні моделі, що дозволяють моделювати фінансовий стан в майбутньому, і нормативні моделі, що здатні оцінити причини відхилення наявного фінансового стану від бажаного, нормативного, стійкого (стабільного) фінансового стану.

В цілому виконання фінансового аналізу підприємства передбачає застосування таких аналітичних процедур як:

- вертикальний (структурний) аналіз;
- горизонтальний (трендовий) аналіз;
- порівняльний аналіз;
- факторний аналіз;
- лекомпозиційний аналіз;

– інтегральний аналіз.

Важливим елементом дослідження фінансового стану є система показників, що використовують в ході його оцінки. Так, О.А. Сарапіна звертає увагу на те, що «основними елементами економічної діяльності підприємства, що дозволяють найкраще визначити його фінансовий стан є: прибутковість роботи; оптимальність розподілу прибутку; наявність власних фінансових ресурсів не нижче мінімально необхідного рівня для організації виробничого процесу і процесу реалізації продукції; раціональне розміщення основних і оборотних засобів, ліквідність поточних активів» [54].

В.В. Готра, В.В. Ріпич і А.В. Дячок зазначають, що «до основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства належать:

- показники ліквідності та платоспроможності;
- показники оцінки фінансової стійкості (показники оцінки структури джерел засобів підприємства;
- показники ділової активності (коефіцієнти оборотності та тривалості обороту виробничих запасів, оборотних засобів, тривалості погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей, тощо);
- показники аналізу рентабельності (прибутковості) (загальна рентабельність, рентабельність виробництва, рентабельність майна та продажу, тощо)» [11, с. 221].

Аналогічно О. Фещенко пропонує розлогу систему показників майнового стану, ліквідності, платоспроможності (фінансової стійкості), ділової активності та рентабельності для комплексної оцінки фінансового стану підприємства [63, с. 56].

К.В. Ізмайлова наводить таку систему основних показників аналізу фінансового стану підприємства:

- показники оцінювання майнового стану (активна частина основних засобів, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття);
- показники оцінювання фінансової стійкості (рівень фінансової

стійкості, маневреність робочого капіталу, коефіцієнт незалежності, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт фінансової стійкості, показник фінансового лівериджу (важеля);

– показники оцінювання ліквідності активів (коефіцієнт покриття, коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, коефіцієнт абсолютної ліквідності);

– показники оцінювання прибутковості (прибутковість активів, прибутковість власного капіталу, прибутковість реалізованої продукції);

– показники оцінювання ділової активності (продуктивність праці, фондівіддача, оборотність оборотних активів, оборотність запасів, оборотність власного капіталу, оборотність основного капіталу);

– показники оцінювання ринкової активності (прибуток на акцію, цінність акції, дивідендна дохідність акцій, дивідендний дохід, коефіцієнт котирування акцій) [23, С. 102-103].

Альтернативним підходом щодо оцінки фінансового стану є застосування єдиного комплексного показника, за допомогою якого визначається фінансовий стан підприємства, а також фактично діагностується рівень банкрутства.

Так, вже фактично класична модель оцінки фінансового стану та прогнозування банкрутства, запропонована Е. Альтманом, має вид (формула 1.1):

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5, \quad (1.1)$$

де X_1 – власний оборотний капітал / всього активів;

X_2 – нерозподілений прибуток / всього активів;

X_3 – прибуток до виплати відсотків / всього активів;

X_4 – власний капітал / зобов'язання;

X_5 – чистий дохід / всього активів [13].

Оцінка фінансового стану та прогнозування банкрутства за розрахованим показником здійснюється таким чином: якщо $Z > 2,9$, то підприємство вважається фінансово стійким, якщо $Z < 1,23$, то підприємство перебуває у стані загрози настання банкрутства в найближчі 2-3 роки, а інтервал від 1,23 до 2,9 вважається певною зоною невизначеності, але такі підприємства також потребують заходів щодо зміцнення фінансового стану.

Логічним розвитком інтегрального підходу до оцінки фінансового стану та прогнозування банкрутства можна визнати модель Г. Спрінгейта, розроблену у 1978 році. Методичною основою даної моделі є такий інтегральний показник (формула 1.2):

$$Z = 1,03X_1 + 3,07X_2 + 0,66X_3 + 0,4X_4, \quad (1.2)$$

де X_1 – власний оборотний капітал / всього активів,

X_2 – прибуток до виплати відсотків / всього активів,

X_3 – прибуток до оподаткування / поточні зобов'язання,

X_4 – чистий дохід / всього активів [13].

За допомогою розрахованого інтегрального показника висновок формується таким чином: якщо $Z > 2,451$, то загроза банкрутства є мінімальною і підприємство вважається фінансово стійким, якщо $Z < 0,862$, то підприємство потенційний банкрут, а зона між 0,862 і 2,451 аналогічно вважається зоною ризику, у якій однак підприємство має змогу відновити фінансовий стан за рахунок певних управлінських рішень та дій.

У вітчизняній науці прикладом моделі оцінки фінансового стану із застосуванням інтегрального показника є модель О. Терещенка, основою якої є такий інтегральний показник (формула 1.3):

$$Z = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6, \quad (1.3)$$

- де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;
- X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;
- X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;
- X_4 – відношення прибутку до виручки;
- X_5 – відношення виробничих запасів до виручки;
- X_6 – відношення виручки до основного капіталу [57, с. 42].

На основі розрахованого показника приймають відповідне рішення: якщо $Z > 2$, то підприємство знаходиться у стійкому фінансовому стані і банкрутство йому не загрожує, якщо $1 < Z < 2$, то вважається, що фінансова стійкість порушена, а якщо $0 < Z < 1$, то вважається, що існує реальна загроза банкрутства даного підприємства.

Аналізуючи розглянуті вище методичні підходи щодо оцінки фінансового стану, зазначимо, що, на нашу думку, проблемним питанням зазначених вище методичних підходів залишається нелогічне поєднання оцінки фінансового стану як такого і факторів, які в динаміці впливають на його формування. Так, прибутковість, рентабельність та ділова активність не є статичною оцінкою на дату, саме тому вони не є безпосередньою оцінкою фінансового стану на відміну від фінансової стійкості, що визначається співвідношенням власного капіталу та зобов'язань, ліквідності активів та платоспроможності. Таким чином, розмежування оцінки безпосередньо фінансового стану і аналізу внутрішніх факторів та відповідно показників, що його змінюють, є шляхом вдосконалення методики дослідження фінансового стану підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ДП «ШАХТА ІМ. С.М. СУРГАЯ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Державне підприємство «Шахта ім. С.М. Сургая» було утворене 28 липня 2016 року шляхом реорганізації Державного підприємства «Донецька вугільна енергетична компанія», яке у свою чергу було утворене шляхом реорганізації ДП «Шахта Південнодонбаська № 3 ім. С.М. Сургая». Знов створеному у 2016 році шляхом реорганізації підприємству ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» був наданий код за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України – 40695853.

Підприємство розташовано у місті Вугледар Донецької області. Поштова адреса підприємства – Україна, 85670, Донецька область, місто Вугледар. Незважаючи на наявні складнощі у роботі підприємства, ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є фактично містоутворюючим підприємством для міста Вугледар, забезпечуючи роботою та відповідно доходами більше як дві тисячі мешканців міста та прилеглих територій, а також суттєві надходження до бюджету міста та області.

Підприємство знаходиться у державній власності. Фактичним засновником (власником), який представляє корпоративні інтереси держави, згідно із Єдиним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань є Міністерство енергетики України – код за ЄДРПОУ 37552996; місцезнаходження Україна, 03035, місто Київ, вулиця митрополита Василя Липківського, буд. 35.

Розмір статутного капіталу ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 1 вересня 2020 року становить 49117842,00 грн.

ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є підприємством гірничо-збагачувального комплексу – основним видом діяльності підприємства є добування кам'яного вугілля. Відповідно до інформації Єдиного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань підприємство здійснює такі види господарської діяльності:

- КВЕД 05.10. – добування кам'яного вугілля (основний);
- КВЕД 46.71. – оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами;
- КВЕД 49.39. – інший пасажирський наземний транспорт.

Історія ДП «Шахта ім. М.С. Сургая» починається у 1964 році з технічного проектування будівництва шахти «Південнодонбаська». Будівництво шахти у м. Вугледар було розпочате у 1974 році. Підприємство «Шахта Південнодонбаська № 3 ім. М.С. Сургая» було здане в експлуатацію та розпочало роботу у 1985 році із продуктивністю першої черги 1 млн. 200 тис. тонн вугілля на рік. На балансі шахти і сьогодні знаходяться 17 пластів потужністю 0,55 – 1,70 метрів і 3 пласти із забалансовими запасами вугілля потужність 0,45 – 0,55 метрів. Розміри шахтного поля із падінням від близько 5,5 км до 10 км. Площа шахтного поля становить 53,8 квадратних кілометрів. В тектонічному відношенні поле шахти є пологим моноклиналом північно-східного падіння під кутом 4 – 11 градусів, ускладнене дрібними складками і порушеннями типу непогоджених збросів із падінням площин на південно-захід. Амплітуда збросів – від кількох метрів до кількох десятків метрів.

На ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» здійснюється видобуток кам'яного вугілля марки «Г». Протяжність діючих гірничих виробок підприємства становить 92000 метрів, протяжність магістральних конвеєрних ліній – більше 13000 метрів, протяжність виробок з локомотивною відкаткою – більш 30000 метрів. На шахті експлуатуються потужні механізовані комплекси для гірничих робіт – ЗКД-90, КД-80, а також очисні комбайни КДК 500, 2ГШ-68Б, УКД-200. Важливою складовою технологічного обладнання шахти є скребкові конвеєри СП-251, СП-301М, СП-326, а для

проведення підготовчих виробок використовуються прохідницькі комбайни КПУ, КСП-32, П-110, 4ПП-2М, РН-45.

Видобуток камінного вугілля на шахті «Південнодонбаська № 3 ім. М.С. Сургая» у 2001 році становила 1 570,0 тис. тонн. На підприємстві у 2001 році працювало 3 тисячі 685 осіб, у тому числі 442 інженерно-технічних працівника і 847 жінок. Підприємство активно розвивалось. Починаючи з 2005 року на підприємстві впровадили спеціальну систему УТАС – систему уніфікованої телекомунікаційної системи диспетчерського контролю та автоматизованого керування гірничими машинами і технологічними комплексами, яка забезпечувала отримання інформації про роботу механізмів в шахті і управління ними, а також контроль стану провітрювання гірничих виробок. Це дозволило суттєво скоротити кількість аварійних ситуацій і травматизм на виробництві.

За останні роки ситуація на підприємстві суттєво погіршилась. Сьогодні ДП «Шахта ім. М.С. Сургая» знаходиться в критичному стані, працює не ритмічно. Основними причинами такої ситуації є скорочення попиту на вітчизняне вугілля, у тому числі в наслідок закупівлі імпортного вугілля та зменшення обсягів виробництва електроенергії ТЕС з вугілля, а також постійні порушення графіку платежів за відвантажене вугілля. Постійні реорганізації та зміни керівництва ситуацію не вирішують. Періодично підприємство як державне підприємство отримує дотації із державного бюджету на погашення заборгованості перед шахтарями щодо заробітної плати. Обладнання підприємства поступово зношується, в той же час у підприємства відсутні реальні фінансові можливості навіть на його підтримку на працездатному стані.

Обсяги діяльності підприємства останні роки постійно скорочувались, діяльність була збитковою. В той же час у 2019 році обсяги видобутку вугілля збільшилися, а рівень збитків суттєво скоротився. Саме про це свідчить динаміка показників, що характеризують діяльність підприємства у 2019 році в порівнянні з 2018 роком, представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні економічні показники діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» в 2019 році в порівнянні з 2018 роком

Показник	2018 рік	2019 рік	Відхилення від попереднього року	
			абсолютне	відносне, %
1. Чистий дохід від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн.	354891	458427	103536	29,2
2. Збитки від здійснення господарської діяльності, тис. грн.	30387	1975	- 28412	93,5
3. Середньорічна кількість найманих працівників, осіб	2147	2434	287	13,4
4. Чистий дохід від реалізації продукції у розрахунку на одного працюючого, тис. грн	165,3	188,3	23,0	13,9

Відповідно до виконаним розрахункам можна стверджувати, що обсяг реалізації основної діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2019 році в порівнянні з 2018 роком збільшився на 103536 тис. грн. або на 29,2 %, що є безперечно позитивним фактором на тлі зменшення обсягів реалізації у 2015-2017 роках. Аналогічно збільшилась середньорічна кількість працюючих на 287 осіб або на 13,4 %, а також збільшився обсяг реалізації продукції у розрахунку на одного працюючого на 23,0 тис. грн. або на 13,9 %.

Діяльність ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» була збитковою як у 2018 році, так і у 2019 році, але варто як позитивну тенденцію відзначити суттєве скорочення суми збитків у 2019 році в порівнянні з 2018 роком – на 28412 тис. грн. або на 93,5 %.

Збитки, як такі, є надзвичайно негативною тенденцією для даного підприємства, особливо зважаючи на те, що діяльність останні п'ять років є збитковою постійно. Збитки зменшують власний капітал підприємства, який станом як на 1 січня 2019 року, так і на 31 грудня 2019 року є від'ємною величиною, тобто активи ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» формуються виключно за рахунок зобов'язань.

В таблиці 2.2. наведені зміни окремих агрегованих складових балансу даного підприємства на 31.12.2019. в порівнянні із станом на 31.12.2018.

Таблиця 2.2 – Показники агрегованого балансу ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2018. та 31.12.2019.

Показник	Станом на 31.12.2018.	Станом на 31.12.2019.	Зміни за 2019 рік	
			абсолютні	відносні, %
1. Загальна вартість активів та відповідно пасивів, тис. грн.	652974	805864	152890	23,4
2. Вартість необоротних активів, тис. грн.	451135	601524	150389	33,3
3. Вартість оборотних активів, тис. грн.	201839	204340	2501	9,8
4. Власний капітал, тис. грн.	(670266)	(672241)	(1975)	x
5. Довгострокові зобов'язання та забезпечення, тис. грн.	97691	86310	- 11381	- 11,6
6. Поточні зобов'язання і забезпечення, тис. грн.	967603	1135841	168238	17,4

Розраховані показники динаміки агрегованого балансу свідчать про суттєве погіршення фінансового стану підприємства протягом 2019 року. Так, з одного боку загальна вартість активів підприємства протягом 2019 року збільшилась на 152890 тис. грн. або на 23,4 %, вартість оборотних активів збільшилась відповідно на 150389 тис. грн. або на 33,3 %, а вартість оборотних активів – на 2501 тис. грн. або на 9,8 %. В той же час джерелом формування активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» залишаються лише зобов'язання. Розмір власного капіталу як станом на 31.12.2018., так й станом на 31.12.2019. є від'ємною внаслідок непокритих збитків. Надзвичайно проблемною є динаміка поточних зобов'язань, які збільшилися протягом 2019 року на 168238 тис. грн. або на 17,4 %. Фактично активи підприємства – не лише оборотні, а й необоротні формуються таким чином за рахунок поточної кредиторської заборгованості, що призводить практично до неплатоспроможності підприємства.

Досліджуючи економічний стан ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» варто також зазначити, що починаючи з липня 2020 року ситуація на ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» суттєво погіршилась. Виникли суттєві проблеми із електропостачанням підприємства в наслідок суттєвої заборгованості за спожиту електроенергію. В вересні 2020 року керівництвом підприємства за

підтримки Міністерства енергетики України був складений графік погашення кредиторської заборгованості за електроенергію перед Оператором системи розподілу електричної енергії, станом на 14 жовтня було визнано, що підприємство не виконує взяті фінансові зобов'язання. Починаючи з 1 листопада 2020 року енергопостачання шахти здійснюється в обмеженому обсязі – відповідно видобуток вугілля зупинений.

Катастрофічною є не лише ситуація із кредиторською заборгованістю за спожиту електроенергію.

ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» має станом на 01 листопада 2020 року податковий борг в розмірі 227 344,4 тис. грн., а також заборгованість із заробітної плати станом на 19 листопада 2020 року в розмірі 334,6 тис. грн. Профспілка працівників підприємства загрожує страйком працівників із вимогами не лише погашення заборгованості із заробітної плати, а й відновлення стабільної роботи підприємства і підвищення рівня оплати праці на підприємстві.

Варто зазначити, що ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є одним із основних роботодавців у місті Вугледар (Донецька область) і зупинка роботи і банкрутство шахти призведе до тотального безробіття у місті. Саме тому санація даного підприємства є на сьогодні надзвичайно важливим для міста, а враховуючи, що підприємство є державним і забезпечує більше як дві тисячі працівників роботою і заробітною платою у прифронтовій зоні, – важливим завданням також і для органів державної влади, насамперед, в особі Міністерства енергетики України.

Поточне управління ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» здійснюється керівником підприємства, яким з 4 липня 2019 року є Сівцов Сергій Валентинович. До прийняття відповідних рішень залучені також інші працівники апарату управління підприємством.

Відповідно до норм Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» для потреб організації бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» визнається

великим підприємством. Підприємство відповідає двом із трьох критеріїв, передбачених вищезгаданим законом для ідентифікації великих підприємств, – середня вартість активів перевищує суму, еквівалентну 20 млн. євро., середня кількість працівників перевищує 250 осіб. Варто зазначити, що чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує суми, еквівалентної 40 млн. євро, але це третій критерій, а законодавством встановлена вимога щодо дотримання двох з трьох критеріїв.

Як велике підприємство ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» формує для задоволення потреб користувачів у інформації щодо фінансового стану та результатів діяльності підприємства повний пакет фінансової звітності відповідно до норм НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», який складається з:

- Балансу (Звіту про фінансовий стан);
- Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід);
- Звіту про рух грошових коштів;
- Звіту про власний капітал;
- Приміток до фінансової звітності.

При формування фінансової звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» дотримується Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Фінансова звітність ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» як великого підприємства підлягає аудиторській перевірці, а далі має бути разом із аудиторським висновком розміщена на сайті підприємства, але у зв'язку із карантинном процедура аудиту фінансової звітності даного підприємства за 2019 рік ще не проведена, лише об'явлений тендер на придбання послуг аудиту.

Як платник податків, ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» знаходиться на обліку в ГУ ДПС у Донецькій області, Мар'їнське управління, Вугледарська ДП (місто Вугледар).

Підприємство знаходиться на загальній системі оподаткування, є платником податку на додану вартість – індивідуальний номер платника

податку на додану вартість – 406958505253, а також платником податку на прибуток підприємств. Враховуючи, що обсяг доходів підприємства від усіх видів діяльності за даними річної фінансової звітності за 2019 рік суттєво перевищує 20 млн. грн., звітним (податковим) періодом з податку на прибуток даного підприємства у 2020 році є календарний квартал.

Також ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» як підприємство, що здійснює видобуток кам'яного вугілля, є платником рентної плати за користування надрами.

Нажаль, як вже було зазначено вище, підприємство має суттєво податкову заборгованість за різними податками та зборами, податковими органами застосовується процедура примусового стягнення податкової заборгованості, що безумовно має негативний вплив на фінансову діяльність підприємства. Частково заборгованість перед бюджетом пов'язана із несвоєчасною виплатою заробітної плати працівникам підприємства.

Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку на підприємстві несе керівник та головний бухгалтер. Ведення бухгалтерського обліку здійснюється бухгалтерією на чолі із головним бухгалтером. Кількість працівників бухгалтерії ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» становила станом на 1 вересня 2020 року 33 особи. Розподіл обов'язків між секторами бухгалтерії представлений на рисунку 2.1.

Технічно бухгалтерський облік здійснюється за допомогою спеціального комп'ютерного програмного продукту для автоматизації бухгалтерського обліку, який свого часу був створений на замовлення підприємства. Даний спеціальний обліковий програмний продукт дозволяє скласти відповідні первинні документи і автоматично на підставі введеної з первинних документів інформації формувати реєстри аналітичного та синтетичного обліку, в тому числі зведений реєстр синтетичного обліку – Головну Книгу, на підставі якої формується фінансова звітність підприємства.

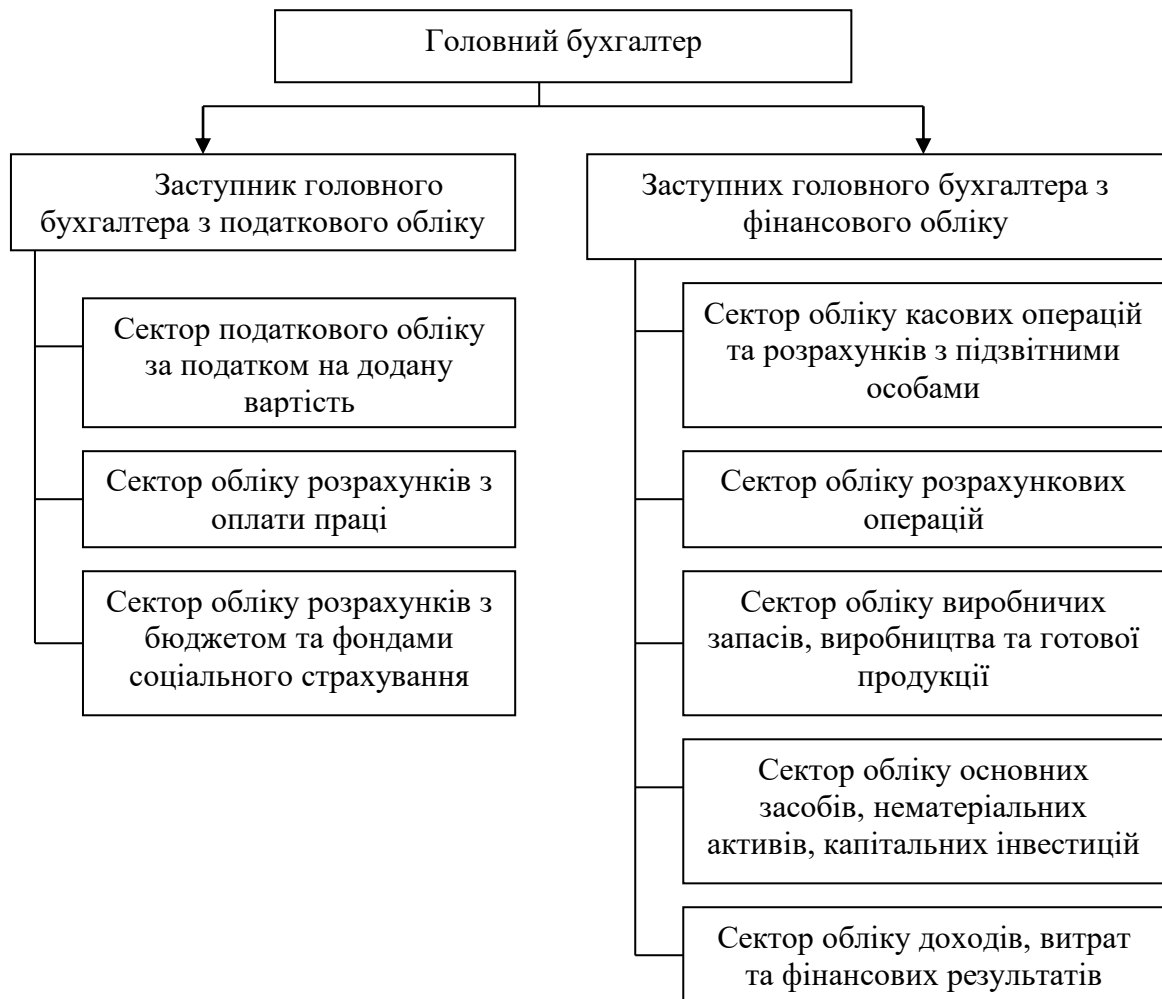

Рисунок 2.1 – Організаційна структура бухгалтерії
ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Головний бухгалтер керується у своїй діяльності законодавством, Положенням про облікову політику ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» та несе відповідальність за дотримання наявних в них вимог та правил обліку. Поділ праці між співробітниками бухгалтерії підприємства здійснюється за операційним принципом, тобто за комплексами однорідних об'єктів обліку.

Облікова політика ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» складається з таких основних елементів:

– основними засобами вважаються матеріальні об'єкти вартістю більше шість тисяч гривень без врахування податку на додану вартість за умови, що термін їх корисного використання перевищує один рік;

- амортизація основних засобів нараховується прямолінійним методом; термін корисного використання і ліквідаційна вартість об'єктів визначається відповідною комісією при введенні об'єкту у експлуатацію;
- амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів нараховується у розмірі 100 % від вартості при передачі в експлуатацію;
- амортизація нематеріальних активів здійснюється прямолінійним методом; термін корисного використання визначається наказом керівника підприємства;
- для оцінки вибуття запасів застосовується метод середньозваженої собівартості із перерахунком середніх цін за кожним надходженням;
- транспортно-заготівельні витрати включаються до первісної вартості придбаних запасів із використанням щомісячного розрахунку середнього відсотку транспортно-заготівельних витрат;
- облік витрат організується за допомогою рахунків 9 класу «Витрати діяльності» без застосування рахунків 8 класу «Витрати за елементами»;
- облік витрат виробництва здійснюється попроцесним методом;
- загальновиробничі витрати розподіляються пропорційно фізичному обсягу виробленої продукції;
- формується резерв на оплату відпусток працівникам;
- резерв сумнівних боргів нараховується на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

Облік господарських операцій підприємства здійснюється на підставі як паперових, так й електронних первинних документів, що відповідає сучасним правилам ведення бухгалтерського обліку. Окремі операції відображаються в обліку на підставі розрахунків або довідок бухгалтерії. Інформація первинних документів та розрахунків (довідок) бухгалтерії систематизується та відображається в обліку на рахунках бухгалтерського обліку із дотриманням принципу подвійного запису.

Організація та ведення бухгалтерського обліку здійснюється в ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», незважаючи на суттєві фінансові проблеми у

діяльності підприємства, на високому якісному рівні.

2.2 Система обліку як основа інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства

Основною діяльністю ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є видобуток кам'яного вугілля, яке є фактично готовою продукцією підприємства.

Першим процесом основної діяльності підприємств є процес постачання, адже діяльність підприємства потребує закупівлі різноманітних матеріалів та запасних частин. У випадках закупівлі товарно-матеріальних цінностей на суму більшу за сто тисяч гривень ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» як державне підприємство має проводити на тендерній основі.

У будь-якому випадку підприємству здійснює закупівлі на підставі укладених із постачальниками договорів поставки або купівлі-продажу. Із різними постачальниками такі договори передбачають як оплату за фактом поставок (або оплату із відстрочкою), так і поставки на умовах попередньої оплати. Підприємство активно користується товарним кредитом, але в окремих випадках придбання товарно-матеріальних цінностей здійснюється на умовах попередньої оплати.

Тимчасове зберігання матеріалів та запасних частин здійснюється на складах підприємства. Прибуткування товарно-матеріальних цінностей на склади підприємства від постачальників здійснюється комірниками на підставі накладних постачальників. Задля отримання матеріалів, палива або запасних частин фахівець бухгалтерії оформлює комірнику довіреність, яка підтверджує право комірника на отримання товарно-матеріальних цінностей від імені підприємства. Довіреність оформлюється в одному екземплярі, реєструється в журналі обліку довіреностей та передається під підпис комірнику, який при отриманні матеріалів передає її представнику

постачальника.

Здійснюючи прийом товарно-матеріальних цінностей, комірник перевіряє відповідність даних накладної фактичній наявності матеріалів, підписує накладну, підтверджуючи отримання, та передає представнику постачальника другий екземпляр накладної із підписом і довіреність. Оприбутковуючи матеріали від постачальника, комірник заносить відповідну інформацію до облікової програми, за допомогою якої автоматизований складський облік.

Після оприбуткування товарно-матеріальних цінностей комірник передає накладні постачальників разом із звітом комірника до бухгалтерії. Окрім того інформація складського обліку засобами електронного зв'язку передається до бухгалтерії. Подальший облік витратних матеріалів та запасних частин, а також облік розрахунків із постачальниками здійснюється бухгалтерією – сектором обліку виробничих запасів, виробництва та готової продукції.

Синтетичний облік виробничих запасів здійснюється в ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» на рахунку 20 «Виробничі запаси» в у розрізі таких субрахунків:

- субрахунок 201 «Сировина та матеріали»;
- субрахунок 203 «Паливо»;
- субрахунок 205 «Будівельні матеріали»;
- субрахунок 207 «Запасні частини»;
- субрахунок 209 «Інші матеріали».

Аналітичний облік виробничих запасів організований за кожним видом виробничих запасів у розрізі номенклатурних номерів, які надаються під час оприбуткування товарно-матеріальних цінностей.

Облік розрахунків із постачальниками здійснюється на ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за допомогою активно-пасивного субрахунку 631 «Розрахунки із вітчизняними постачальниками». Аналітичний облік ведеться окремо за кожним постачальником і підрядником в розрізі кожного

документу на оплату. У разі виконання попередньої оплати постачальникам на підставі рахунків застосовується субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами» рахунку 37 «Розрахунку з різними дебіторами». Відображення в обліку розрахунків із постачальниками (підрядними) здійснюється на ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» сектором обліку розрахункових операцій.

Приклади відображення в синтетичному обліку придбання виробничих запасів та відповідних розрахунків із постачальниками наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Відображення в обліку ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» придбання виробничих запасів та розрахунків із постачальниками

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
	Дт	Кт	
Придбання палива на умовах попередньої оплати			
1.1. З поточного рахунку перерахована постачальнику попередня за паливо	371	311	900000,00
1.2. Відображено податковий кредит з ПДВ за фактом перерахування попередньої оплати (на підставі реєстрованої податкової накладної)	641.2	644	150000,00
2. Оприбутковане отримане від постачальника у рахунок попередньої оплати паливо:			
- на вартість без ПДВ	203.1	631	750000,00
- на суму ПДВ	644	631	150000,00
3. Відображено залік заборгованості	631	371	900000,00
Придбання запасних частин на умовах оплати із відстрочкою платежу			
1. Оприбутковані отримані від постачальника у рахунок майбутньої оплати запасні частини:			
- на вартість без ПДВ	207.1	631	39000,00
- на суму ПДВ	641.2	631	65000,00
2. З поточного рахунку сплачено постачальнику за отримані запасні частини	631	311	390000,00

У випадках, коли за фактом придбання виробничих запасів наявні додаткові транспортно-заготівельні витрати, такі витрати включаються у первісну вартість придбаних виробничих запасів. Для обліку транспортно-заготівельних витрат в ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» застосовуються спеціальні субрахунки «Транспортно-заготівельні витрати» – наприклад, субрахунок 203.2 «Транспортно-заготівельні витрати із придбання палива». Облік та розподіл транспортно-заготівельних витрат здійснюється відповідно

до встановленої підприємством облікової політики за логікою середнього відсотку транспортно-заготівельних витрат із виконанням розрахунку за підсумками місяця.

Передача матеріалів, палива, запасних частин тощо зі складів підрозділам підприємства для використання у господарській діяльності здійснюється на підставі вимог. Вимоги складаються в двох екземплярах – один екземпляр із підписом того, хто отримав товарно-матеріальні цінності, залишається комірнику, другий разом із цінностями передається працівнику підприємства, який отримав зі складу матеріали та має в подальшому прозвітувати про їх використання. У вимогах в обов'язковому порядку зазначається назва структурного підрозділу, якому здійснюється передача виробничих запасів на використання.

Інформація щодо видатку виробничих запасів фіксується комірником в обліковій програмі, за допомогою якої автоматизований складський облік.

Оцінка виробничих запасів при списанні здійснюється ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» методом середньозваженої собівартості із перерахунком середньої ціни за кожним надходженням. До вартості витрачених виробничих запасів за підсумками місяця додається відповідна сума транспортно-заготівельних витрат.

Основним етапом господарської діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є видобуток вугілля. Облік за даною ділянкою обліку організований як облік процесу виробництва із попроцесним методом калькулювання собівартості продукції.

Для обліку прямих витрат на видобуток вугілля за кожною виробничою ділянкою підприємства застосовується рахунок 23 «Виробництво», на якому виокремлюються субрахунки наступного порядку для кожної окремої ділянки видобутку. Витрати на утримання виробничого обладнання та інші загальновиробничі витрати систематизуються в розрізі кожної окремої ділянки видобутку на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати», на якому також виокремлюються субрахунки наступного порядку для кожної окремої

ділянки видобутку.

Облік прямих витрат на виробництво і загальновиробничих витрат здійснюється на підставі відповідним чином складених первинних документів або розрахунків бухгалтерії. Так, витрати на витратні матеріали, паливо, запасні частини відображаються в обліку на підставі відповідних активів на списання матеріальних цінностей. Витрати, пов'язані із амортизацією обладнання, долучаються до витрат на підставі розрахунків бухгалтерії. Амортизація основних засобів нараховується в ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» прямолінійним методом.

Синтетичний облік прямих витрат на виробництво та загальновиробничих витрат діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» представлений в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Синтетичний облік прямих та загальновиробничих витрат ділянок видобутку вугілля ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	
	Дт	Кт
1	2	3
1. Відпущені витратні матеріали для роботи ділянки видобутку вугілля	23	201
2. Відпущені для працівників ділянки видобутку вугілля спеціальний одяг, взуття, засоби індивідуального захисту, а також інші малоцінні швидкозношувані предмети	23	22
3. Нарахована заробітна плата основним працівника ділянки видобутку вугілля	23	661
4. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату працівників ділянки видобутку вугілля	23	651
5. Включені до витрат виробництва витрати на підготовку ділянки видобутку вугілля до промислового видобутку	23	39
6. Нарахована рентна плата за користування надрами за видобуте вугілля	23	641.6
7. Відпущені витратні матеріали для утримання виробничого обладнання	91	201
8. Відпущено паливо для функціонування виробничого обладнання	91	23
9. Відпущені запасні частини для виконання поточного ремонту виробничого обладнання та інших основних засобів загальновиробничого призначення	91	207
10. Нарахована заробітна плата за технічне обслуговування а поточний ремонт виробничого обладнання, а також заробітна плата іншим загальновиробничим працівникам	91	661

Продовження таблиці 2.4

1	2	3
11. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату, віднесено до загальновиробничих витрат	91	651
12. Нарахований знос виробничого обладнання та інших основних засобів загальновиробничого призначення	91	131
13. Нарахований знос інших необоротних матеріальних активів загальновиробничого призначення	91	132
14. Прийняті до сплати рахунки та відповідні акти за електроенергію, спожиту для функціонування ділянки видобутку вугілля:		
14.1. на вартість без податку на додану вартість	91	685
14.2. на суму податку на додану вартість	641.2	685
14. Прийняті до сплати рахунки та відповідні акти за технічний огляд і ремонт виробничого обладнання ділянок видобутку вугілля:		
15.1. на вартість без податку на додану вартість	91	685
15.2. на суму податку на додану вартість	641.2	685
16. Розподілені враховані протягом місяця загальновиробничі витрати	23	91
17. Списані нерозподілені постійні загальновиробничі витрати (за наявності в залежності від виробничої потужності)	901	91
18. Оприбутковане видобуте вугілля та визначена його виробнича собівартість	26	23

Загальновиробничі витрати в обліковій практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» класифіковані на змінні та постійні, що передбачено додатком до Наказу про облікову політику підприємства. У якості бази розподілу загальновиробничих витрат використовується фізичних обсяг видобутого вугілля у тоннах. Нормальна потужність відповідно визначається у тоннах видобутого вугілля для кожної виробничої ділянки окремо. За наявності простоїв суттєва частина постійних загальновиробничих витрат не розподіляється, а списується на поточні витрати до собівартості реалізованої готової продукції.

Калькулювання виробничої собівартості видобутого вугілля здійснюється за попроцесним методом, облік незавершеного виробництва за основним виробництвом не здійснюється – всі витрати місяця включаються до собівартості видобутого протягом місяця вугілля. Синтетичний облік вугілля як готової продукції організований на синтетичному рахунку 26 «Готова продукція». Оприбутковування вугілля з виробництва здійснюється на

підставі відповідним чином оформлених первинних документів – накладних на оприбуткування видобутого вугілля. Тимчасове зберігання видобутого вугілля здійснюється на спеціальних площадках, спеціально для цього облаштованих.

Реалізація вугілля здійснюється покупцям на підставі відповідним чином укладених договорів поставки. Переважна більшість вугілля підприємства відвантажується на теплові електростанції залізничним транспортом. Документально таке відвантаження здійснюється на підставі відповідним чином оформлених накладних.

Облік розрахунків із покупцями здійснюється в ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» на активно-пасивному субрахунку 361 «Розрахунки із вітчизняними покупцями». Записи на даному субрахунку здійснюються на підставі видаткових накладних, що підтверджують відвантаження продукції підприємства покупцями, а також на підставі виписок банку, що містять інформацію про оплату або попередню оплату товарів. Аналітичний облік розрахунків із покупцями здійснюється за кожним покупцем за кожним окремим відвантаженням продукції. Для обліку отриманої від покупців попередньої оплати підприємство використовує субрахунок 681 «Розрахунки за авансами отриманими» рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями». Відображення в обліку розрахунків із покупцями здійснюється на ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» сектором обліку розрахункових операцій.

Процес реалізації продукції для платників податку на додану вартість пов'язаний із іншим відповідальним процесом – визнанням податкових зобов'язань і формуванням та реєстрацією в Єдиному реєстрі податкових накладних відповідних податкових накладних. Відповідно і ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за фактом реалізації продукції зобов'язане здійснювати роботу щодо документування податкових зобов'язань. Формування та реєстрація податкових накладних здійснюється на підприємстві сектором податкового обліку з податку на додану вартість.

Так, якщо податкові зобов'язання враховуються за фактом отримання

попередньої оплати, то податкова накладна формується на підставі рахунку, що надавався покупцю для здійснення попередньої оплати. Якщо податкові зобов'язання враховуються за фактом відвантаження продукції в рахунок майбутньої оплати (або якщо попередня оплата була частковою), то податкові накладні формуються на підставі видаткових накладних. Сформовані податкові накладні мають бути зареєстровані у Єдиному реєстрі податкових накладних:

- до кінця поточного місяця, якщо податкова накладна складена з 1-го по 15-й календарний день місяця;
- до 15 календарного дня (включно) наступного місяця, якщо податкова накладна складена з 16-го по останній день місяця.

Для реєстрації податкових накладних та розрахунків корегування кількісних та вартісних показників до податкових накладних, а також для формування та подання податкової звітності з податку на додану вартість в практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» використовується спеціальний програмний продукт «М.Е.doc».

Окремо варто відзначити, що в останні місяці наявні випадки несвоєчасної реєстрації податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних, що пояснюється фінансовою неспроможністю підприємства перераховувати необхідні суми на спеціальний казначейський рахунок з ПДВ для збільшення реєстраційного ліміту у системі електронного адміністрування ПДВ, що необхідно для реєстрації податкових накладних.

Приклади відображення в синтетичному обліку реалізації продукції та розрахунків із покупцями наведені в таблиці 2.5.

Собівартість реалізованої продукції включається до витрат поточного періоду одночасно із визнанням доходу від реалізації. До витрат включається виробнича собівартість видобутого вугілля, визначена із застосування методу середньозваженої собівартості як методу оцінки запасів при списанні, адже виробнича собівартість тонни вугілля на окремих ділянках видобутку відрізняється. Саме тому в ході визначення собівартість реалізованої

продукції і використовується метод середньозваженої собівартості.

Таблиця 2.5 – Синтетичний облік реалізації продукції та розрахунків з покупцями ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Зміст господарських операцій	Бухгалтерська проводка		Сума
	Дт	Кт	
Реалізація продукції на умовах одержання попередньої оплати			
1.1. На поточний рахунок в банку одержана попередня оплата від покупця за готову продукцію	311	681	2164980,00
1.2. Враховані податкові зобов'язання з ПДВ за фактом отримання попередньої оплати	643	641.2	360830,00
2.1. Відображена заборгованість покупця і дохід від реалізації продукції	361	701	2164980,00
2.2. Відображене зарахування суми податку на додану вартість	701	643	60000,00
2.3. Списана собівартість реалізованої готової продукції	901	26	1488107,50
2.4. Відображено залік заборгованості	681	361	2164980,00
Реалізація готової продукції на умовах надання відстрочки оплати			
1.1. Врахована заборгованість покупця і дохід від реалізації готової продукції	361	701	3165000,00
1.2. Враховані зобов'язання з ПДВ за фактом відвантаження готової продукції	701	641.2	527500,00
1.3. Списана собівартість реалізованої готової продукції	901	26	2128846,00
2. На поточний рахунок отримані грошові кошти від покупця за відвантажену готову продукцію	311	361	3165000,00

Витрати на транспортування готової продукції покупцям, в тому числі оплата вантажно-розвантажувальних робіт та транспортних послуг залізничного транспорту, які здійснюються за рахунок ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» як постачальника, відображаються в обліку як витрати на збут за дебетом синтетичного рахунку 93 «Витрати на збут».

Важливою складовою організації обліку діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є організація обліку розрахунків з найманими працівниками з оплати праці.

Оплата праці організована на підприємстві погодинно – для працівників робітничих спеціальностей за погодинними тарифними ставками,

для працівників управління, технічних фахівців та окремих категорій допоміжних працівників за окладами на місяць. Окрім того для різних категорій працівників підприємства передбачені окремі види доплат за роботу в складних умовах, за роботу в нічний час, за роботу у святкові та неробочі дні.

Для узагальнення інформації про розрахунки з найманими працівниками з оплати праці відповідно до Плану рахунків активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій використовується синтетичний рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

Синтетичний рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» є активно-пасивним. За кредитом даного рахунку відображаються нарахована працівникам основна та додаткова заробітна плата, премії, допомоги з тимчасової непрацездатності, інші нараховані працівникам виплати, а за дебетом – суми виплаченої основної та додаткової заробітної плати, премій, допомог з тимчасової непрацездатності тощо, а також утримання податку на доходи фізичних осіб, військового збору та інших індивідуальних утримань, у тому числі за виконавчими документами. Аналітичний облік розрахунків на синтетичному рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» ведеться за кожним працівником у розрізі табельних номерів.

Облікова робота щодо нарахування заробітної плати та інших виплат працівника, визначення сум утримань із нарахованих виплат, організація виплати заробітної плати здійснюється в ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» сектором бухгалтерії обліку розрахунків з оплати праці.

У таблиці 2.6 наведений синтетичний облік нарахування заробітної плати працівникам ДП «Шахта ім. С.М. Сургая».

Варто також звернути увагу на те, що підприємство як роботодавець нараховує зарплатні виплати працівникам єдиний соціальний внесок – за базовою ставкою 22 %, а також за пільговою ставкою 8,41 % на виплати працівникам з інвалідністю, а також утримує із заробітної плати найманих працівників та перераховує до бюджету податок на доходи фізичних осіб та

військовий збір.

Таблиця 2.6 – Синтетичний облік розрахунків з оплати праці
ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
1. Нарахована заробітна плата основним працівника ділянки видобутку вугілля	23	661
2. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату працівників ділянки видобутку вугілля	23	651
3. Нарахована заробітна плата за технічне обслуговування а поточний ремонт виробничого обладнання, а також заробітна плата іншим загальновиробничим працівникам	91	661
4. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату, віднесена до загальновиробничих витрат	91	651
5. Нарахована заробітна плата за установку та монтаж нового обладнання, а також за капітальний ремонт, модернізацію, реконструкцію основних засобів	152	661
6. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату за монтаж нового обладнання, а також за капітальний ремонт, модернізацію, реконструкцію основних засобів	152	651
7. Нарахована заробітна плата за демонтаж основних засобів, що ліквідуються	976	661
8. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату за демонтаж основних засобів, що ліквідуються	976	651
9. Нарахована заробітна плата працівникам апарату управління підприємства та іншому загальногосподарському персоналу	92	661
10. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату адміністративних працівників	92	651
11. Нарахована заробітна плата працівникам, які безпосередньо задіяні у процесі збуту готової продукції	93	661
12. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату працівників збуту	93	651
13. Нарахована оплата за період відпустки за рахунок сформованого забезпечення на оплату відпусток	471	661
14. Нарахована допомога з тимчасової непрацездатності за рахунок коштів фонду соціального страхування	378	661
15. Утриманий податок на доходи фізичних осіб із заробітної плати працівників підприємства	661	641.1
16. Утриманий військовий збір із заробітної плати працівників	661	642
17. Утримані із заробітної плати окремих працівників суми за виконавчими листами	661	685
18. З поточного рахунку на карткові рахунки працівників перерахована заробітна плата	661	311

Окремо варто відзначити, що під час нарахування заробітної плати в

обліковій практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» формується резерв на оплату відпусток працівникам у розмірі 15,5 % від нарахованої працівникам основної заробітної плати. Нарахування резерву відображається в обліку за дебетом рахунків витрат (23 «Виробництво», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут») і за кредитом субрахунку 471 «Забезпечення виплат відпусток».

ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» також, як підприємство гірничо-збагачувального комплексу, перераховує до Пенсійного фонду суми компенсацій за працівників підприємства, які, маючи особливі умови праці (насамперед працювали під землею), отримали право на отримання пенсії пільгово до досягнення стандартного пенсійного віку.

Суттєвою часткою витрат діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», як і інших підприємств, є адміністративні витрати, до яких належать витрати на управління підприємством, а також витрати на утримання загальногосподарських підрозділів та служб підприємства.

Облік адміністративних витрат здійснюється бухгалтерією ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» або на підставі первинних документів – актів на списання виробничих запасів або малоцінних швидкозношуваних предметів, актів підрядників, звітів про використання коштів виданих на відрядження або під звіт, виписок банку в частині плати за розрахунково-касове обслуговування тощо, або на підставі відповідних розрахунків бухгалтерів. Так, наприклад, на підставі розрахунків бухгалтерії до адміністративних витрат долучають витрати на оплату праці апарату управління та працівників загальногосподарських підрозділів та служб із врахуванням сум нарахованого єдиного соціального внеску, витрати на амортизацію основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів підприємства.

Відображені в обліку на підставі відповідних первинних документів адміністративні витрати ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» систематизуються за синтетичним рахунком 92 «Адміністративні витрати», а в кінці місяця

списуються до дебету рахунку 79 «Фінансові результати». Синтетичний облік таких витрат ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» наведений в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Синтетичний облік адміністративних витрат ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
1. Нарахована заробітна плата та інші виплати за рахунок роботодавця працівникам апарату управління та працівникам загальногосподарських підрозділів та служб	92	661
2. Нарахований єдиний соціальний внесок на заробітну плату адміністративних працівників	92	651
3. Списані згідно актів використані в адміністративних цілях канцелярські та господарські товари	92	209
4. Відпущені будівельні матеріали та запасні частини для поточного ремонту основних засобів адміністративного призначення	92	205 207
5. Передані до експлуатації МШП адміністративного призначення	92	22
6. Нарахований знос основних засобів адміністративного призначення	92	131
7. Нарахований знос інших необоротні матеріальних активів адміністративного призначення	92	132
8. Нарахований знос нематеріальних активів адміністративного призначення	92	133
9. Прийняті до сплати рахунки та акти підрядників щодо комунальних послуг (в частині адміністрації) та щодо інших адміністративних послуг:		
9.1. На суму без врахування ПДВ	92	685
9.2. На суму ПДВ	641.2	685
10. Відображені витрати у зв'язку із визнанням зобов'язань щодо плати за землю	92	641.5
11. Відповідно до виписок банку списана плата за розрахунково-касове обслуговування	92	311
12. Відображені в складі витрат поточного періоду витрати, пов'язані із користування електронними цифровими підписами і комп'ютерними програмами адміністративного призначення	92	39
13. В кінці місяця враховані адміністративні витрати списані на рахунок фінансових результатів	79	92

Підсумковим в певному сенсі етапом обліку діяльності будь-якого підприємства є процес визначення та відображення в обліку фінансового результату діяльності підприємства. Планом рахунку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій для визначення фінансового

результату передбачений рахунок 79 «Фінансові результати», до кредиту якого щомісяця переносяться суми врахованих за рахунками 7 класу чистих доходів, а до дебету – суми врахованих за рахунками 9 класу витрат.

Процес відображення в обліку визначення фінансового результату діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» представлений в таблиці 2.8. Варто відзначити, що за наявної на підприємстві облікової практики визначення фінансового результату діяльності здійснюється щокварталу.

Таблиця 2.8 – Синтетичний облік визначення фінансових результатів діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
1. В кінці кварталу чистий дохід від реалізації продукції списується на рахунок фінансових результатів	701	791
2. В кінці кварталу інші операційні доходи списуються на рахунок фінансових результатів	71	791
3. В кінці кварталу інші доходи діяльності списуються на рахунок фінансових результатів	74	793
4. В кінці кварталу собівартість реалізованої готової продукції списується на рахунок фінансових результатів	791	901
5. В кінці кварталу враховані адміністративні витрати списуються на рахунок фінансових результатів	791	92
6. В кінці кварталу враховані витрати на збут списуються на рахунок фінансових результатів	791	93
7. В кінці кварталу інші витрати операційної діяльності списуються на рахунок фінансових результатів	791	94
8. В кінці кварталу інші витрати діяльності списуються на рахунок фінансових результатів	793	97
9. За підсумками кварталу нараховані зобов'язання з податку на прибуток підприємств	98	641.3
10. Витрати, пов'язані із визнання зобов'язань з податку на прибуток, включені до витрат діяльності	791	98
11. Отриманий прибуток за підсумками кварталу перенесений на рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»	791	441
12. Визнані в обліку збитки за підсумками кварталу перенесені на рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»	442	791

Варто окремо відзначити, що незважаючи на збиткову діяльність ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» як у 2018 році, так і у 2019 році зобов'язання щодо сплати податку на прибуток підприємством відповідно до норм

податкового законодавства визнавались та відображались в обліку.

Підсумовуючи дослідження наявної системи обліку діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» зазначимо, що саме на підставі систематизованих даних обліку формується фінансова звітність, яка в свою чергу є основним стандартним джерелом інформації для здійснення моніторингу фінансового стану підприємства. Наступним етапом дослідження щодо інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства є дослідження процесу формування фінансової звітності.

2.3 Порядок формування фінансової звітності та питання підвищення її інформативності

Формування фінансової звітності є підсумковим етапом облікової роботи. Саме фінансова звітність, сформована таким чином, надає користувачам систематизовану інформацію щодо фінансового стану та результатів діяльності підприємства.

Як велике за розмірами підприємство відповідно до норм Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» формує повний пакет фінансової звітності відповідно до норм НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», який складається з таких звітних форм як:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Звіт про рух грошових коштів;
- Звіт про власний капітал;
- Примітки до фінансової звітності.

У якості інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства з фінансової звітності залучають насамперед Баланс (Звіт про

фінансовий стан) і Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Відповідно принципи та порядок формування саме цих звітних форм мають бути розглянуті в ході дослідження інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства.

Баланс (Звіт про фінансовий стан) як перша форма повного пакета фінансового звітності містить розширену організаційну інформацію щодо юридичної особи, якою формується звітність, а саме:

- назва підприємства;
- код підприємства за Єдиним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ);
- територія, де зареєстроване підприємство, із зазначенням Коду одиниці адміністративно-територіального устрою України (КОАТУУ);
- організаційно-правова форма господарювання, у якій організоване підприємство із зазначенням коду КОПФГ;
- вид діяльності підприємства (основний) із зазначенням КВЕД;
- середня кількість працівників;
- адреса та телефон підприємства.

Варто зазначити, що у вітчизняній звітній практиці фінансова звітність може бути сформована або за вітчизняними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, або за міжнародними стандартами фінансової звітності, про що здійснюється відповідна позначка. Як вже зазначалось вище ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» формує фінансову звітність за вітчизняними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Формуються звітні форми повного пакету фінансової звітності у тисячах гривень без десяткового знаку, про що зазначено у Балансі.

Основна змістовна частина Балансу (Звіту про фінансові результати) складається з – Активу та Пасиву. В активі наводиться інформація щодо грошової оцінки активів (господарських засобів) підприємства, а в пасиві – інформація щодо власного капіталу та зобов'язань. Сенс балансу як прийому бухгалтерського обліку полягає у перевірці дотримання принципу подвійного

записи у веденні обліку, відповідно підсумок (валюта балансу) за активом має дорівнювати підсумку (валюти балансу) за пасивом.

Фактично форма містить баланси для порівняння на дві звітних дати – на початок звітнього року і на кінець звітнього періоду, що зазначається як дата складання балансу.

Актив Балансу (Звіту про фінансовий стан) складається з трьох розділів:

I. Необоротні активи;

II. Оборотні активи;

III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття.

Розділ I «Необоротні активи» містить інформацію щодо необоротних активів підприємства, тобто активів, що знаходяться у власності підприємства, протягом терміну, що перевищує один рік. Необоротні активи ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2018. та на 31.12.2019. представлені нематеріальними активами, основними засобами і незавершеними капітальними інвестиціями.

Інформація щодо нематеріальних активів представлена як первісна вартість (залишок за дебетом рахунку 12 «Нематеріальні активи»), накопичена за період використання амортизація (залишок за кредитом субрахунку 133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів») та відповідно балансовим рядком 1000, у якому відображається залишкова вартість нематеріальних активів як різниця між первісною вартістю та накопиченою за період використання амортизацією.

Рядок 1005 «Незавершені капітальні інвестиції» заповнюється за даними синтетичного рахунку 15 «Капітальні інвестиції».

Інформація щодо основних засобів представлена як первісна вартість (залишок за дебетом рахунку 10 «Основні засоби»), нарахований за період експлуатації знос (залишок за кредитом субрахунку 131 «Знос основних запасів») та відповідно балансовим рядком 1010, у якому відображається залишкова вартість основних як різниця між первісною вартістю та

нарахованим за період експлуатації зносом.

Розділ II «Оборотні активи» містить інформацію щодо оборотних активів, якими відповідно до норм НП(с)БО 1 визнаються «гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [40].

Порядок заповнення рядків Розділу II. «Оборотні активи» Балансу (Звіту про фінансовий стан) ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними синтетичного обліку представлений в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Формування Розділу II. «Оборотні активи» Балансу (Звіту про фінансовий стан) ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними синтетичного обліку

Рядок фінансової звітності	Джерело формування за даними синтетичного обліку
1100 «Запаси»	Сума залишків синтетичних рахунків 2 класу «Запаси», окрім залишку за дебетом субрахунку 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»
1101 «Виробничі запаси»	Сума залишків за синтетичними рахунками 20 «Виробничі запаси» і 22 «Малоцінні швидкозношувані предмети»
1102 «Незавершене виробництво»	Залишок за синтетичним рахунком 23 «Виробництво»
1103 «Готова продукція»	Залишок за синтетичним рахунком 26 «Готова продукція»
1125 «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги»	Залишок за дебетом синтетичного субрахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»
1130 «Дебіторська заборгованість за виданими авансами»	Залишок за дебетом синтетичного субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами»
1155 «Інша поточна дебіторська заборгованість»	Сума залишків за синтетичними субрахунками 372-377 синтетичного рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»
1165 «Грошові кошти та їх еквіваленти»	Сума залишків синтетичних рахунків 30 «Готівка» і 31 «Рахунки в банках»
1170 «Витрати майбутніх періодів»	Залишок за дебетом синтетичного рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів»
1190 «Інші оборотні активи»	Залишок за дебетом синтетичного субрахунку 643 «Податкові зобов'язання»

Розділ III «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття» Балансу ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2018. та на 31.12.2019. інформації щодо наявних активів не містить.

Пасив Балансу (Звіту про фінансовий стан) складається з п'яти розділів:

I. Власний капітал;

II. Довгострокові зобов'язання та забезпечення;

III. Поточні зобов'язання та забезпечення;

IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття;

V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду.

Розділ I «Власний капітал» Балансу ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» представлений насамперед такими складовими як рядок 1400 «Зареєстрований (пайовий) капітал», у якому відображається залишок за кредитом субрахунку 401 «Статутний капітал», і рядок 1405 «Капітал в до оцінках», у якому відображається залишок за кредитом субрахунку 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів».

Важливою складовою інформації щодо власного капіталу підприємства є також інформація щодо фінансових результатів діяльності, накопичених на момент формування фінансової звітності. Нерозподілений прибуток таким чином збільшує власний капітал, а непокріті збитки – зменшують. Рядок заповнюється за даними синтетичного рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)» – за кредитом субрахунку 441 відображається нерозподілений прибуток, а за дебетом субрахунку 442 – непокріті збитки. Таким чином нерозподілений прибуток відображається у рядку 1420 – прибуток із плюсом, адже отримання прибутку збільшує власний капітал, а непокріті збитки у дужках – відповідно сума віднімається від інших складових і зменшує суму власного капіталу. Тут варто відзначити, що у Балансі (Звіті про фінансовий стан) ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у рядку 1420 станом на 31.12.2018. і станом на 31.12.2019. відображені непокріті

збитки, сума яких перевищує інші складові власного капіталу, саме тому загальна сума за Розділом I. є від'ємною.

Розділ II. «Довгострокові зобов'язання та забезпечення» ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» представлений рядками 1515 «Інші довгострокові зобов'язання» (залишок за кредитом синтетичного рахунку 55) і 1525 «Цільове фінансування» (залишок субрахунку 482 «Кошти з бюджету та державних цільових фондів»).

Розділ III. «Поточні зобов'язання та забезпечення» містить інформацію щодо зобов'язань, що мають бути погашені протягом терміну не більше одного року.

Порядок заповнення рядків Розділу II. «Поточні зобов'язання та забезпечення» Балансу (Звіту про фінансовий стан) ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними синтетичного обліку представлений в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Формування Розділу II. «Поточні зобов'язання та забезпечення» Балансу (Звіту про фінансовий стан) ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними синтетичного обліку

Рядок фінансової звітності	Джерело формування за даними синтетичного обліку
1615 «Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги»	Залишок за кредитом синтетичного субрахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
1620 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом»	Залишки за кредитом синтетичних субрахунків 641 «Розрахунками за податками» і 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»
1625 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування»	Залишок за кредитом синтетичного рахунку 65 «Розрахунки за страхування»
1630 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці»	Залишок за кредитом синтетичного рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»
1635 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками за одержаними авансами»	Залишок за кредитом синтетичного субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними»
1660 «Поточні забезпечення»	Залишок за кредитом синтетичного рахунку 47 «Забезпечення майбутніх виплат і платежів»
1665 «Доходи майбутніх періодів»	Залишок за кредитом синтетичного рахунку 69 «Доходи майбутніх періодів»
1690 «Інші поточні зобов'язання»	Залишки за кредитом субрахунків 372, 644, 685

Розділ IV. «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу» і Розділ V. «Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду» Балансу ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2018. та на 31.12.2019. інформації щодо наявних об'єктів обліку не містить.

Важливим джерелом інформації для моніторингу фінансового стану підприємства є також Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), адже рівень ділової активності та прибутковості діяльності підприємства насамперед визначають його фінансовий стан на майбутнє.

Інформація Звіту про фінансові результати складається з чотирьох розділів:

Розділ I. Фінансові результати;

Розділ II. Сукупний дохід;

Розділ III. Елементи операційних витрат;

Розділ IV. Розрахунок показників прибутковості акцій.

Фактично Звіт про фінансові результати містить інформацію щодо доходів, витрат та фінансових результатів для порівняння на два періоди – за вказаний звітний період і за попередній період, яким визнається аналогічний період минулого року.

Основна інформація Звіту про фінансові результати представлена у Розділі I., де шляхом порівняння систематизованої інформації щодо доходів та витрат діяльності представлений фінансовий результат за звітний період. Формування фінансового результату здійснюється поетапно через систему проміжних показників, якими є валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від операційної діяльності і фінансовий результат до оподаткування.

Інформація щодо витрат та доходів наводиться у Звіті про фінансові результати за даними облікових записів за дебетом та кредитом синтетичного рахунку 79 «Фінансові результати».

У рядка 2000 «Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт,

послуг)» відображається чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, тобто дохід без врахування непрямих податків, зборів та інших вирахувань з доходу. У звітній практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даним рядком відображається сума доходу від реалізації готової продукції (тобто сума бухгалтерської проводки Дт 701 «Дохід від реалізації готової продукції» Кт 79 «Фінансові результати»).

У рядка 2050 «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» наводиться виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) та/або собівартість реалізованих товарів. У звітній практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даним рядком відображається собівартість реалізованої готової продукції. Рядок заповнюється на підставі кореспонденції Дт 79 «Фінансові результати» Кт 901 «Собівартість реалізованої продукції».

Валовий прибуток або збиток розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і відповідною собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

До рядка 2120 «Інші операційні доходи» долучають суми визнаних протягом звітного періоду інших операційних доходів. В практиці діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» йдеться насамперед про дохід від реалізації інших оборотних активів та дохід від безоплатно одержаних оборотних активів.

У рядка 2130 «Адміністративні витрати» відображають систематизовані протягом звітного періоду за дебетом синтетичного рахунку 92 адміністративні витрати, списані за підсумками періоду до дебету рахунку 79 «Фінансові результати».

У рядка 2150 «Витрати на збут» відображають систематизовані протягом звітного періоду за дебетом синтетичного рахунку 93 витрати а збут, списані за підсумками періоду до дебету рахунку 79 «Фінансові результати».

До рядка 2180 «Інші операційні витрати» долучають суми визнаних

протягом звітнього періоду інших операційних витрат. В практиці діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» йдеться насамперед про собівартість реалізованих виробничих запасів, втрати від знецінення запасів та визнані пені, штрафи, неустойки.

Фінансовий результат від операційної діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» визначається шляхом збільшення валового прибутку (або збитку) на суму інших операційних доходів та відповідно зменшення на суму адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

До рядка 2240 «Інші доходи» долучаються суми визнаних протягом звітнього періоду інших доходів. В практиці діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» йдеться насамперед про доходи від безоплатно одержаних активів.

До рядка 2270 «Інші витрати» долучаються суми визнаних протягом звітнього періоду інших витрат. В практиці діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» йдеться насамперед про витрати від списання необоротних активів.

Фінансовий результат до оподаткування визначається у звітній практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» шляхом збільшення фінансового результату від операційної діяльності на суму інших доходів та відповідно зменшення на суму інших витрат.

Рядок 2300 містить інформацію щодо витрат підприємства у зв'язку із визнання зобов'язань із сплати податку на прибуток підприємства. Рядок заповнюється на підставі кореспонденції Дт 79 «Фінансові результати» Кт 98 «Податок на прибуток».

Підсумкова інформація щодо фінансового результату діяльності підприємства за звітний період наводиться у рядках «Чистий фінансовий результат» – рядок 2350 «прибуток», рядок 2355 «збиток».

За даними фінансової звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» фінансовий результатом діяльності підприємства у 2018 році та у 2019 році були збитки, що в свою чергу й призвело до скорочення власного капіталу

підприємства.

Розділ II. Звіту про фінансові результати містить інформацію щодо сукупного доходу, який складається насамперед з фінансових результатів діяльності, а також включає кошти дооцінки (уцінки) необоротних активів та фінансових інструментів. Сукупний дохід ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 році та у 2019 році складається лише із фінансового результату – збитків, відповідно є від’ємним. Варто також зазначити, що це свідчить про відсутність у цих роках операцій щодо дооцінки необоротних активів, насамперед, основних засобів.

Розділ III. Звіту про фінансові результати містить інформацію щодо розподілу операційних витрат за напрямками витрат за елементами. Інформація формується за даними кореспонденції рахунків щодо врахування витрат на виробництво, у тому числі загальновиробничих витрат, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат без врахування собівартості реалізованих запасів. Витрати за елементами розподіляють на:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- витрати на соціальні заходи;
- витрати на амортизацію;
- інші операційні витрати.

Даний розділ надає додаткову інформацію щодо структури витрат підприємства в частині витрат операційної діяльності.

Розділ IV. «Розрахунок показників прибутковості акцій» заповнюється в ході формування звітності лише акціонерними товариствами, відповідно у звітній практиці ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» даний розділ не заповнюється.

Фінансова звітність підприємства є фактично основним елементом інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану, що актуалізує формування її показників на високому якісному рівні.

З метою підвищення якісного рівня Балансу (Звіту про фінансовий

стан) ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» пропонується здійснити масштабну дооцінку основних засобів підприємства до їх ринкової вартості, адже станом на сьогодні балансова вартість багатьох об'єктів основних засобів є меншою за вартість металобрухту відповідної ваги. Дооцінка основних засобів дозволить з одного боку збільшити вартість активів, якими підприємство відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами, а з іншого боку збільшити розмір власного капіталу підприємства. На рівень платоспроможності такий захід не вплине, але покращення структури пасивів в наслідок збільшення власного капіталу позитивно вплине на оцінку фінансового стану підприємства, у тому числі кредиторами підприємства.

Враховуючи, що дисципліна виконання платежів за кредиторською заборгованістю принципово впливає на рівень платоспроможності та відповідно фінансовий стан підприємства, пропонується впровадити в практику інформаційного забезпечення управління ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» форму внутрішньої звітності «Звіт про кредиторську заборгованість за строками погашення». Складати таку звітність пропонується на 01, на 10 і на 20 число кожного місяця, тобто щодавно, адже управління платежами потребує не лише якісного, а й оперативного інформаційного забезпечення. Розроблена форма внутрішньої звітності представлена в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Форма внутрішньої звітності «Звіт про кредиторську заборгованість за строками погашення»

Вид кредиторської заборгованості	Сума, грн.	Термін платежу	Кредитор або вид обов'язкового платежу
1	2	3	4
1. Кредиторська заборгованість перед постачальниками за товари та послуги:			
1.1. Заборгованість, термін сплати якої вже настав			
1.2. Заборгованість, термін сплати якої настає найближчі десять днів			
1.3. Заборгованість, термін сплати якої настає до кінця поточного місяця			
1.4. Інша заборгованість			

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4
2. Заборгованість перед бюджетом за податками та зборами:			
2.1. Заборгованість, термін сплати якої вже настав			
2.2. Заборгованість, термін сплати якої настає найближчі десять днів			
2.3. Заборгованість, термін сплати якої настає до кінця поточного місяця			
2.4. Інша заборгованість			
3. Заборгованість зі страхування:			
3.1. Заборгованість, термін сплати якої вже настав			
3.2. Заборгованість, термін сплати якої настає найближчі десять днів			
3.3. Заборгованість, термін сплати якої настає до кінця поточного місяця			
3.4. Інша заборгованість			
4. Заборгованість з оплати праці			
4.1. Заборгованість, термін сплати якої вже настав			
4.2. Заборгованість, термін сплати якої настає найближчі десять днів			
5. Інша поточна кредиторська заборгованість			
5.1. Заборгованість, термін сплати якої вже настав			
5.2. Заборгованість, термін сплати якої настає найближчі десять днів			
5.3. Заборгованість, термін сплати якої настає до кінця поточного місяця			
5.4. Інша заборгованість			

Запровадження в практику управління ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» розробленої форми внутрішньої звітності «Звіт про кредиторську заборгованість за строками погашення» дозволить підвищити якісний рівень інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю, що сприятиме підвищенню дисципліни платежів і позитивно вплине на фінансовий стан підприємства.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ДП «ШАХТА ІМ. М.С. СУРГАЯ»

3.1 Аналіз рівня ділової активності та фінансових результатів діяльності

Рівень ділової активності та фінансові результати підприємства є основними факторами, які у перспективі впливають на фінансовий стан підприємства. Якщо рівень ділової активності підприємства покращується, то це позитивно впливає на фінансовий стан підприємства в наступних періодах; якщо є рівень ділової активності погіршується, то це навпаки негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Аналогічно принципівий вплив на фінансовий стан підприємства здійснюють фінансові результати діяльності підприємства.

Здійснюючи моніторинг фінансового стану варто чітко розуміти, що отримання прибутку призводить до збільшення власного капіталу підприємства, відповідно однозначно призводить до зміцнення фінансового стану підприємства. Збитки навпаки зменшують власний капітал підприємства, відповідно однозначно призводять до погіршення фінансового стану підприємства. Не лише отримання збитків, а й зменшення рівня прибутковості (рентабельності) діяльності підприємства є факторами негативними, що призводять у перспективі до погіршення фінансового стану підприємства. Лише за умови стабільного отримання прибутку (за умови дотримання інших складових елементів визначення фінансового стану підприємства на відповідному рівні) фінансовий стан підприємства може бути визначений як стабільний.

Рівень ділової активності та його відповідні зміни можуть бути оцінені

шляхом дослідження:

- швидкості оборотності активів підприємства в цілому;
- швидкості оборотності оборотних активів;
- швидкості оборотності запасів;
- швидкість обороту дебіторської та кредиторської заборгованості;
- ефективність використання основних засобів;
- швидкість обороту власного капіталу.

Активізація діяльності за рахунок пришвидшення руху запасів, оборотних активів та активів в цілому, а також пришвидшення обороту власного капіталу свідчить про підвищення рівня ділової активності та відповідно є тенденцією позитивною. Оцінка швидкості оборотності активів підприємства здійснюється за допомогою показника коефіцієнту оборотності, який розраховується шляхом порівняння чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середньої за період вартості активів підприємства (формула 3.1):

$$K_a = \frac{\text{Чистий_дохід_від_реалізації_продукції}}{\text{Середня_за_період_вартість_активів}}. \quad (3.1)$$

Коефіцієнт оборотності активів характеризує кількість оборотів, що здійснюються за період кошти, спрямовані на формування активів. Позитивною тенденцією зміни даного показника є збільшення, що свідчить про підвищення рівня ділової активності.

Окрім коефіцієнту оборотності активів розраховують також тривалість одного обороту активів в днях (формула 3.2):

$$T_a = \frac{\text{Середня_за_період_вартість_активів}}{\text{Чистий_дохід_від_реалізації_продукції}} \times D, \quad (3.2)$$

де D – нормативна тривалість робочого періоду – місяць – 30 днів, квартал – 90 днів, рік – 360 днів.

Даний показник характеризує період, протягом якого кошти, спрямовані на формування активів, здійснюють один оборот. Позитивний характер змін – зменшення, за умови якщо це не перешкоджає нормальному процесу діяльності підприємства.

Порівняння динаміки чистого доходу від реалізації продукції і середніх залишків активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», а також показники оборотності активів даного підприємства, представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Показники оборотності активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 та 2019 роках

Показник	2018 рік	2019 рік	Відхилення від попереднього року	
			абсолютне	відносне, %
1. Середньорічна вартість активів, тис. грн.	604181	729419	125238	20,7
2. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робот, послуг), тис. грн.	354891	458427	103536	29,2
3. Коефіцієнт оборотності активів	0,587	0,629	0,042	x
4. Тривалість одного обороту коштів, спрямованих на формування активів, дні	612,9	572,8	- 40,1	- 6,5

Виконані розрахунки в цілому свідчать про підвищення рівня ділової активності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», адже темпі зростання чистого доходу від реалізації перевищують темпи зростання середньорічної вартості активів, що призводить до пришвидшення оборотності коштів, спрямованих на формування активів. Саме про це свідчать розраховані показники. Так, коефіцієнт оборотності активів збільшився на 0,042 з 0,587 оборотів на рік у 2018 році до 0,629 оборотів на рік у 2019 році, а тривалість одного обороту коштів, спрямованих на формування активів, відповідно зменшилась з 612,9 днів до 572,8 днів, тобто на 40,1 днів або на 6,5 %.

Виконаний аналіз може бути також доповнений факторним аналізом зміни тривалості одного обороту активів, адже динаміку даного показника визначають два фактори – зміна обсягів реалізації та зміна середньорічної

вартості активів. Виконаний факторний аналіз динаміки тривалості одного обороту активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» наведений в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Дослідження динаміки тривалості одного обороту активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» в 2019 році в порівнянні з 2018 роком

	Середня вартість активів, тис. грн.	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	Тривалість одного обороту активів, дні	Вплив факторів, днів
2018 рік	604181	354891	612,9	
За рівня середніх залишків 2018 року та обсягів реалізації 2019 року	604181	458427	474,5	- 138,4
2019 рік	729419	458427	572,8	+ 98,3
Загальна динаміка показника				- 40,1

Тривалість одного обороту активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» в 2019 році в порівнянні з 2018 роком зменшилась 138,4 дні за рахунок збільшення обсягів чистого доходу від реалізації та відповідно збільшилась на 98,3 дні за рахунок збільшення середньорічної вартості активів. В цілому динаміка є позитивною – тривалість одного обороту активів зменшилась на 40,1 дні, що свідчить про пришвидшення руху активів підприємства та підвищення таким чином рівня ділової активності.

Для оцінки динаміки рівня ділової активності варто також проаналізувати оборотність окремих складових активів підприємства. Відповідно доцільно залучити до аналітичних розрахунків показники оборотності окремих складових активів – оборотних активів і запасів. Розрахунок даних показників здійснюється аналогічно розрахункам показників оборотності активів із залученням даних щодо середньої за період вартості оборотних активів і запасів відповідно.

Розраховані показники оборотності активів і запасів за даними фінансової звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 та 2019 роках представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Показники оборотності оборотних активів і запасів
ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 та 2019 роках

Показник	2018 рік	2019 рік	Відхилення від попереднього року	
			абсолютне	відносне, %
1. Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	171456	203090	31634	18,5
2. Середньорічна вартість запасів, тис. грн.	39891	49482	9591	24,0
3. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робот, послуг), тис. грн.	354891	458427	103536	29,2
4. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	2,070	2,257	0,187	x
5. Тривалість одного обороту коштів, спрямованих на формування оборотних активів, дні	173,9	159,5	- 14,4	- 8,3
6. Коефіцієнт оборотності запасів	8,897	9,265	0,368	x
5. Тривалість одного обороту коштів, спрямованих на запасів, дні	40,7	38,9	- 1,8	- 4,4

Розраховані показники дозволяють стверджувати про пришвидшення руху як оборотних активів в цілому, так й запасів підприємства в 2019 році в порівнянні з 2018 роком. Так, тривалість одного обороту оборотних активів зменшилась на 14,4 дні або на 8,3 % – з 173,9 днів у 2018 році до 159,5 днів у 2019 році. Аналогічно тривалість одного обороту коштів, спрямованих на формування запасів, зменшилась на 1,8 дні або на 4,4 % – з 40,7 днів у 2018 році до 40,7 днів у 2019 році. Таким чином пришвидшення руху оборотних активів та коштів, спрямованих на формування запасів, свідчить про підвищення рівня ділової активності, що потенційно позитивно впливає на фінансовий стан підприємства.

Важливою складовою господарської діяльності підприємства є також розрахунки. Відповідно їх активність або швидкість погашення дебіторської та кредиторської заборгованості також є оцінкою рівня ділової активності.

Для оцінки швидкості погашення дебіторської заборгованості застосовують такий показник як коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (формула 3.3):

$$K_{д.з.} = \frac{\text{Чистий_дохід_від_реалізації_продукції}}{\text{Середній_розмір_дебіторської_заборгованості}}. \quad (3.3)$$

Аналогічно для оцінки швидкості погашення кредиторської заборгованості застосовують коефіцієнтний показник оборотності кредиторської заборгованості (формула 3.4):

$$K_{к.з.} = \frac{\text{Собівартість_реалізованої_продукції}}{\text{Середній_розмір_кредиторської_заборгованості}}. \quad (3.4)$$

Позитивною тенденцією зміни зазначених показників є збільшення, адже це свідчить про пришвидшення погашення (руху) заборгованості та відповідно про підвищення рівня ділової активності.

Показники швидкості погашення дебіторської та кредиторської заборгованості ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 та 2019 роках представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Показники швидкості погашення заборгованості ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 та 2019 роках

Показник	2018 рік	2019 рік	Відхилення від попереднього року	
			абсолютне	відносне, %
1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робот, послуг), тис. грн.	354891	458427	103536	29,2
2. Середньорічні залишки дебіторської заборгованості, тис. грн.	134587	113643	- 20944	- 15,6
3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,637	4,034	1,397	x
4. Середній період погашення дебіторської заборгованості, дні	136,5	89,2	- 47,3	- 34,7
5. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	535213	620986	85773	16,0
6. Середньорічні залишки кредиторської заборгованості, тис. грн.	894574	1018072	123498	13,8
6. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	0,598	0,610	0,012	x
7. Середній період погашення кредиторської заборгованості, дні	601,7	590,2	- 11,5	- 1,9

Оцінка динаміки розрахованих показників є в цілому позитивною, що свідчить про пришвидшення активності погашення заборгованості ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2019 році в порівнянні з минулим роком. Так, середній період погашення дебіторської заборгованості скоротився на 47,3 дні або на 34,7 % – з 136,5 днів у 2018 році до 89,2 днів у 2019 році, що безперечно свідчить про активізацію роботи із дебіторами, підвищення рівня ділової активності і позитивний вплив на формування наявного фінансового стану підприємства.

Наявна позитивна динаміка і за швидкістю погашення кредиторської заборгованості, адже середній період погашення дебіторської заборгованості скоротився на 11,5 дні або на 1,9 % – з 601,7 днів у 2018 році до 590,2 днів у 2019 році. В той же час варто звернути увагу на катастрофічне значення відповідних абсолютних показників – середній термін погашення поточної кредиторської заборгованості – у 2018 році – 601,7 днів, а у 2019 році – 590,2 днів, перевищує 365 днів року. Це свідчить про те, що суттєва частина такої заборгованості погашається із порушенням термінів, а підприємство є практично неплатоспроможним.

Важливим показником ділової активності, який варто залучити до аналізу її рівня, є коефіцієнт оборотності власного капіталу, який розраховується шляхом порівнянні чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і середніх за період залишків залученого власного капіталу (формула 3.5):

$$K_{в.к.} = \frac{\text{Чистий_дохід_від_реалізації_продукції}}{\text{Середні_залишки_власного_капіталу}}. \quad (3.5)$$

Коефіцієнт оборотності власного капіталу характеризує кількість оборотів, що здійснюють за період кошти власного капіталу за відповідний період. Позитивною тенденцією зміни даного показника є збільшення, що свідчить про підвищення рівня ділової активності, а за прибуткової

діяльності про підвищення її рентабельності.

Нажаль для ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» застосування даного показника для аналізу рівня ділової активності позбавлене жодного сенсу, адже розміри власного капіталу станом як на 31.12.2018., так і на 31.12.2019. мають від’ємне значення в наслідок накопичених збитків минулих періодів, сума яких перевищує інші позитивні складові власного капіталу.

Наступним етапом дослідження факторів впливу на формування фінансового стану підприємства є дослідження рівня прибутковості діяльності підприємства або фінансових результатів діяльності. Здійснюється такий аналіз насамперед за даними форми 2 фінансової звітності – Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід).

Горизонтальний та вертикальний аналіз показників Звіту про фінансові результати ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» представлений в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Показники доходів, витрат та фінансових результатів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2019 році в порівнянні з 2018 роком (тис. грн.)

Показник	2018 рік	2019 рік	Відхилення від попереднього року	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	354891	458427	103536	29,2
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	535213	620986	85773	16,0
Валовий дохід (збиток) від реалізації	(180322)	(162559)	- 17763	- 9,9
Інші операційні доходи	184505	294399	109894	59,6
Адміністративні витрати	15400	15850	450	2,9
Витрати на збут	11208	13651	2443	21,8
Інші операційні витрати	27659	131224	103565	274,4
Фінансовий результат від операційної діяльності – прибуток (збиток)	(50084)	(28885)	- 21199	- 42,3
Інші доходи	23488	24942	1454	6,2
Інші витрати	4686	1034	- 3652	- 77,9
Фінансовий результат до оподаткування – прибуток (збиток)	(31282)	(4977)	- 26305	- 84,1
Дохід (витрати) з податку на прибуток	895	3002	2107	135,4
Чистий фінансовий результат – прибуток (збиток)	(30387)	(1975)	- 28412	- 93,5

Таким чином, діяльність ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» є збитковою, причому від'ємним є не лише фінансовий результат діяльності в цілому, а й інші проміжні показники фінансових результатів діяльності підприємства – валовий прибуток (збиток) і фінансовий результат операційної діяльності. Наявність валового збитку від реалізації продукції, який у 2018 році склав 180322 тис. грн., а у 2019 році – 162559 тис. грн., свідчить про збитковість основної діяльності підприємства, тобто видобуток вугілля здійснюється у збиток – чистий дохід реалізації вугілля не компенсує навіть безпосередніх витрат на його видобуток. Єдиною позитивною зміною, що може бути озвучена, є зменшення суми збитку від діяльності підприємства в цілому з 30387 тис. грн. у 2018 році до 1975 тис. грн. у 2019 році, тобто на 28412 тис. грн. або на 93,5 %.

Збиткова діяльність ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» безперечно негативно впливає на фінансовий стан підприємства, адже отримані збитки зменшують власний капітал підприємства. Саме тому менеджменту підприємства, а також його власнику – державі в особі Міністерства енергетики України, варто прийняти негайних заходів, спрямованих на забезпечення прибуткової діяльності підприємства. Лише за умови відновлення прибуткової роботи підприємства, його фінансовий стан може бути хоча б частково покращений. Якщо ж діяльність буде залишатися збитковою, будь-які інші заходи, спрямовані на покращення фінансового стану підприємства, реального сенсу мати не будуть.

Дані Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) дозволяють також здійснити аналітичні розрахунки з метою дослідження структури доходів та витрат підприємства.

Аналіз структури доходів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2018 році та 2019 році відповідно представлений у таблиці 3.6.

Доходи даного підприємства складаються з чистого доходу від реалізації продукції, інших операційних доходів та інших доходів.

Таблиця 3.6 – Динаміка та структура доходів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2019 році в порівнянні з 2018 роком

Показник	2018 рік		2019 рік		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн.	%	абсолют-не, тис. грн.	віднос-не, %	структур-не, %
1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	354891	62,9	458427	58,7	103536	29,2	- 4,2
2. Інші операційні доходи	184505	32,7	294399	37,7	109894	59,6	+ 5,0
3. Інші доходи	23488	4,2	24942	3,2	1454	6,2	- 1,0
4. Дохід від податку на прибуток	895	0,2	3002	0,4	2107	135,4	+ 0,2
5. Загальна сума доходів	563779	100,0	780770	100,0	216991	38,5	0,0

Загальна сума доходів діяльності підприємства збільшилась у 2019 році в порівнянні з 2018 роком на 216991 тис. грн. або на 38,5 %. За структурою доходи в 2019 році формуються на 58,7 % за рахунок чистого доходу від реалізації продукції, на 37,7 % за рахунок інших операційних доходів, на 3,2 % за рахунок інших доходів і на 0,4 % за рахунок доходу від податку на прибуток. Суттєвих структурних зрушень у структурі доходів у 2019 році в порівнянні з минулим роком не виявлено.

Окремо варто зазначити, що суттєва питома вага доходів від реалізації продукції у загальній сумі доходів підприємства підкреслює важливість досягнення прибутковості основної діяльності підприємства задля забезпечення прибутковості підприємства в цілому.

Поточні витрати діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» формуються з собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), з адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат і інших витрат діяльності. Дослідження структури витрат ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними фінансової звітності за 2018 та 2019 роки представлено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Динаміка та структура доходів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2019 році в порівнянні з 2018 роком

Показник	2018 рік		2019 рік		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн.	%	абсолют-не, тис. грн.	віднос-не, %	структур-не, %
1. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	535213	90,1	620986	79,3	85773	16,0	- 10,8
2. Адміністративні витрати	15400	2,6	15850	2,0	450	2,9	- 0,6
3. Витрати на збут	11208	1,9	13651	1,8	2443	21,8	- 0,1
4. Інші операційні витрати	27659	4,6	131224	16,8	103565	274,4	+ 12,2
5. Інші витрати	4686	0,8	1034	0,1	- 3652	- 77,9	- 0,7
6. Загальна сума витрат	594166	100,0	782745	100,0	188579	31,7	0,0

Загальна сума витрат діяльності підприємства збільшилась у 2019 році в порівнянні з 2018 роком на 188579 тис. грн. або на 31,7 %. Окремо варто зазначити, що темпи зростання витрат підприємства у 2019 році в порівнянні з 2018 роком є меншими за темпи зростання доходів, які збільшилися за той же період на 38,5 %. відповідна динаміка доходів та витрат і призвела до скорочення збитків підприємства.

За структурою витрати в 2019 році формуються на 79,3 % за рахунок собівартості реалізованої продукції, на 16,8 % за рахунок інших операційних витрат, на 2,0 % за рахунок адміністративних витрат, на 1,8 % за рахунок витрат на збут і на 0,1 % за рахунок інших витрат діяльності. Серед структурних зрушень у складі витрат варто звернути увагу на збільшення питомої ваги інших операційних витрат на 12,2 % і на зменшення питомої ваги собівартості реалізованої продукції на 10,8 %.

Дослідження рівня фінансових результатів і їх відповідного впливу на фінансовий стан підприємства має бути здійснене лише в абсолютно, а й відносно. Для виконання такої оцінки застосовують систему показників рентабельності, як відношення абсолютної суми прибутку до таких показників як обсяг реалізації, витрати, вартість активів, капітал, власний

капітал. Основні показники рентабельності із визначенням порядку їх розрахунку представлені в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Характеристика основних показників рентабельності

Показник рентабельності	Порядок розрахунку показника рентабельності
1. Рентабельність продажів (реалізації)	Розраховується як відношення валового доходу (прибутку) від реалізації до чистого доходу від реалізації товарів (робіт, послуг)
2. Рентабельність витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)	Розраховується як відношення валового доходу (прибутку) від реалізації до виробничих витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)
3. Рентабельність основного капіталу (основних засобів)	Розраховується як відношення отриманого прибутку до середньої за період вартості основного капіталу (вартості основних засобів)
4. Рентабельність оборотного капіталу (оборотних засобів)	Розраховується як відношення отриманого прибутку до середньої за період вартості оборотного капіталу (вартості оборотних засобів)
5. Виробнича рентабельність	Розраховується як відношення отриманого прибутку до середньої за період загальної суми основного та оборотного капіталу
6. Рентабельність капіталу (активів)	Розраховується як відношення отриманого прибутку до середньої за період суми капіталу (середньої вартості активів)
7. Рентабельність власного капіталу (чистих активів)	Розраховується як відношення отриманого прибутку до середньої за період суми власного капіталу (середньої вартості чистих активів)

Для підприємств, діяльність яких є прибутковою, дослідження динаміки рівня рентабельності та її відповідного впливу на фінансовий стан підприємства є надзвичайно важливим. Підвищення рівня рентабельності позитивно впливає та відповідно зміцнює фінансовий стан підприємства, а зменшення рівня рентабельності навпаки впливає негативно та призводить до погіршення фінансового стану підприємства навіть за умови прибуткової діяльності підприємства в цілому.

Для ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» дослідження рівня рентабельності позбавлено сенсу, адже діяльність підприємства є збитковою вже на рівні валового доходу (прибутку), тобто фінансового результату основної діяльності, про що свідчать данні таблиці 3.5.

Підсумовуючи даний етап аналітичного дослідження, зазначимо, що

рівень ділової активності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» у 2019 році в порівнянні з 2018 роком в цілому підвищився, що позитивно вплинуло на фінансовий стан підприємства. Певний позитивний вплив варто відзначити в наслідок суттєвого скорочення збитків діяльності підприємства за підсумками 2019 року в порівнянні з 2018 роком, хоча наявність таких збитків безперечно негативно впливає на фінансовий стан підприємства, навіть якщо рівень цього негативного впливу зменшився.

3.2 Аналіз фінансового стану та діагностика банкрутства підприємства

Фінансовий стан будь-якого підприємства в певному сенсі визначається структурою його активів, власного капіталу та зобов'язань, тобто структурою балансу. Саме тому баланс як форма фінансової звітності має другу назву – Звіт про фінансовий стан.

Таким чином дослідження фінансового стану варто розпочати із аналізу структури активів та пасивів підприємства. Джерелом інформації для такого аналізу є Баланс (Звіт про фінансовий стан підприємства). Окрім структури як такої варто також визначити структурні зрушення, що дозволить оцінити як якісно, так і кількісно зміни у фінансовому стані підприємства.

Дослідження структури активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» за даними фінансової звітності станом на 31.12.2019. в порівнянні із станом на 31.12.2018. виконане в таблиці 3.9.

За розрахунками можна стверджувати, що загальна вартість активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» збільшилась станом на 31.12.2019. в порівнянні з 31.12.2018. на 152890 тис. грн. або на 23,4 %.

Збільшення наявне за всіма складовими активів окрім дебіторської заборгованості та грошових коштів. Так, залишок дебіторської

заборгованості зменшився за проаналізований період на 73359 тис. грн. або на 48,8 %, а залишок грошових коштів та їх еквівалентів – на 19 тис. грн. або на 95,0 % і становив на 31.12.2019. лише 1 тис. грн.

Таблиця 3.9 – Динаміка та структура активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2019. в порівнянні із станом на 31.12.2018.

Показник	31.12.2018.		31.12.2019.		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн.	%	абсолют-не, тис. грн.	віднос-не, %	структур-не, %
1. Необоротні активи	451135	69,1	601524	74,6	150389	33,3	+ 5,5
1.1. Основні засоби (залишкова вартість)	373908	57,3	431363	53,5	57455	15,4	- 3,8
1.2. Інші необоротні активи	77227	11,8	170161	21,1	92934	120,3	+ 9,3
2. Оборотні активи	201839	30,9	204340	25,4	2501	1,2	- 5,5
2.1. Запаси	20706	3,1	78258	9,7	57552	277,9	6,6
2.2. Дебіторська заборгованість	150322	23,1	76963	9,6	-73359	- 48,8	- 13,5
2.3. Грошові кошти	20	0,0	1	0,0	-19	- 95,0	0,0
2.4. Інші оборотні активи	30791	4,7	49118	6,1	18327	59,5	1,4
3. Загальна вартість активів	652974	100	805864	100,0	152890	23,4	0,0

Вартість необоротних активів в цілому збільшилась станом на 31.12.2019. в порівнянні із 31.12.2018. на 150389 тис. грн або на 33,3 %, а вартість оборотних активів за той же період збільшилась на 2501 тис. грн. або на 1,2 %. За підсумками дослідження структури активів варто відзначити структурні зрушення на користь необоротних активів, адже їх питома вага станом на 31.12.2019. в порівнянні з 31.12.2018. збільшилась на 5,5 %, а питома вага відповідно оборотних активів – зменшилась на 5,5 %. Виявлені структурні зрушення негативно впливають на ліквідність балансу підприємства, адже оборотні активи характеризуються в цілому більшим рівнем ліквідності в порівнянні з необоротними.

Дослідження загальної структури пасивів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2019. в порівнянні із станом на 31.12.2019., виконане за

даними Балансу (Звіту про фінансовий стан, представлене в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10 – Динаміка та структура власного капіталу та зобов'язань ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2019. в порівнянні із станом на 31.12.2018.

Показник	31.12.2018.		31.12.2019.		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн.	%	абсолют-не, тис. грн.	віднос-не, %	структурне, %
1. Власний капітал	- 412250	-63,1	- 416287	-51,7	- 4037	1,0	+ 11,4
1.1. Статутний капітал	49118	7,5	49118	6,1	0,0	0,0	- 1,4
1.2. Капітал у дооцінках	205894	31,5	203863	25,3	- 2031	- 1,0	- 6,2
1.3. Додатковий капітал	3004	0,5	2973	0,4	-31	- 1,0	- 0,1
1.4. Непокриті збитки	- 670266	-102,6	- 672241	-83,5	- 1975	- 0,3	+ 19,1
2. Довгострокові зобов'язання та забезпечення	97621	15,0	86310	10,7	- 11311	- 11,6	- 4,3
3. Поточні зобов'язання та забезпечення	967603	148,1	1135841	141,0	168238	17,4	- 7,1
3.1. Поточна заборгованість за товари, роботи, послуги	271881	41,6	407068	50,5	135187	49,7	+ 8,9
3.2. Заборгованість перед бюджетом	282921	43,3	171622	21,3	- 111299	- 39,3	- 22,0
3.3. Заборгованість зі страхування	215149	33,0	294886	36,6	79737	37,1	+ 3,6
3.4. Заборгованість з оплати праці	17435	2,7	29237	3,6	11802	67,7	+ 0,9
3.5. Заборгованість за отриманими авансами	124218	19,0	131063	16,3	6845	5,5	- 2,7
3.6. Інші поточні зобов'язання та забезпечення	55999	8,5	101965	12,7	45966	82,1	+ 4,2
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	652974	100,0	805864	100,0	152890	23,4	0,0

Таким чином, що сума пасивів активів ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» збільшилась станом на 31.12.2019. в порівнянні з 31.12.2018. на 152890 тис.

грн. або на 23,4 %.

Результати виконаного дослідження структури власного капіталу та зобов'язань ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» як станом на 31.12.2018., так і станом на 31.12.2019. практично вимагає охарактеризувати фінансовий стан підприємства як катастрофічним, тобто йдеться про фактичне банкрутство. Про це свідчить суттєве негативне значення власного капіталу за рахунок накопичених непокритих збитків. Фактично підприємство не лише не має власного капіталу як такого, а й залучає поточну кредиторську заборгованість не лише для 100 % формування наявних активів, а й для фактичної компенсації збитків, які зменшують власний капітал.

У структурі поточної заборгованості наявні певні структурні зрушення станом на 31.12.2019. в порівнянні з 31.12.2018. Особливої уваги заслуговує зменшення питомої ваги у пасивах загалом кредиторської заборгованості перед бюджетом за податками на 22,0 %. Відповідно розмір кредиторської заборгованості перед бюджетом за податками в цілому зменшився станом на 31.12.2019. в порівнянні з 31.12.2018. на 111299 тис. грн. або на 39,3 %, причому частина такої кредиторської заборгованості протягом 2019 року була стягнута до бюджету примусово.

Наступним етапом аналізу фінансового стану є розрахунок певних коефіцієнтних показників для оцінки фінансового стану підприємства. Такий підхід можна назвати класичним для практики аналізу фінансового стану. Він акцентує на структурі джерел формування активів підприємства – передусім, власного капіталу і зобов'язань. Коефіцієнтна оцінка фінансового стану здійснюється за даними фінансового звітності – Балансу (Звіту про фінансові результати).

Аналіз фінансового стану за допомогою зазначених коефіцієнтів передбачає розрахунок та відповідне дослідження у динаміці та порівняльно із нормативним таких показників.

1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (формула 3.6):

$$K_{\text{авт.}} = \frac{\text{Власний_капітал}}{\text{Власний_капітал_та_зобов'язання}}. \quad (3.6)$$

Даний показник характеризує, скільки одиниць власного капіталу приходить на одиницю загальної суми джерел формування активів: позитивний напрямок змін даного показника – збільшення, рекомендоване значення не менше 0,5.

2. Коефіцієнт фінансової залежності (формула 3.7):

$$K_{\text{ф.з.}} = \frac{\text{Власний_капітал_та_зобов'язання}}{\text{Власний_капітал}}. \quad (3.7)$$

Даний показник характеризує, скільки одиниць загальної суми джерел формування активів приходить на одиницю власного капіталу: позитивний напрямок змін даного показника – зменшення, рекомендоване значення не більше 2.

3. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (формула 3.8):

$$K_{\text{п.к.}} = \frac{\text{Позикові_кошти}}{\text{Власний_капітал_та_зобов'язання}}. \quad (3.8)$$

Даний показник характеризує, скільки одиниць позикового капіталу приходить на одиницю пасивів підприємства в цілому: позитивний напрямок змін даного показника – зменшення до певного оптимального значення, рекомендоване значення не більше 0,5.

Коефіцієнт фінансової стійкості (формула 3.9):

$$K_{\text{ф.с.}} = \frac{\text{Власний_капітал}}{\text{Позиковий_капітал}}. \quad (3.9)$$

Даний показник характеризує, скільки одиниць власного капіталу

приходиться на одиницю коштів позикового капіталу: позитивний напрямок змін даного показника – збільшення, рекомендоване значення не менше 1.

5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу (формула 3.10):

$$K_{м.} = \frac{\text{Власні}_\text{оборотні}_\text{кошти}}{\text{Власний}_\text{капітал}}. \quad (3.10)$$

Даний показник характеризує, наскільки формування оборотних коштів здійснюється за рахунок коштів власного капіталу: позитивний напрямок змін даного показника – збільшення, рекомендоване значення не менше 0,1.

6. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами (формула 3.11):

$$K_{з.в.о.к.} = \frac{\text{Власні}_\text{оборотні}_\text{кошти}}{\text{Оборотні}_\text{кошти}}. \quad (3.11)$$

Даний показник характеризує, наскільки оборотні кошти сформовані за рахунок власного капіталу: позитивний напрямок змін даного показника – збільшення, рекомендоване значення не менше 0,1 – 0,2.

Розраховані зазначені коефіцієнтні показники оцінки фінансової стійкості ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» представлені в таблиці 3.11.

Зазначені показники фактично підтверджують, що дане підприємство знаходить у стані банкрутства, адже підприємство фактично не має власного капіталу як такого. Усі активи підприємства формуються за рахунок зобов'язань, насамперед за рахунок поточної кредиторської заборгованості.

Варто також звернути увагу на те, що окремі показники фінансової стійкості взагалі не можуть бути адекватно розраховані у випадку від'ємного значення власного капіталу, що наявне у фінансовій звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом як на 31.12.2018., так і станом на 31.12.2019.

Одним з основних елементів фінансового стану та відповідно фінансової стійкості підприємства є його платоспроможність та рівень

ліквідності, адже підприємство не може бути визнане таким, що у стабільному фінансовому стану, якщо воно неплатоспроможне, а на його балансі наявні переважно неліквідні активи.

Таблиця 3.11 – Коефіцієнтні показники фінансової стійкості ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Показник	Станом на 31.12.2018	Станом на 31.12.2019	Відхилення	Оптимальне значення	Відхилення 31.12.2019. від оптимального значення
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	- 1,03	- 0,52	0,51	> 0,5	+ 0,02
2. Коефіцієнт фінансової залежності	- 1,58	- 1,94	- 0,36	< 2	- 0,07
3. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	1,63	1,52	- 0,11	< 0,5	- 0,02
4. Коефіцієнт фінансової стійкості	- 0,39	- 0,34	0,05	> 1	+ 0,08
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,00	0,00	0,00	> 0,1	- 0,1
6. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,00	0,00	0,00	> 0,1 – 0,2	- 0,1

Платоспроможність підприємства варто розуміти як здатність своєчасно та в повному обсязі виконувати фінансові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі перед постачальниками, а також перед бюджетом та зобов'язання з оплати праці. Необхідність аналізу ліквідності та платоспроможності підприємств обґрунтовується тим, що в конкурентному середовищі кожному підприємству може загрозувати стан, коли воно не буде здатне розрахуватися з кредиторами і відповідно опиниться у стані банкрутства.

Джерелом інформації дослідження рівня ліквідності та платоспроможності підприємства є дані фінансової звітності – Балансу (Звіту про фінансові результати). Основним завданням перевірки ліквідності балансу є «перевірити синхронність надходження і витрачання фінансових

ресурсів, виявити здатність підприємства розрахуватися за зобов'язаннями власним майном у визначені періоди часу. Ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань» [21, с. 46].

Дослідження ліквідності балансу здійснюється за допомогою таких методичних прийомів, як «трансформаційні, вертикального та горизонтального аналізу звітності, методи дискримінантного аналізу, коефіцієнтний аналіз та аналіз грошових потоків» [19, с. 422]. Принциповою складовою аналізу ліквідності балансу є поділ активів на абсолютно ліквідні, швидко ліквідні, повільно ліквідні та важко ліквідні, а також поділ складових пасиву на найтерміновіші, короткострокові, довгострокові та стійки пасиви.

Поширеним методом оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства є коефіцієнтний метод, що передбачає розрахунок та оцінку динаміки та порівняння із нормативним значенням спеціальних показників – коефіцієнтів ліквідності. Найважливішими із зазначених коефіцієнтних показників є такі.

1. Коефіцієнт поточної ліквідності (формула 3.12):

$$K_{п.л.} = \frac{\text{Оборотні}_\text{активи}}{\text{Поточні}_\text{зобов'язання}}. \quad (3.12)$$

Даний показник характеризує забезпеченість оборотними коштами для погашення поточних зобов'язань: позитивний напрямок змін для даного показника – збільшення; критичне значення 1 – якщо показник менший за 1, то баланс підприємства характеризується як неліквідний.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності (формула 3.13):

$$K_{ш.л.} = \frac{\text{Оборотні}_\text{активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні}_\text{зобов'язання}}. \quad (3.13)$$

Даний показник характеризує, скільки одиниць найбільш ліквідних активів відповідають одиниці поточних, термінових зобов'язань: позитивний напрямок змін для даного показника – збільшення; рекомендоване значення більше ніж 0,6 – 0,7.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (формула 3.14):

$$K_{a.l.} = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}. \quad (3.14)$$

Даний показник характеризує спроможність підприємства негайно ліквідувати поточну кредиторську заборгованість заборгованість. Позитивний напрямок змін для даного показника – збільшення; рекомендоване значення більше ніж 0,2 – 0,3.

Розраховані зазначені показники ліквідності за даними фінансової звітності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2018. і станом на 31.12.2019. представлені в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12 – Коефіцієнтні показники ліквідності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Показник	Станом на 31.12.2018.	Станом на 31.12.2019.	Відхилення	Оптимальне значення	Відхилення 31.12.2019. від оптимального значення
1. Коефіцієнт покриття	0,21	0,18	- 0,03	> 1	- 0,82
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,18	0,07	- 0,11	> 0,6	- 0,53
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00	0,00	0,00	> 0,2	- 0,2

Значення відповідних показників підтверджують, що підприємство є неплатоспроможним, а рівень ліквідності активів є надзвичайно низькими. Коефіцієнт абсолютної ліквідності взагалі дорівнює 0, адже наявні грошові

кошти (20 тис. грн. на 31.12.2018. і 1 тис. грн. на 31.12.2019.) є мізерно малими в порівнянні із загальними сумами поточної кредиторської заборгованості. Варто також зазначити, що суттєва частина кредиторської заборгованості ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» станом на 31.12.2019. є простроченою, у тому числі перед бюджетом за податками.

Виконані розрахунки також свідчать про подальше погіршення рівня ліквідності та платоспроможності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» протягом 2019 року.

У теоретичній частині даної роботи розглядався також порядок діагностування вірогідності банкрутства підприємства за допомогою певного єдиного інтегрального показника. Для практичного розгляду даного методу дослідження фінансового стану виконаємо діагностику банкрутства за допомогою п'ятифакторного інтегрального показника Е. Альтмана. Відповідні розрахунки представлені в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13 – Розрахунок інтегрального показника вірогідності банкрутства ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

Складова інтегрального показника	Порядок визначення	Значення станом на	
		31.12.2018.	31.12.2019.
X_1	власний оборотний капітал / всього активів	- 1,320	- 1,581
X_2	нерозподілений прибуток / всього активів	- 0,047	- 0,002
X_3	прибуток до виплати відсотків / всього активів	- 0,047	- 0,002
X_4	власний капітал / зобов'язання	- 0,387	- 0,341
X_5	чистий дохід / всього активів	0,543	0,569
$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5$		- 0,755	- 0,719

Таким чином, розрахований показник як станом на 31.12.2018., так і станом на 31.12.2019. є меншим за 1,23, то за висновками Е. Альтмана підприємство перебуває у стані загрози настання банкрутства в найближчі 2-3 роки. Відповідно виконані розрахунки підтверджують діагностику

банкрутства ДП «Шахта ім. С.М. Сургая».

3.3 Шляхи покращення фінансового стану підприємства

Для підприємств, що знаходяться в критичному фінансовому стані, розробка та негайне впровадження у практику господарської діяльності заходів, спрямованих на покращення фінансового стану є першочерговим завданням, адже відсутність відповідних заходів або їх неефективність наблизитиме банкрутство підприємства.

Розробка заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану підприємства, має комплексно враховувати особливості діяльності підприємства, а також проблемні моменти, виявлені в ході аналізу фінансового стану підприємства.

Так, Г.В. Карпенко звертає увагу на те, що поліпшення фінансового стану «можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків.

Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок:

- збільшення виручки від реалізації;
- продажу частини основних фондів;
- рефінансування дебіторської заборгованості.

Скорочення вихідних грошових потоків можливе за рахунок:

- зниження витрат, які відносяться на собівартість продукції;
- зниження витрат, які покривають за рахунок прибутку» [24, с. 62].

– Досліджуючи питання шляхів поліпшення фінансового стану підприємства, Г.М. Рябенко звертає особливу увагу на так звані приховані резерви, тобто «частину капіталу, що не відображена в балансі. Розмір прихованих резервів на активному боці балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх

реальною вартістю» [51, с. 106].

В.В. Готра, А.В. Дячок, В.В. Ріпич пропонують за підсумками проведеного дослідження таку систему шляхів покращення фінансового стану підприємства:

- «пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу;
- мобілізація внутрішніх резервів підприємства;
- оптимізація збутової політики;
- удосконалення рекламної діяльності;
- зниження собівартості продукції;
- оптимізація дебіторської заборгованості;
- збереження кадрового потенціалу;
- здача в оренду або продаж окремих об'єктів основних фондів;
- вивчення можливості розширення обсягів і ринків збуту продукції» [11, с. 222].

Набатова Ю.О., Чорненко О.С. наводять такий «перелік заходів щодо підтримки фінансового стану підприємства на високому рівні:

- системний та безперервний аналіз фінансового стану та результатів діяльності підприємства;
- оптимізація структури активів та джерел їх формування;
- розробка та впровадження фінансових стратегій;
- аналіз складових собівартості продукції (послуг);
- розробка заходів щодо попередження кризових ситуацій;
- стимулювання збільшення вхідних грошових потоків;
- оптимізація розподілу прибутку та визначення більш ефективності дивідендної політики;
- розробка заходів зниження зовнішньої вразливості підприємства» [39].

Окремо Набатова Ю.О. та Чорненко О.С. зазначають, що «важливою

складовою в процесі покращення фінансового стану підприємства є пошук оптимального співвідношення між позиковим та власним капіталом підприємства, що в свою чергу сприяє мінімізації фінансового ризику та максимізації рентабельності капіталу» [39].

Формуючи систему напрямків поліпшення фінансового стану варто, на нашу думку, спиратися на основні елементи, що інтегруються економічну категорію «фінансовий стан підприємства» – прибутковість та рентабельність діяльності підприємства, рівень ділової активності, фінансова стійкість, що визначається структурою активів та пасивів, ліквідність активів та платоспроможність. Саме в площині таких окремих елементів варто визначати основні напрямки поліпшення фінансового стану підприємства, які схематично визначені на рисунку 3.1.

Розробка дієвих шляхів хоча б часткового поліпшення фінансового стану є питанням виживання для ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», адже підприємство фактично є у стані банкрутства.

Основною причиною наявного фінансового стану підприємства варто визнати збиткову діяльність. Саме збитки, які є фінансовим результатом діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» останні кілька років, у тому числі і у досліджених 2018-2019 роках, постійно скорочували власний капітал підприємства, призвели до його від'ємної величини і відповідно спричинили формування катастрофічного фінансового стану. Серед основних причин збитків є реалізація видобутого вугілля за ціною, що є меншою за собівартість видобутку. Наявна низька ринкова ціна на вугілля склалась насамперед в наслідок імпорту дешевого вугілля, з яким вугілля вітчизняних шахт конкурувати не здатне, а також в наслідок зменшення попиту на вугілля для виробництва електроенергії.

Таким чином, з метою врятувати вітчизняну вугільну галузь в цілому і зокрема ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» на рівні Кабінету Міністрів України необхідно негайно запровадити програму із викупу вугілля державних шахт за регульованою ціною із подальшою реалізацією на теплові електростанції.

Рисунок 3.1 – Шляхи поліпшення фінансового стану підприємства

Така регульована ціна має компенсувати собівартість видобутку та забезпечувати мінімальну рентабельність на рівні 10 %. З метою попередження зловживань керівництва державних шахт необхідно регулярно здійснювати державний аудит витрат на видобуток вугілля.

Іншим варіантом часткових заходів з метою поліпшення проблеми платоспроможності та уникнення відключення ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» від електропостачання, що є надзвичайно небезпечним з екологічних міркувань, можуть бути прямі поставки вугілля на теплові електростанції з

оплатою безпосередньо електроенергією. Варто за державної підтримки забезпечити укладання бартерних договорів між даним підприємством та тепловими електростанціями, що працюють на вугіллі, яким шахта буде постачати певний обсяг видобутого вугілля за ціною із мінімальним рівнем рентабельності, а натомість отримувати з Єдиного енергетичного ринку необхідний обсяг електроенергії для безперебійної роботи.

Запропоновані заходи потрібні сьогодні не лише ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», яке є містоутворюючим для міста Вугледар і відповідно забезпечує роботою більше як дві тисячі працівників, а й іншим державним шахтам. У протилежному випадку Україна втратить вугільну галузь і відповідно власну енергонезалежність.

ВИСНОВКИ

Метою діяльності кожного підприємства є системне отримання прибутку та збільшення таким чином вартості бізнесу, що в свою чергу є можливим лише за умови стабільного існування та розвитку підприємства. В той же час в умовах жорсткої конкуренції сучасних ринків функціонуванню будь-якого підприємства реально загрожує потрапляння в зону збитків, втрата платоспроможності та в підсумку банкрутство. Навіть за умови прибуткової роботи прорахунки в управлінні активами та безконтрольне зростання зобов'язань можуть призвести до втрати платоспроможності та відповідно банкрутства. Саме тому невід'ємною складовою стратегічного і тактичного управління будь-яким сучасним підприємством має бути моніторинг його фінансового стану.

Оперативний та якісний моніторинг фінансового стану підприємства потребує відповідної інформаційної підтримки, що й актуалізує питання формування на підприємстві якісної системи обліку та фінансової звітності, що має надавати користувачам повну, правдиву та неупереджену інформацію щодо фінансового стану та результатів діяльності підприємства. Надзвичайно важливим елементом моніторингу фінансового стану підприємства є також інструментарій аналітичного дослідження фінансового стану, який має дозволяти здійснювати адекватну оцінку наявного фінансового стану і обґрунтовувати дієві управлінські рішення щодо його поліпшення у разі потреби.

Таким чином, теоретичні та практичні питання обліково-аналітичного забезпечення фінансового стану підприємства є надзвичайно важливими в сучасних умовах, в тому числі і для ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», яке було залучено в якості інформаційної бази дослідження.

Результатом проведеного дослідження в теоретичній площині є уточнене визначення категорії «фінансовий стан підприємства», відповідно

до якого пропонується ідентифікувати фінансовий стан підприємства як характеристику стану підприємства від банкрутства як найгіршої оцінки до цілком позитивного стану, у якому підприємство здатне розвиватися та відповідно забезпечувати отримання прибутку та збільшення таким чином власного капіталу в майбутньому. З метою розвитку поняття фінансового стану підприємства були визначені основні елементи, що інтегрують дану економічну категорію, а саме – прибутковість та рентабельність діяльності підприємства, рівень ділової активності, фінансова стійкість, що визначається структурою активів та пасивів, ліквідність активів та платоспроможність.

В ході проведеного дослідження в теоретичній площині були також визначені основні елементи моніторингу фінансового стану як складової управління підприємством, серед яких особливого значення набувають не лише безпосереднє аналітичне дослідження фінансового стану, а й розробка заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства та поліпшення його фінансового стану та прогнозування майбутніх показників діяльності підприємства за умови мобілізації виявлених резервів та впровадження розроблених пропозицій.

За підсумками проведеного дослідження системи інформаційного забезпечення моніторингу фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» розроблена форма оперативної внутрішньої звітності «Звіт про кредиторську заборгованість за строками погашення», впровадження якої в практику управління дозволить підвищити якісний рівень інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю, що сприятиме підвищенню дисципліни платежів і позитивно вплине на фінансовий стан підприємства.

Виконаний в межах проведеного дослідження аналіз фінансового стану ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» дозволяє стверджувати, що з фінансової точки зору підприємство фактично знаходиться в стані банкрутства. Про це свідчить насамперед аналіз структури пасивів, адже наявне суттєве від'ємне

значення власного капіталу за рахунок накопичених непокритих збитків як станом на 31.12.2018., так і станом на 31.12.2019. Фактично підприємство не лише не має власного капіталу як такого, а й залучає поточну кредиторську заборгованість не лише для 100 % формування наявних активів, а й для фактичної компенсації збитків, які зменшують власний капітал. Так, станом на 31.12.2019. сума накопичених збитків за Балансом (Звітом про фінансовий стан) становить 672241 тис. грн. в той час, як загальна вартість активів підприємства на цю ж дату становить 805864 тис. грн. Катастрофічною є розмір поточної кредиторської заборгованості, яка станом на 31.12.2019. становила 1135841 тис. грн. Суттєва частина поточної кредиторської заборгованості є простроченою, а середній термін погашення такої заборгованості за даними за 2019 рік становить більше одного року – 590,2 дні.

Висновок щодо фактичного стану банкрутства ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» підтверджують і розраховані станом на 31.12.2018. і станом на 31.12.2019. коефіцієнтні показники фінансової стійкості, а також виконана діагностика банкрутства за інтегральним показником оцінки фінансового стану за Е. Альтманом.

Розраховані показники ліквідності та платоспроможності лише підтверджують, що підприємство є неплатоспроможним. Станом на 01 листопада 2020 року ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» має податковий борг в розмірі 227 344,4 тис. грн., а також заборгованість із заробітної плати станом на 19 листопада 2020 року в розмірі 334,6 тис. грн. Наявна також суттєва прострочена заборгованість за спожиту електроенергію, в наслідок чого підприємство регулярно відключають від електропостачання.

Основною причиною катастрофічного фінансового стану підприємства варто визнати його збиткову діяльність, адже саме отримані збитки скорочують власний капітал підприємства та призводять до накопичення кредиторської заборгованості, яку підприємство своєчасно сплачувати не здатне. Так, фінансовим результатом діяльності ДП «Шахта ім. С.М. Сургая»

у 2018 році є збитки у сумі 28412 тис. грн., а у 2019 році – збитки у сумі 1975 тис. грн. Збитковою є вже основна діяльність підприємства, адже за даними фінансової звітності від’ємним є значення валового доходу як у 2018 році, так і у 2019 році. Йдеться про те, що підприємство фактично реалізує вугілля за ціною, що є нижчою за собівартість його видобутку. Така ситуація є наслідком скорочення в Україні обсягів виробництва електроенергії, у тому числі з вугілля, відповідного зменшення попиту на енергетичне вугілля, а також наслідком активного імпорту енергетичного вугілля із-за кордону.

Досліджений рівень ділової активності підприємства дозволяє зробити обережний позитивний висновок, адже швидкість руху активів підприємства, а також оборотних активів та запасів у 2019 році в порівнянні з 2018 роком збільшилась. Наявне також несуттєве зменшення у 2019 році в порівнянні з 2018 роком термінів погашення дебіторської та кредиторської заборгованості. В то же час будь-якого помітного позитивного впливу на фінансовий стан виявлене покращення рівня ділової активності не мало.

Таким чином ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» потребує негайних дієвих заходів щодо забезпечення прибуткової діяльності та поліпшення фінансового стану. В іншому випадку підприємство у найближчий час зупинить роботу, а враховуючи, що воно є містоутворюючим для міста Вугледар і забезпечує роботою більше як дві тисячі працівників, наслідки будуть відчутними і для зазначеного регіону.

З метою хоча б часткового вирішення зазначених проблем пропонуються такі заходи.

По-перше, варто здійснити масштабну дооцінку основних засобів підприємства до їх ринкової вартості, адже станом на сьогодні балансова вартість багатьох об’єктів основних засобів є меншою за вартість металобрухту відповідної ваги. Дооцінка основних засобів дозволить з одного боку збільшити вартість активів, якими підприємство відповідає за зобов’язанням перед кредиторами, а з іншого боку збільшити розмір

власного капіталу підприємства за рахунок визнання наявного капіталу в дооцінках. На рівень платоспроможності такий захід не вплине, але покращення структури пасивів в наслідок збільшення власного капіталу позитивно вплине на оцінку фінансового стану підприємства, у тому числі кредиторами підприємства.

По-друге, на рівні Кабінету Міністрів України запровадити програму із державної закупівлі вугілля державних шахт, в тому числі вугілля видобутого на ДП «Шахта ім. С.М. Сургая», за регульованою ціною із подальшою реалізацією на теплові електростанції. Така регульована ціна має компенсувати собівартість видобутку та забезпечувати мінімальну рентабельність на рівні 10 %. З метою попередження зловживань керівництва державних шахт необхідно регулярно здійснювати державний аудит витрат на видобуток вугілля.

По-третє, за державної підтримки забезпечити укладання бартерних договорів між ДП «Шахта ім. С.М. Сургая» та тепловими електростанціями, що працюють на вугіллі, яким шахта буде постачати певний обсяг видобутого вугілля за ціною із мінімальним рівнем рентабельності, а натомість отримувати з Єдиного енергетичного ринку необхідний обсяг електроенергії для безперебійної роботи. Реалізація даної пропозиції дозволить підприємству уникнути відключення від електропостачання, що є надзвичайно небезпечним з екологічних міркувань, та відповідно забезпечити безперебійну роботу.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Аверіна М.Ю. Аналіз та оцінка фінансового стану підприємства: шляхи покращення. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 9. С. 92-100.
2. Акоюн А.А., Шмалюк Л.І. Основні проблеми оцінки фінансового стану підприємства. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2010. № 25. С. 123-128.
3. Андрієнко В. Поняття та склад фінансової звітності в умовах гармонізації бухгалтерського обліку. *Наука молода*. 2008. № 9. С. 153-157.
4. Безбородова Т.В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. Вип. 1(11). С. 1-7.
5. Бержанір І.А. Аналіз ліквідності як важливий етап оцінки фінансового стану підприємств. *Фінанси, облік, банки*. 2014. Випуск 1 (20). С. 44-49.
6. Бернстайн Л.А. Аналіз фінансової звітності: теорія, практика і інтерпретація. Минск : Економічна наука, 2002. 624 с.
7. Бланк І.А. Управління фінансовими ресурсами. Київ : Ельга, 2002. 768 с.
8. Борисов А.К., Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. Москва : Издательство «ИНФРА-М», 2010. 386 с.
9. Бугай В., Вовк В. Ліквідність та платоспроможність: економічна сутність та експертна оцінка. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 3. С. 169-173.
10. Бутинець Ф.Ф. Стандарти аудиту, надання впевненості та етики Міжнародної федерації бухгалтерів : навч. посіб. Житомир : ПП «Рута», 2006. 208 с.
11. Готра В.В., Дячок А.В., Ріпич В.В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. *Економіка та суспільство*. 2017. № 8. С. 219-223.

12. Давиденко Н.М. Ліквідність та платоспроможність як показники ефективності фінансового менеджменту підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 2. С. 36-40.

13. Даниленко В.А. Застосування моделей діагностики банкрутства для оцінки фінансової стійкості промислових підприємств України. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія Економіка*. 2009. Випуск 7. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09dvaeou.pdf.

14. Данильчук І.В. Сутність фінансового стану підприємства та пошук управлінських рішень щодо забезпечення його ефективності. *Економічний вісник університету: Збірник наукових праць*. 2011. № 17/2. С. 105-108.

15. Денисенко М.П., Зазимко О.В. Основні аспекти оцінки фінансового стану підприємств. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 25-31.

16. Джамбова К.В., Скорнякова Ю.Б. Фінансова звітність малих підприємств: окремі аспекти формування та аналізу. *Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства: збірник статей молодих вчених*. Випуск 4 / за ред. А.В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. С. 217-228.

17. Дончак Л.Г., Ціхановська О.М. Ділова активність підприємства та шляхи її зміцнення. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 10. С. 250-255.

18. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 368 с.

19. Жук В.М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення практики і науки : монографія. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. 454 с.

20. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 728 с.

21. Івченко Л.В., Федоренко О.Є. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення. *Фінанси, облік і аудит*. 2015. Випуск 1 (25). С. 197-210.

22. Ізмайлова К.В. Сучасні технології фінансового аналізу :

монографія. Київ : МАУП, 2003. 148 с.

23. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : МАУП, 2001. 152 с.

24. Карпенко Г.В. Шляхи удосконалення фінансового стану підприємства. *Економіка держави*. 2010. № 1. С. 61-62.

25. Кириченко В.В., Сафонова В.И. Методика формирования и отражения финансовых результатов деятельности предприятий в финансовой отчетности. *Проблемы материальной культуры. Экономические науки*. 2010. № 1. С. 119-124.

26. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 483 с.

27. Козлянченко О.М. Інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства при загрозі банкрутства. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 10 (112). С. 182-187.

28. Колеснік Т.С. Методи комплексної оцінки стратегічної позиції та фінансового потенціалу підприємств. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. № 4 (55). С. 285-289.

29. Коломієць Н.О., Павліченко В.М., Коломієць О.П. Методологічні аспекти оцінки фінансового стану як основи ефективного управління підприємством. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Вип. 185. С. 223-230.

30. Котолевець Т.С., Скорнякова Ю.Б. Актуальні питання ідентифікації та аналітичного дослідження фінансового стану підприємства. *Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства: збірник статей молодих вчених*. Випуск 5 / за ред. А.В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 10-19.

31. Котолевець Т.С., Скорнякова Ю.Б. Аналіз фінансового стану в системі управління сучасним підприємством. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Перспективи сталого розвитку економіки: національний та регіональний аспект» (м. Київ, 19 вересня 2020 р.). Київ :

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2020. С. 97-101.

32. Котолевець Т.С., Скорнякова Ю.Б. Окремі питання методики аналізу фінансового стану підприємства. Збірник матеріалів XV Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» / за ред. А.В. Череп. Запоріжжя : Видавництво ЗНУ, 2020. С. 143-145.

33. Кулинич М.Б., Коваль Н.І. Удосконалення методики складання та аналізу фінансової звітності підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. С. 367-372.

34. Кучеренко Т. Финансовая отчетность как составляющая экономических наук. *Бухгалтерский учет и аудит*. 2008. № 9. С. 21-29.

35. Лахтіонова О.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 387 с.

36. Малышкин А.И. Финансовая отчетность предприятия: Международные и национальные стандарты : учеб. пособ. Сумы : «Университетская книга», 2008. 158 с.

37. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка, фінанси, право*. 2009. № 7. С. 26-29.

38. Мінаєва О.М. Правове регулювання податкового обліку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 201 с.

39. Набатова Ю.О., Чорненко О.С. Шляхи та напрямки поліпшення фінансової діяльності суб'єкта господарювання. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/78.pdf.

40. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дата оновлення: 23.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 20.10.2020).

41. Обушак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9. С. 92-100.
42. Олійник О.О., Роговий С.М. Фінансовий стан підприємства в контексті ліквідності та платоспроможності. *Агросвіт*. 2018. № 19. С. 34-38.
43. Петренко Н.І. Місце та роль аналізу пасивів в системі аналізу фінансового стану підприємства. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 2(23). С. 276-289.
44. Пітінова А.О. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства : сутність і необхідність. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 4. С. 379-389.
45. Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д., Павліковський А.М. Фінанси підприємств : підручник. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.
46. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 20.10.2020).
47. Про затвердження Порядку подання фінансової звітності : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. № 419. Дата оновлення: 24.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.10.2020).
48. Пузій Г.М., Греджева Т.В. Проблеми формування показників звітності суб'єктами малого підприємництва. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки*. 2012. № 2. С. 139-144.
49. Пушкар М.С. Фінансовий облік : підручник. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 628 с.
50. Райковська І.П. Проблеми застосування методик аналізу фінансового стану промислових підприємств. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 20069. № 3 (49). С. 154-158.
51. Рябенко Г.М. Шляхи покращення фінансового стану підприємства. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2012.

№ 7 (33). С. 105-108.

52. Савицкая Г.В. Экономический анализ : учебник. Минск : Институт экономики, 2013. 649 с.

53. Салига К.С. Методичні підходи діагностування фінансового стану підприємства. *Держава та регіони. Економіка та підприємництво*. 2011. № 3. С. 204-210.

54. Сарапіна О.А. Системний аналіз фінансового стану підприємства: методика та напрями вдосконалення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 1. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_01/Sarapina.pdf (дата звернення 20.10.2020).

55. Скорнякова Ю.Б. Теорія бухгалтерського обліку: основи обліку : конспект лекцій. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. 90 с.

56. Смірнова О., Стадник М. Фінансова звітність: історичний аспект розвитку та сучасні орієнтири. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний збірник наукових праць*. 2014. Випуск 2. С. 116-119.

57. Терещенко О.О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка України*. 2003. № 8. С. 38-44.

58. Тігова Т.М. Аналіз фінансової звітності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 268 с.

59. Ткаченко Н.М. Фінансовий облік : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2012. 426 с.

60. Томчук О.Ф., Фабіянська В.Ю., Довгополюк Г.О. Оцінка ліквідності та платоспроможності в контексті фінансового стану підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 5 (05). С. 345-351.

61. Торшин Є.О. Інформаційна база аналізу показників фінансового стану підприємства за національними та міжнародними стандартами

фінансової звітності. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 20. С. 65-70.

62. Троц Н.М. Оцінка фінансово стану суб'єктів господарювання в умовах запровадження Податкового Кодексу України. *Економічний аналіз*. 2013. Вип. 13. С. 389-400.

63. Фещенко О. Інформаційне та методичне забезпечення аналізу фінансового стану державних підприємств України. *Ринок цінних паперів України*. 2009. № 1-2. С. 49-62.

64. Хелферт Э. А. Техника финансового анализа. Одесса : Гермес, 2001. 207 с.

65. Хомин П.Я. Фінансова звітність як інформаційне забезпечення менеджменту. *Бухгалтерський облік*. 2004. № 14. С. 12-16.

66. Череп А.В., Кириченко Л.А. Проблеми визначення фінансового стану підприємства в умовах фінансової кризи. *Держава і регіони*. 2008. № 6. С. 233-236.

67. Шеверя Я.В. Методи аналізу та прийняття рішень на підставі фінансових звітів, які складені за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2007. Вип. 22. Ч. II. С. 351-357.

68. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа : учеб. пособ. Минск : Институт экономики, 2012. 208 с.

69. Шморгун Н.П., Головка В.І. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 528 с.

70. Шпанковська Н.Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 328 с.

71. Vmeimans R. The capacity aspect of inventories : lecture notes in economics and mathematical systems. 2012. v. 267. 165 p.

72. Brigham E. F., Houston J.F. Fundamentals of Financial Management. Cengage Learning, 2009. 752 p.

73. Ferguson C. Seow P.-S. Accounting information systems research over the past decade: Past and future trend. *Accounting & Finance*. 2011. № 51. pp. 235-251.

74. Fred P., Libby R., Libby P. *Fundamentals of Financial Accounting*. McGraw-Hill Ryerson, Limited. 2012. 768 p.

75. Small S. Liquidity Management and Corporate Profitability: Case Study of Selected Manufacturing Companies Listed on the Nigerian Stock Exchange. *Business Management Dynamics*. 2012. Vol. 2. № 2. P. 10-25.

ДОДАТОК А

Продовження ДОДАТКУ А

ДОДАТОК Б

Продовження ДОДАТКУ Б